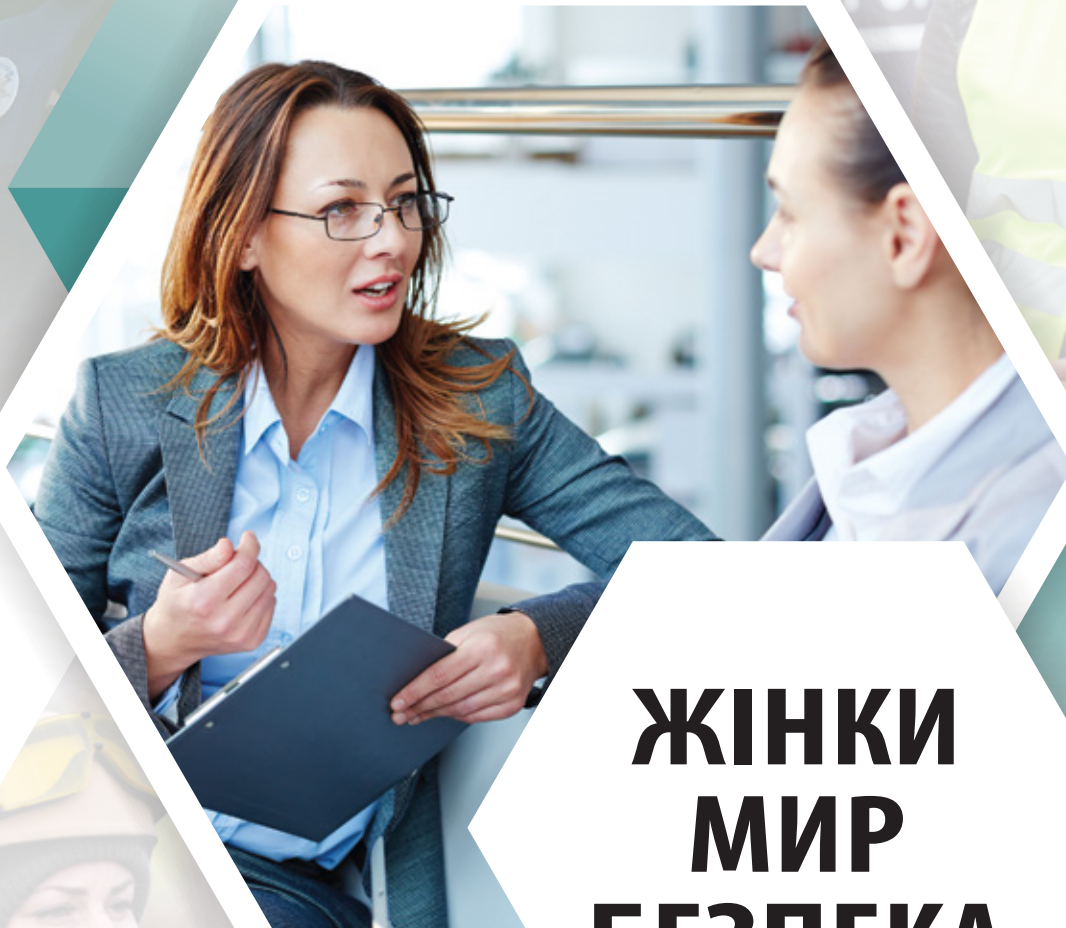

Інформаційно-навчальний
посібник для фахівців
соціальної сфери

ЖІНКИ МИР БЕЗПЕКА

ОБСЕ

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Міністерство соціальної
політики України

ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА

Інформаційно-навчальний посібник
для фахівців соціальної сфери

УДК 305+342.72+316.647.82]-055.2(477)
Ж72

Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців соціальної сфери /Колектив авторів. – Київ, 2017. – 172 с.

Авторки та упорядниці: Ковальчук Л.Г., канд. пед. н., Козуб Л.І., Левченко К.Б., докт. юрид. н., проф., Легенька М.М., Суслова О.І.

Рецензенти:

Журавель Т.В., канд. пед. наук, доцент
Панок В.Г., доктор психол. наук, професор

Загальна редакція:

Ковальчук Л.Г., канд. пед. н.,
Левченко К.Б., докт. юрид. н., проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України (протокол №1 від 09.01.18)

ISBN 978-966-2310-96-2

Для фахівців, які працюють у сфері соціальної роботи.

Залежно від того, де і ким використовується даний посібник – у навчальному закладі, у секторі роботи з персоналом, у соціальній сфері тощо – у ньому можна знайти різноманітну корисну інформацію, що стосується тематики гендерної рівності, формування навичок недискримінаційної поведінки, протидії гендерно зумовленому насильству, які є важливим та ефективним сучасним інструментом миробудування.

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Посібник видано у межах проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні «Підтримка Міністерства соціальної політики у наданні допомоги особам, постраждалим внаслідок конфлікту та гендерно зумовленого насильства».

Україна, 01030, Київ,
вул. Стрілецька, 16
www.osce.org/ukraine

© ОБСЄ, 2017

Усі права захищені. Зміст цієї публікації може безкоштовно копіюватися та використовуватися для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

ОБСЄ, інститути ОБСЄ та Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами або організаціями в цьому матеріалі.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Гендерні проблеми в сучасній Україні.....	7
1.1. Гендерна рівність і соціальна сфера.....	7
1.2. Вплив збройного конфлікту на жінок і чоловіків.....	10
1.3. Гендерно зумовлене насильство як вияв гендерної нерівності та порушення прав людини.....	15
1.4. Важливість участі жінок в процесах досягнення сталого миру.....	16
Розділ 2. Міжнародне законодавство	19
2.1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.....	19
2.2. Рекомендація №30 до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.....	24
2.3. Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» та суміжні резолюції.....	25
Витяг із Заключних зауважень Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок.....	28
2.4. Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод.....	29
2.5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).....	30
2.6. Міжнародний кримінальний суд та Римський статут кримінального суду.....	31
2.7. Міжнародний протокол документування сексуального насильства.....	32
2.8. Інструкція Генерального секретаря ООН з репарацій, пов'язаних з сексуальним насильством під час конфліктів.....	34
Розділ 3. Національне законодавство	37
3.1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».....	37
3.2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».....	40
3.3. Національний план дій України з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» до 2020 року.....	46
3.4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».....	47
3.5. Відповідальність за скоєння гендерно зумовленого насильства.....	51
Розділ 4. Попередження та протидія дискримінації за ознакою статі: профілактика, освіта, оскарження.....	56
4.1. Формування гендерної компетентності фахівців системи соціального захисту та соціального обслуговування населення.....	56
4.2. Виклики впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в освіту і підвищення кваліфікації в системі соціального захисту та соціального обслуговування населення.....	58

4.3. Етичні кодекси як інструмент запобігання дискримінації та насильству	59
4.4. Оскарження дискримінації за ознакою статі	61
4.5. Профілактика ґендерно зумовленого насильства спеціалістами системи соціального захисту та соціального обслуговування населення	62
Розділ 5. Допомога	68
5.1. Допомога постраждалим від ґендерно зумовленого насильства	69
5.2. Ідентифікація ґендерно зумовленого насильства	70
5.3. Основні суб'єкти надання допомоги постраждалим від ґендерно зумовленого насильства та їх повноваження	76
5.4. Практичні питання організації надання допомоги постраждалим від насильства	82
5.4.1. Визначення потреб постраждалих від ґендерно зумовленого насильства	83
5.4.2. Оцінка результативності наданої допомоги та моніторинг роботи соціальних служб	93
5.4.3. Оцінка ризиків та забезпечення безпеки постраждалої особи при організації надання допомоги	96
Словник термінів	100
Додатки	105
Додаток 1. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека»	105
Додаток 2. Витяг із Заключних зауважень Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок	108
Додаток 3. Національний план дій на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»	116
Додаток 4. Витяг з Національної стратегії у сфері прав людини	140
Додаток 5. Витяг з Плану дій на виконання Національної стратегії у сфері прав людини	145
Додаток 6. Положення про Урядового уповноваженого з питань ґендерної політики	162
Додаток 7. Тематичний план з навчального курсу «Застосування Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і резолюцій РБ ООН з питань «Жінки, мир, безпека» для просування ґендерної рівності в системі соціального захисту та соціального обслуговування»	164
Додаток 8. Контакти неурядових та державних установ та організацій, які надають послуги постраждалим від насильства та/ або працюють у сфері попередження насильства сім'ї	165

ПЕРЕДМОВА

З 2014 року в Україні йде війна. І хоча у щоденному вжитку вона і сьогодні не має єдиної назви – антитерористична операція, збройна агресія, військовий конфлікт, збройний конфлікт, військова окупація території України – і міжнародна спільнота, і міжнародні організації, і Верховна Рада України, і український народ визнають агресором Російську Федерацію.

Прагнення миру, очікування миру стали головною мрією країни. Але мир не приходить сам по собі. Його потрібно будувати. Його потрібно зберігати та укріплювати. Потрібно вивчати та аналізувати ситуацію. Будівництво миру – це не лише справа політиків, військових та дипломатів. Їх діяльність, без сумніву, є важливою. Але участь суспільства робить процес більш успішним, розширює базу вивчення ситуації та прийняття рішень, дає суспільству розуміння важливості досягнених результатів. Хоче країна миру чи війни, до чого готові громадяни – від цього також залежить мир.

Будь-яке соціальне явище по-різному впливає на чоловіків та жінок. Війна і конфлікти також. Проблема різного впливу війн та конфліктів на жінок і чоловіків є глобальною. Вона знайшла відбиття в резолюціях Ради Безпеки ООН, перш за все – 1325 – «Жінки. Мир. Безпека» (прийнята в жовтня 2000 р.), а також 1820, 1888, 1889, 2106, 2122, 2242, 1960, які закликають держави-учасниці звертати увагу на потреби та проблеми жінок в конфлікті, оскільки конфлікти непропорційно впливають на жінок. Вони також говорять про необхідність збільшення ролі та участі жінок в переговорних процесах із встановлення миру, у діях з підтримки миру та миробудуванні. Основний зміст усіх резолюцій – це увага до прав жінок, участь жінок в процесах прийняття рішень та вирішенні конфліктів та допомога жінкам, які постраждали від конфліктів.

Ці документи можуть жити лише тоді, коли їх філософія, ідеологія, заклики до практичних дій знаходять відбиття в національному законодавстві, політиці та щоденній практиці. Коли їх вивчають, знають та втілюють у життя. Глобальні документи, документи великих міжнародних організацій, які здаються далекими й іноді дуже абстрактними, лише тоді працюють, тоді живуть, коли з паперів переміщуються в політику та реальну діяльність.

Національна стратегія у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015 від 25.08.2015) та План дій на виконання Національної стратегії (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015) містять розділи, пов'язані із протидією гендерно зумовленому насильству, торгівлі людьми та рабству, домашньому насильству, забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, захисту прав дитини, розвитку медіації як інструменту вирішення та запобігання конфліктам.

У березні 2017 року Уряд ухвалив постанову щодо включення питань гендерної політики до сфери повноважень Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України¹. В червні 2017 року постановою Кабінету Міністрів України затверджене положення про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики².

24 лютого 2016 р. Кабінет Міністрів України затвердив Національний план дій на виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека». Його положення мають відобразитися у відомчих, регіональних та місцевих планах, програмах діяльності. Система соціального захисту населення в цьому відіграє важливу роль, яка, відповідно, потребує забезпечення у вигляді нормативно-правових актів, навчальних матеріалів, інструкцій тощо. І саме цей посібник, підготовлений на виконання п.4.1. Національного плану дій «Жінки.Мир.Безпека» має допомогти фахівцям системи соціального захисту населення, залученим до реалізації планів дій з 1325, в ефективній роботі, надасть необхідні знання та допоможе сформувати роботу і надати приклади позитивних практик у демократичному реформуванні соціальної політики держави та просуванні гендерної рівності.

Перший розділ посібника присвячений висвітленню питань важливості врахування гендерної складової в процесах реформування системи соціального захисту населення, ролі та впливу

1 Постанова №117 від 01.03.17. Електронний режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249793627>

2 Постанова №390 від 07.06.17. Електронний режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250049925>

військових конфліктів на жінок і чоловіків, аналізу основних проявів гендерної дискримінації та нерівності в суспільстві, які по-різному відбиваються на становищі жінок та чоловіків, насамперед гендерно зумовленого насильства, аргументується необхідність приділення уваги цим питанням в процесі підготовки та перепідготовки фахівців.

У другому розділі посібника зроблений короткий огляд міжнародних документів, які стосуються прав жінок та гендерної рівності. Посібник не містить їх ґрунтовного аналізу, оскільки це є окремою темою досліджень та викладання. Водночас інформація про них є важливою для формування розуміння користувачами міжнародного контексту та міжнародного дискурсу, який стосується проблемних питань реформування соціальної політики держави та участі в ній жінок. Окрім того такі документи містять в собі посилання на сформульовані в міжнародних договорах зобов'язання держав не тільки щодо дотримання прав жінок та забезпечення гендерної рівності, але й забезпечення участі жінок в миробудуванні, а також звернення уваги на нагальні проблеми жінок.

У розділі також представлений аналіз декількох міжнародних документів, які стосуються розділів кримінального права та документування сексуального насильства під час збройних конфліктів.

Розділ три присвячено висвітленню окремих аспектів національного законодавства України, які мають суттєве відношення до питань забезпечення гендерної рівності та реформування системи соціального захисту населення. Як і в попередньому розділі це не було самоціллю, а мало на меті надати інформацію про правові норми, які лежать в основі сучасної гендерної політики в Україні та дають правові підстави на національному рівні забезпечувати впровадження найкращих міжнародних стандартів прав людини та гендерної рівності. Піднімаються також питання відповідальності за скоєння злочинів, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством, в тому числі, домашнім.

Четвертий розділ посібника «Попередження та протидія дискримінації за ознакою статі: профілактика, освіта, оскарження» складається з підрозділів, у яких розкриваються питання формування гендерної компетентності фахівці соціальної сфери, роль та зміст етичних кодексів у попередженні дискримінації, виклики запровадженню гендерної освіти, роль соціальних працівників у профілактиці гендерно зумовленого насильства. В ньому також представлені існуючі можливості оскарження дискримінації за ознакою статі.

П'ятий розділ присвячений висвітленню питань організації надання допомоги постраждалим від насильства, в тому числі, пов'язаного із конфліктом.

Посібник доповнено списком найбільш уживаних термінів, які мають безпосереднє відношення до піднятих в ньому питань. Додатки містять приклади відомчих планів, навчальних програм, а також практичні матеріали корисні фахівцям, зокрема контакти державних, комунальних та недержавних установ та організацій, які надають допомогу постраждалим від насильства.

РОЗДІЛ 1. ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Розділ присвячено висвітленню питань важливості врахування гендерної складової в соціальній політиці держави, ролі та впливу військових конфліктів на жінок і чоловіків, аналізу основних проявів гендерної дискримінації та нерівності в суспільстві, які по-різному відбиваються на становищі жінок та чоловіків, перш за все гендерно зумовленого насильства, аргументується необхідність приділення уваги цим питанням у процесі підготовки та перепідготовки фахівців.

1.1. Гендерна рівність і соціальна сфера

Наука про гендер є молодою, визначення і підходи часто лише формуються, тому можуть бути або несталими, або суперечливими, або такими, що змінюються.

Це стосується і поняття «гендер», яке, залежно від контексту, має різні значення.

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» поняття «гендерна рівність» виходить з правового контексту і пов'язане з впливом суспільних структур на життя жінок і чоловіків – їхні права, свободи, можливості, потреби тощо. Саме це чітко і однозначно закріплено законодавством. «Гендерна рівність» визначається як «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства»³. Наведене поняття можна вважати «розширеним» поняттям прав жінок і підвищення розуміння їх (жінок) внеску у життя суспільства. «Розширення» відбулося тому, що дискусія про права жінок привела до актуалізації і прав чоловіків, які в деяких сферах теж упосліджені.

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на⁴:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
- підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
- виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Інші існуючі визначення поняття «гендер» мають відношення до того, що пов'язане з гендерною ідентичністю, тобто з варіантами самовизначення людини. Як термін він використовується, але в українському законодавстві на даний час відсутній. І тоді, коли цей термін буде запроваджений, важливо чітко окреслити його різне застосування.

Інколи поняття «гендер» ототожнюють із сексуальною орієнтацією, але це не є коректним. Сексуальність є іншою характеристикою соціальної ідентичності людини. Також такими важливими характеристиками є – вік, етнічне походження, релігійні переконання тощо.

Ціннісні орієнтації українського суспільства, спрямовані на самовираження людини, передбачають повагу до її прав незалежно від особистих якостей, характеристик, належності до груп, а тому цей підхід має бути відображений в національному законодавстві, але це не означає, що таке відображення має бути некоректним.

Упровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є однією з важливих умов сталого соціально-економічного розвитку, позитивних змін у суспільстві та його благополуччя,

3 Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Стаття 1. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

4 Там само, Ст. 3

реалізації прав людини та самореалізації особистості, запорукою ефективного розв'язання існуючих проблем, а також європейської інтеграції України та виконання міжнародних зобов'язань згідно з основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, у тому числі Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН.

Серед населення України кількість жінок на вісім відсотків перевищує кількість чоловіків (53,9% – жінки та 46,1 – чоловіки з 46465,7 тис. осіб станом на 2007 р.), що породжує серйозні демографічні проблеми, які є підґрунтям для гендерної нерівності, як у бік жінок, так і чоловіків.

У 2015 році Україна посіла 67 місце серед 145 країн, згідно з Глобальним звітом про стан гендерної рівності у світі, за індикаторами «гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України та депутатів місцевих органів влади», «співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок та середнього рівня заробітної плати чоловіків».

Зокрема, частка жінок у Верховній Раді України VIII скликання становить 12%, що є несуттєвим збільшенням порівняно із попередніми скликаннями. У 2015 р. в 5 міністерствах з 17 (Мінмолодьспорт, Міноборони, Міненерго, Мінрегіонбуд, Мінкультури) на посадах у вищому керівництві не було жінок.

Лише одну з 25 обласних держадміністрацій очолює жінка. В 14 обласних адміністраціях жодної жінки немає на посадах заступника голови. Загалом лише 16% цих посад займають жінки.

Заданими місцевих виборів 2015 року, у 22 обласних радах жінки становили 15%, у міських радах – 18,1% (при існуванні законодавчої норми щодо не менше ніж 30% представленості у місцевих радах неопределеної статі). Тридцятивідсоткову норму, передбачену законодавством, було забезпечено лише в одній міській раді, і не забезпечено у жодній із обласних рад.

Згідно з інформацією Державної служби статистики України, розмір середньомісячної заробітної плати жінок є на 26% нижчим, ніж у чоловіків.

Жінки контролюють лише 5 - 10% економічних ресурсів. У приватному бізнесі жінки володіють 30% малих, 12,7% середніх і лише 13% великих підприємств. Чимало професій та посад є недоступними для жінок в силу існування патерналістського законодавства. Наприкінці 2017 року Міністерство охорони здоров'я України відмінило заборонний список на 450 професій для жінок, розширивши їх спроможності на ринку праці⁵.

Різниця в очікуваній тривалості життя жінок і чоловіків складає більше 10 років на користь перших, що визначається не стільки біологічними факторами, які складають 2-3 роки, а соціальними і створюють суттєві демографічні проблеми в країні та є показником низької якості життя.

Безкоштовність та доступність медицини давно вже є проблемою. Зростає вартість і пологів, яка б'є не лише по сім'ях, але, перш за все, по жінках. У державному пологовому будинку вона складає біля 17 тис.грн., а в приватному – більше 40 тис.⁶ Закриття ФАПів в сільській місцевості призводить до погіршення доступу сільських жінок до медичних послуг.

Моніторинг ЗМІ та рекламної продукції свідчить, що медійний та рекламний простір переповнені сексистськими та гендерно дискримінаційними образами, що порушує права людини й призводить до відтворення та поглиблення негативних гендерних стереотипів. Сексизм у ЗМІ підсилює існування таких проблем як сексуальна експлуатація, торгівля людьми та дискримінація жінок у сфері праці. Існують «приховані» (зміст навчальних предметів, його відображення в навчально-методичній літературі, стиль викладання; упередженість в оцінюванні навчальних результатів) та «відкриті» (окремі програми/блоки для хлопців/юнаків та дівчат/юнок; мовленнєвий/мовний сексизм) елементи гендерної дискримінації. У 2014 р. Міністерство освіти і науки звернуло увагу на стереотипи щодо жінок у шкільних підручниках. У 2016 р. розпочалася робота зі здійснення їх гендерної експертизи. Недосконала гендерна статистика не дозволяє провести моніторинг рівності у доступі до освіти.

5 Наказ Міністерства охорони здоров'я №1254 від 13.10.17. Електронний режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1508-17>

6 Катерина Стулень. Во сколько обходится украинцам рождение ребенка. – Сегодня, 10.09.2012. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.khpg.org.ua/index.php?id=1347226456>

Така ситуація підживлюється гендерними упередженнями та стереотипами, які є одним з «бастіонів» гендерної нерівності. Вони впливають на реальну ситуацію навіть тоді, коли законодавство вимагає іншого підходу. Стереотипи дуже поширені у трудових відносинах. Для гендерних бар'єрів на ринку праці придумали навіть різноманітні порівняння. «Скляна стеля», «липка підлога», «скляний підвал» – так називають специфічні прояви дискримінації проти жінок і чоловіків на робочому місці. Жінки опиняються між двох вогнів – між «скляною стелею» і «липкою підлогою», які чіпляють їх внизу і не дають сягнути верхівки.

«Липка підлога» – це низькі зарплати, які мало лишають шансів піднятися вище.

«Скляна стеля» стосується більше стереотипів, які не створюють начебто помітних бар'єрів для просування, але й не дають рухатися вперед.

«Скляний підвал» кидає чоловіків на найризикованіші та найнебезпечніші роботи (Ст.43 Конституції). Понад 90% усіх смертних випадків, пов'язаних із професією, трапляються з чоловіками.

Серйозною проблемою є гендерне насильство, яке дорого коштує суспільству. У 2007 році українському бюджету реагування тільки на зареєстровані випадки насильства в сім'ї обійшлося приблизно в *158 464 540 грн*⁷. Загальна ж вартість зареєстрованих випадків насильства в сім'ї в 2007 р. становила *669 249 795, 24 грн.*, причому більшу частину витрат були змушені понести самі потерпілі. У структурі цих витрат, більшість становлять ті, які лягають безпосередньо на плечі жертви – пов'язані з втратою майна (42,2%) і зі здоров'ям (19,3%).

Дані дослідження, проведеного в 2017 р. Фондом народонаселення ООН, показали, що економічні втрати, які несе українське суспільство внаслідок насильства щодо жінок, сягають до *\$208 млн. на рік*⁸, при чому основна частина витрат, що зумовлені насильством щодо жінок, лягає на плечі самих постраждалих, і може сягати до *\$190 млн. на рік* (більше 90% сукупних економічних витрат суспільства).

Проблема домашнього та гендерного насильства і на сьогодні залишається гострою в Україні. Ця проблема ускладнюється ще й наявністю збройного конфлікту та тимчасовою окупацією частини Донецької та Луганської областей та незаконною анексією АРК, адже в таких ситуаціях завжди зростає кількість випадків сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом. Із погіршенням гуманітарної ситуації на окупованих територіях, кількість випадків гендерного насильства зростатиме і на решті території України.

Останнє також може бути викликане процесом демобілізації учасників АТО, оскільки вони потребують професійної психологічної допомоги для подолання агресії, обумовленої військовими діями.

Механізм запобігання та протидії насильству в сім'ї є недостатньо ефективним. Сьогодні соціальні служби лише надають соціальні послуги постраждалим від насильства замість проведення роботи, спрямованої на запобігання їх виникненню. Особливо гострою ця проблема є в сільській місцевості та у віддалених гірських районах, де соціальні працівники, що можуть забезпечити допомогу постраждалим, практично відсутні.

Існує гостра необхідність забезпечення ефективної роботи, спрямованої на формування в суспільстві негативного ставлення до насильницької моделі стосунків, виявлення та забезпечення захисту осіб, які постраждали від різних видів насильства, а також розширення їх доступу до правових, медичних та соціально-психологічних послуг. Однак, слід зазначити, що саме гендерний підхід при наданні соціальних послуг уразливим категоріям населення дає можливість не лише критично визначити їх потреби, але й надавати допомогу, враховуючи особливості у сприйнятті власних проблем жінками та чоловіками.

На сьогодні в соціальній політиці держави відсутній такий важливий компонент, як формування гендерної чутливості в системі соціального захисту та соціального обслуговування населення.

7 За даними дослідження «Ціна домашнього насильства». – Київ, 2007 р. – МЖПЦ «Ла Страда – Україна»

8 «Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні», здійснено Українським центром соціальних реформ на замовлення Фонд народонаселення ООН, 2017 : www.unfpa.org.ua/publications/745.html

Оскільки від розпізнавання гендерної нерівності при виконанні соціальними працівниками своїх службових обов'язків залежить, наскільки дієвою буде допомога та чи взагалі буде дотримано принципи соціальної справедливості та соціальної відповідальності надавачів соціальних послуг, це питання має стати одним із пріоритетних завдань у професійній підготовці та підвищенні кваліфікації соціальних працівників.

Протягом 2015-2016 років на рівні держави затверджено ряд Державних стандартів надання різних видів соціальних послуг сім'ям, особам та групам осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах⁹. Не зважаючи на те, що одним із принципів надання таких послуг у деяких Стандартах визначено «дотримання прав людини, поваги до її честі та гідності», в жодному з них не говориться про урахування гендерних особливостей отримувачів послуг при наданні їм допомоги та підтримки.

Також, незважаючи на те, що в соціальних службах здебільшого працюють жінки, посади, що передбачають прийняття рішень, як правило, обіймають чоловіки, які через стереотипне мислення по відношенню до гендерного насильства не розглядають цю проблему, як одну з першочергових, що потребує вирішення. Отже, кошти на проведення надання послуг та заходів з протидії гендерному насильству виділяються по залишковому принципу або ж не виділяються зовсім.

Тож структури соціального обслуговування населення, як і інші структури суспільства, є чутливими до гендерних питань. Така чутливість особливо гостро постає на фоні реорганізації та оптимізації системи соціального обслуговування населення.

Зокрема, це відчувається при проведенні реформи щодо децентралізації влади та об'єднанні територіальних громад. Станом на кінець 2017 року вже існують випадки, коли ліквідовуються центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, або ж проходить їх об'єднання з територіальними центрами соціального обслуговування (*надання соціальних послуг*), головним завданням яких є створення умов для підтримки життєдіяльності людей з інвалідністю та осіб похилого віку, які не взмозі самотійно себе обслуговувати (*придбання та доставка продуктів харчування, приготування їжі тощо*).

Отже, важливість гендерно-орієнтованого підходу при здійсненні заходів щодо соціального захисту та соціального обслуговування населення, зокрема його уразливих категорій, мають бути усвідомленими як на рівні держави так і посадовими особами керівних органів місцевої влади та безпосередньо фахівцями, які надають соціальні послуги.

1.2. Вплив збройного конфлікту на жінок і чоловіків

Військові конфлікти здійснюють значний вплив на життя жінок і чоловіків. Достатньо велика частина жінок не є пасивними спостерігачками. Вони виконують активні функції – служать у збройних силах, правоохоронних органах, добровольчих батальйонах. Жінки складають більшість волонтерських груп та організацій, надаючи допомогу як військовим, так і громадянам, що залишилися на тимчасово окупованій території, а також внутрішньо переміщеним особам.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок вітає зусилля держави-учасниці і її відданість справі розбудови миру, зміцнення верховенства права і сталого розвитку. Він зазначає, що з моменту початку конфлікту у квітні 2014 року, а також тимчасової окупації і невизнаної анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя Російською Федерацією (Резолюції Генеральної Асамблеї A/RES/68/262, прийнята 27 березня 2014 р. і A/RES/71/205,

⁹ Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15> , <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0127-16>, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>, <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15>, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0990-16>, <http://www.msp.gov.ua/timeline/Normativnopravovi-akti.html>

прийнята 19 грудня 2016 р.) держава-учасниця зіткнулася з критичною ситуацією, яка характеризується наявністю людських страждань, економічної нестабільності, зростанням насильства і зменшенням безпеки. Комітет зазначає, що, незважаючи на підписання Мінських угод, бойові дії тривають. Незважаючи на зусилля держави-учасниці, поширення безкарності за порушення прав людини і правопорушення, вчинені в умовах кризи на території держави-учасниці та прилеглих територіях, зокрема в деяких районах Донецької і Луганської областей, мали серйозний вплив на цивільне населення, в тому числі на жінок, включаючи тих жінок і дівчат, які знаходяться в несприятливих умовах, таких як жінки-ВПО, жінки в сільській місцевості, жінки похилого віку і жінки з обмеженими можливостями, а також роми, ЛБТ й інші меншини. Зокрема, Комітет стурбований тим, що ця ситуація, поряд з дуже поширеною корупцією, сприяла зростанню насильства по відношенню до жінок з боку держави і недержавних суб'єктів і зміцненню традиційних і патріархальних відносин, які обмежують в правах жінок і дівчат. Комітет також стурбований відсутністю інформації про стан справ на територіях за межами ефективного контролю з боку держави-учасниці у зв'язку з обмеженням доступу для представників ОБСЄ та інших міжнародних організацій. Комітет нагадує державі-учасниці про термінову необхідність просування позитивного порядку денного з метою зміцнення верховенства права і підкреслює важливу роль жінок як рушійної сили для відновлення миру і стабільності.

Із заключних зауважень (п. 10) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.)

Якщо подивитись на війну і насильство через гендерні окуляри, то побачимо, що і чоловіки, і жінки страждають від них, але не однаково.

Жінки складають більшу частину населення, яке змушене переміщуватись, щоб знайти безпечніше місце проживання для себе, своїх дітей, рідних. Водночас, наприклад, відсутня гендерно-дезагрегована статистика щодо осіб, які перетинають пункти пропуску на лінії розмежування в Донецькій та Луганській областях. 2/3 внутрішньо переміщених осіб – це жінки з дітьми (61% – жінки, 14% – діти). На новому місці жінки стикаються з необхідністю адаптуватися до інших умов проживання, часто гірших за попередні. Уся робота з догляду за дітьми, влаштування їх в навчальні заклади, пошук нового місця роботи та засобів до існування також лягає на плечі жінок. Крім того, додається необхідність догляду за літніми батьками чи іншими родичами.

За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини загалом з 14 квітня 2014 р. до 15 листопада 2017 р. 35 081 осіб стали жертвами конфлікту в Україні з числа цивільного населення, українських військових та членів озброєних груп. Ця кількість включає 10 303 загиблих та 24 778 поранених¹⁰. Жінки залишаються єдиними годувальницями у своїх сім'ях.

Жінки більше потерпають від випадків гендерно зумовленого насильства, яке часто використовується в умовах військового конфлікту, у тому числі, як засіб маніпулювання та погроз для місцевого населення.

Також з'явилося таке явище як домашнє насильство в сім'ях демобілізованих. Часто це є наслідком того, що демобілізовані, переважна більшість з яких чоловіки, не отримали психологічної допомоги після повернення із зони бойових дій, адже психологічної адаптації потребують майже всі учасники АТО та їх сім'ї. Міжнародний досвід показує, що з часом неліковані поствоєнні симптоми не просто повертаються, а й посилюються. Підвищується рівень агресії. Тому проходження реабілітаційних програм, побудованих на індивідуальних потребах кожної особи та її сім'ї є вкрай важливим як для людини, сім'ї, так і для суспільства в цілому. Тож увага до

¹⁰ Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня-15 листопада 2017 року. Електронний режим доступу: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport20th_UKR.pdf

проблем чоловіків, які пов'язані із конфліктом, їх ідентифікація та реагування на них, створення системи адаптації та реадaptaції, налагодження співпраці із військоматами є важливим напрямом соціальної роботи.

У сучасних військових конфліктах прямих втрат зазнають 90% цивільного населення, тоді як у війнах минулого століття це було 10%. Значна частина цивільного населення, яка страждає від війни – це жінки та діти.

ВАЖЛИВО!

Прямі/видимі втрати від війни/насильства: кількість загиблих, ВПО, біженок і біженців, полонених, поранених; матеріальні збитки ...

Непрямі/невидимі втрати: більш толерантне ставлення до насильства, травми, міфи про травми/славу, тягар втрат, ненависть, прагнення до помсти, пиха переможців і переможниць ...

У ситуації війни і насильницького конфлікту біологічна різниця між статями перебільшується культурою і традиціями суспільства. Від чоловіків вимагається готовність боротися, а від жінок – підтримувати чоловіків.

За оцінками вчених, суспільства, які знаходяться у стані війни, вирізняються різко вираженою гендерною нерівністю¹¹. Війни, політичні кризи, насильницькі конфлікти та інші подібні події, збільшують попит на героїв-воїнів, підвищуючи цінність традиційних маскуліних якостей.

11 Joshua S. Goldstein. War and Gender. How Gender Shapes the War System and Vice Versa. - 2001, p.9.

У період військового конфлікту посилюється мілітаризована маскуліність (дивись словник термінів). З усіх середовищ, де маскуліність формується, відтворюється та проявляється, в середовищі, пов'язаному з конфліктом, вона є найбільш прямою, домінуючою та насильницькою¹². Культ сильної влади, дисципліни, державності, вождя і нації практично завжди поєднується з культом агресивної маскуліності, спрямованої проти «жіночної» і «слабкої» демократії¹³. Особливо це є характерним для держав, які виступають агресорами, і намагаються підтримувати і посилювати такі культури як у себе в державі, так і на окупованих, анексованих чи в інший спосіб

12 David Morgan, "Theatre of War: Combat, the Military, and Masculinities" In Harry Brod and Michael Kaufman (eds.), *Theorizing Masculinities* (London: Sage Publishers, 1994), 165.

13 И. Кон. Мужчина в меняющемся мире. – М. 2009. – с. 116.

завойованих територіях. Культ маскуліності посилюється також під виглядом захисту традиційних духовних цінностей в суспільстві. Розуміння, фіксування та реагування на зазначені процеси з метою зменшення їх впливу є важливою складовою діяльності, спрямованої на забезпечення гендерної рівності та підвищення гендерної чутливості соціальних працівників.

Документування фактів порушень прав людини, які здійснюють правозахисники в Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим, а також серед внутрішньо переміщених осіб в інших регіонах України, дають підстави до висновків, що стать людини може використовуватися як ознака для здійснення тиску та залякування. Так, гендерні відмінності стають приводом для психологічного насильства. Відомі факти, коли так звані ополченці використовували жінок у збройних протистояннях як «живий щит» для прикриття. Дискримінація за ознакою статі, приниження жінок, сексизм складають частину ідеології лідерів незаконних утворень. І хоча відомо чимало випадків сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом, воно, водночас, не використовується в Україні, на відміну від інших держав, як інструмент війни¹⁴. Дані дослідження досвіду перебування в полоні на неконтрольованій Україною території Донбасу показали, що 52,7% звільнених з полону т.з. ополченців – цивільні особи, ставлення до яких відрізняється особливою жорстокістю. Були зафіксовані випадки незаконного затримання жінок, у тому числі вагітних, похилого віку, а також знущання над ними. «Хоча найвищі ризики постраждати від сексуального насильства пов'язані з триманням особи під вартою, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) також виявило випадки сексуальної наруги над цивільним населенням, особливо щодо жінок, на контрольних пунктах в'їзду-виїзду вздовж транспортних коридорів через лінію зіткнення, що перебувають під контролем Урядових сил, а також на блокпостах озброєних груп»¹⁵. Особи, які пережили сексуальне насильство в контексті збройного конфлікту в Україні, часто позбавлені доступу до правосуддя, належних послуг і психологічної підтримки, що призводить до їх вторинної віктимізації.

Проблемою є також обмеженість можливостей в отриманні постраждалими від різних видів насильства соціальної, медичної, психологічної та інших видів допомоги за місцем їх проживання, в силу відсутності або слабкості такої інфраструктури. Наприклад, однією з найгостріших проблем є фактична відсутність притулків для постраждалих від насильства, зокрема від сексуального. Існуючі в 19 областях України центри соціально-психологічної допомоги не можуть задовільнити потреби в цій сфері. Крім того, зазначені заклади не лише не є спеціалізованими для жертв насильства (*клієнтами центрів соціально-психологічної допомоги можуть бути особи, які постраждали від стихійного лиха, звільняються з місць позбавлення волі, є випускниками інтернатних закладів тощо*), але й, як правило, знаходяться в обласних центрах, що фактично унеможлиблює отримання допомоги мешканцями віддалених районів та сільської місцевості, які на тривалий час не можуть залишити свої домогосподарства.

Також слід враховувати, що значна частина внутрішньо переміщених осіб є жінки, які за різними показниками складають близько 60%, адже найбільший тягар поневірянь лягає на їхні плечі, оскільки (*як правило*) саме вони опікуються не лише своїми дітьми, але й батьками чи іншими близькими людьми, які потребують сторонньої допомоги для забезпечення необхідних життєвих потреб.

Різні дослідження, що проводились в Україні стосовно надання допомоги постраждалим від насильства жінкам із числа внутрішньо переміщених осіб, дають підстави стверджувати, що такі жінки практично не отримують необхідної психосоціальної допомоги. Така ситуація обумовлена рядом причин: відсутність інформації про заклади, установи та організації, де можна отримати допомогу за новим місцем проживання; недовіра до державних установ; страх переслідувань з боку осіб, які вчинили насильство; настороженість з боку місцевого населення тощо.

14 Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні. – Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини. – 2017 р. – п.8

15 Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні. – Звіт Управління Верховного комісара ООН з прав людини. – 2017 р. – п.10

Протягом 2014-2017 рр. відмічалась тенденція збільшення кількості дзвінків від жінок на Національну «гарячу лінію» з попередження торгівлі людьми, домашнього насильства та гендерної дискримінації. До військового конфлікту це було близько 50%, а у 2015 р. ця цифра зросла до 82,1%, а в 2016 – до 90%.

Тож системні та невирішені раніше проблеми гендерної нерівності в суспільстві посилюються і проявляються в більшій мірі в ході конфлікту, інтенсивно розвиваються та поширюються. І це необхідно враховувати при плануванні та організації діяльності фахівцями системи соціальних служб.

Гендерна дискримінація є однією з суттєвих причин гендерно зумовленого насильства, феномен якого розкривається у наступному підрозділі посібника.

1.3. Гендерно зумовлене насильство як вияв гендерної нерівності та порушення прав людини

Одним з крайніх проявів нерівності та дискримінації в суспільстві є гендерно зумовлене насильство.

Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок, проголошена резолюцією 48/104 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року, дає визначення «насильства щодо жінок» – «будь-який акт насильства вчинений за ознакою статі, який завдає або може завдати фізичну, психологічну шкоду чи страждання жінкам, а також погроза вчинення таких актів, примус або свавільне позбавлення волі як в громадському, так і в особистому житті»¹⁶.

Однак помилково застосовувати термін «гендерне насильство» виключно як насильство щодо жінок, хоча потрібно враховувати, що переважна більшість випадків насильства вчиняється саме по відношенню до них. Насильство щодо жінок, вчинене за ознакою статі, є проявом (актом) гендерного насильства. Саме тому цілком виправданою є увага міжнародної спільноти до протидії цьому явищу. Більш того, масштаби цього явища стали підставою розглядати насильство щодо жінок як одну з форм дискримінації, що обмежує можливості жінок в користуванні правами і свободами на основі рівності з чоловіками.

Насильство щодо жінок є проявом нерівного співвідношення сил між жінками і чоловіками, що історично склалося і привело до домінування над жінками та дискримінації щодо жінок з боку чоловіків; насильство перешкоджає всебічному поліпшенню становища жінок, і є одним з основоположних соціальних механізмів, за допомогою якого жінок змушують займати підпорядковане становище порівняно з чоловіками¹⁷.

Стаття 2 Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок визначає, що міжнародна спільнота визнає загальний характер форм насильства проти жінок. Визначення містить (але не обмежується ними):

- фізичне, сексуальне і психологічне насильство, яке має місце як в сім'ї, так і в суспільстві включно з побиттям;
- сексуальне насильство проти дівчаток;
- насильство, пов'язане з посагом;
- зґвалтування в шлюбі;

16 Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506

17 Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506

- пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні практики, що завдають шкоди жінкам;
- позашлюбне насильство;
- насильство, пов'язане з експлуатацією;
- сексуальні домагання і залякування на роботі і в освітніх установах;
- примусова вагітність;
- примусовий аборт;
- примусова стерилізація;
- торгівля жінками і примусова проституція;
- насильство з боку чи за потурання держави¹⁸.

У програмах розвитку, зокрема Фонду народонаселення ООН, використовується таке визначення, яке може бути застосоване в українських умовах: «Гендерне насильство – це насильство, яке стосується чоловіків і жінок і жертвами якого переважно є жінки. Воно виникає як наслідок нерівних владних стосунків між жінками і чоловіками. Це насильство, спрямоване проти жінки, тому що вона жінка, чи непропорційно впливає на жінок. Воно стосується (але не вичерпується) фізичної, сексуальної і психологічної шкоди, включно із залякуванням, стражданнями, примусом та/чи позбавленням свободи в сім'ї чи в суспільстві взагалі. Це також стосується насильства, яке чинить чи не зупиняє держава»¹⁹.

Це визначення чітко встановлює соціальні виміри і глибинні причини насильства проти жінок і дівчат. Без такого розуміння проблеми не може бути сфокусованої і відповідальної політики і зусиль з подолання насильства.

Чоловік, який працює в поліції, неодноразово піднімав руку на дружину. Коли співробітниця кризового центру подзвонила його начальнику, той сказав, що його не цікавлять домашні проблеми підлеглого, бо з роботою він справляється, і цього досить.

Чоловік постійно бив дружину. Про це знало все село, знали і її батьки, але ніколи не втручалися. Коли чоловік погнався за дружиною з сокирою, та кинулася до хати батьків, але ті знов не відкрили, і донька померла на порозі батьківської хати.

Молода жінка поїхала до Італії доглядати старих, а потрапила до рук торгівців людьми і опинилася в нелегальному борделі. Позбавлена документів і без знання мови, вона не мала можливості звернутися по допомогу.

Викладач легко ставив гарні оцінки тим дівчатам, які погоджувалися з ним на інтимний зв'язок. Це тривало роками, але довести це не було можливості²⁰.

Перелік таких випадків можна продовжувати. Але важливий не сам перелік, а те, щоби в кожному з наведених випадків потерпілі мали реальну можливість захистити себе. Визначення гендерного насильства – це крок до механізмів протидії йому.

1.4. Важливість участі жінок в процесах досягнення сталого миру

Розуміння можливостей участі у процесах досягнення миру з часом змінюється. Відбувається перехід від традиційного розуміння процесів досягнення миру, в якому переважно участь

18 Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_506

19 ФН ООН, Гендерна тематична група, 1998

20 Наведені чотири випадки взяті із досвіду роботи Національної «гарячої лінії» із попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації

беруть дипломати, високопосадовці, військові, тобто люди, наділені владними повноваженнями, до сучасного, де є місце кожному і кожній, незалежно від посади. З одного боку це пов'язано з комплексним (гібридним) характером військових конфліктів та тісним взаємозв'язком між макро- та мікрорівнями конфліктів, з іншого – зі змінами характеру сучасних війн, стратегією та тактикою їх проведення. Переважна частина населення країн, втягнутих у війни, зазнає їх впливу. 90% постраждалих від сучасних військових конфліктів – це цивільне населення.

Тому для досягнення сталого миру важливою є участь кожної людини, якою б справою і на якому б рівні вона не займалася. Водночас дуже важливо, щоби така участь була усвідомленою і відповідальною, бо нефахові, непродумані кроки в умовах крихкості і несталості балансу можуть нанести більше шкоди, ніж відсутність будь-яких кроків.

У межах традиційного для ООН чотирьохвекторного підходу для роботи над досягненням миру: *превентивна дипломатія (preventive diplomacy)*, *миротворчість (peace-making)*, *збереження миру (peacekeeping)* і *миробудування (peacebuilding)*, все більше визнається роль громади, громадських та міжнародних організацій.

Превентивна дипломатія – це дії, спрямовані на попередження виникнення конфліктів, попередження застосування насильства в ситуації конфлікту, обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення.

Миротворчість – це дипломатична діяльність, спрямована на те, щоб схилити ворогуючі сторони до згоди шляхом переговорів, використовуючи такі мирні засоби, які передбачені у Главі VI Статуту ООН.

Збереження миру – це діяльність, спрямована на дотримання домовленостей щодо припинення військових дій, насильницьких способів вирішення конфлікту.

Миробудування – дії з визначення та відновлення допоміжних структур для посилення та підтримки миру з метою запобігання повторенню конфлікту.

Наведемо багатомодельну структуру миротворчості²¹, яка співвідноситься з підходом ООН до роботи над досягненням миру.

Модель 1 – миротворчість шляхом дипломатії, залишається сферою офіційною урядової діяльності, з розподілом на такі моделі:

Модель 2 – миротворчість шляхом професійного вирішення конфлікту;

Модель 3 – миротворчість шляхом комерції (бізнесу);

Модель 4 – миротворчість шляхом особистого залучення (приватні особи);

Модель 5 – миротворчість шляхом навчання (дослідження, тренінги та освіта);

Модель 6 – миротворчість шляхом адвокації (активність);

Модель 7 – миротворчість шляхом віри у дію (релігія);

Модель 8 – миротворчість шляхом забезпечення ресурсами (фінансування);

Модель 9 – миротворчість шляхом інформування (комунікація та медіа).

На практиці ж, лише 2% медіаторів і посередників, 9% переговорників у військових конфліктах світу протягом 1992-2011 рр. – це жінки²². У системі миротворчих місій ООН жінки найняті переважно як допоміжний персонал. У 2014 р. з приблизно 125 000 миротворців жінки склали 3% військового персоналу та 10% – поліцейського²³.

21 Авторами багатомодельної структури є доктор Луїза Даймонд (Dr. Louise Diamond) та посол Джон МакДональд (John McDonald). Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. – Навч.-метод. посібник/ – К., 2016. – С.38.

22 Preventing Conflict. Transforming Justice. Securing the Peace. A Global Study on the Implementation of the UN Security Council Resolution 1325. – р.14. Електронний режим доступу : <http://wps.unwomen.org/~media/files/un%20women/wps/highlights/unw-global-study-1325-2015.pdf>

23 Інформаційний бюлетень. Глобальне дослідження. Виконання Резолюції Ради Безпеки ООН №1325: ключові посили, результати та рекомендації. – UN Women, 2015. – с. 5.

Лише 2% фінансування програм миру і безпеки йде на гендерну рівність чи підтримку жінок.

Чому участь жінок у процесах спрямованих на досягнення сталого миру, є важливою?

Більша ймовірність дотримання мирних угод

14 з 17 останніх держав у рейтингу Держави-членів міжнародного співробітництва та розвитку з глибокою рівною підтримкою міжнародного конфлікту в останні 20 років дослідження 40 жінок, зробили у 25 країнах, доданим останнім 20 років продемонстрували, що коли жінки укладають угоди на мир, вони працюють краще, ніж коли чоловіки укладають угоди на мир. Число жінок, які укладають угоди на мир, зросло з 15% в 2000 році до 35% в 2015 році.

Зниження ризику громадянської війни

Зниження ризику громадянської війни в країнах, де жінки мають право бути членами парламенту, поліції, армії, суду, місцевої влади, професійних асоціацій, підприємств, громадських організацій.

Зниження ризику міждержавної війни

11 з 17 останніх держав у рейтингу Держави-членів міжнародного співробітництва та розвитку, та більша кількість, що збільшила рівень миру в 2015 році, та більша кількість жінок у парламенті, поліції, армії, суду, місцевої влади, професійних асоціацій, підприємств, громадських організацій, збільшила рівень миру в 2015 році.

Вища рівень діяльності в складі миротворчих місії

Жінки мають вищий рівень діяльності в складі миротворчих місії, ніж чоловіки. Жінки мають вищий рівень діяльності в складі миротворчих місії, ніж чоловіки. Жінки мають вищий рівень діяльності в складі миротворчих місії, ніж чоловіки.

Жінки піддаються найбільшій кількості насильства

Жінки піддаються найбільшій кількості насильства, ніж чоловіки. Жінки піддаються найбільшій кількості насильства, ніж чоловіки. Жінки піддаються найбільшій кількості насильства, ніж чоловіки.

Участь жінок важлива через 1 причину – вони мають на це право!

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Другий розділ посібника присвячено огляду міжнародних документів, які стосуються прав жінок та гендерної рівності. Посібник не містить їх ґрунтовного аналізу, оскільки це є окремою темою досліджень та викладання. Водночас інформація про них є важливою для формування розуміння користувачами міжнародного контексту та міжнародного дискурсу, який стосується проблемних питань миробудування та участі жінок в ньому. Окрім того, такі документи містять в собі прямо сформульовані зобов'язання держав не тільки щодо дотримання прав жінок та забезпечення гендерної рівності, але й забезпечення участі жінок в процесах переговорів, встановлення миру та миробудування, а також звернення уваги на нагальні проблеми жінок.

У розділі також представлений аналіз декількох міжнародних документів, які стосуються розділів кримінального права, документування та розслідування злочинів війни, в тому числі сексуального насильства під час конфліктів.

2.1. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1979 р. Її ратифікували 192 країни. Україна приєдналася до Конвенції 19 грудня 1980 року. 6 жовтня 1999 р. ООН прийняла Факультативний протокол до Конвенції, який дає можливість надання до Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок індивідуальних скарг. Україна ратифікувала його 2003 р. У підрозділі представлено основний зміст міжнародного документа в контексті сучасної політики сприяння гендерній рівності в Україні.

Основна тема, якій присвячені і преамбула, і статті Конвенції – це формулювання закликів до практичних дій держав щодо ліквідації дискримінації жінок. Вони розкриті в перших шістнадцяти статтях. Ще в дванадцяти вписані вимоги до звітності та адміністративні механізми впровадження положень Конвенції.

Те, що всі люди рівні, незалежно від раси, кольору шкіри, національності, віросповідання, а також статі, було проголошено на рівні ООН ще 1948 року в Загальній декларації прав людини. На її розвиток пізніше були прийняті інші документи, серед яких Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про соціальні, культурні та економічні права, низка конвенцій та рекомендацій ООН.

Тим не менш, через тридцять років після оприлюднення Загальної декларації прав людини виникла потреба у створенні окремого документа, присвяченого проблемам прав жінок. Ця потреба була пов'язана з тим, що одні декларації не допомагали ліквідувати існуючу нерівність чоловіків та жінок у різних сферах та різних країнах.

Уперше у цій Конвенції на рівні міжнародних норм наголошувалось на відповідальності урядів за дискримінацію жінок. Конвенція має відігравати, і у багатьох випадках відіграє, роль каталізатора у розвитку державної політики на національному та міжнародному рівнях.

Уперше мова зайшла про відповідальність урядів за дискримінацію не лише в суспільній, але й у приватній сфері, тобто за дискримінацію в родині. В ній втілюється принцип, який у середині двадцятого століття проголосили філософи та вчені феміністського напрямку: «Особисте – це політичне».

Уперше вона дала визначення того, що таке дискримінація жінок.

Вона спонукала уряди держав, які ратифікували Конвенцію, готувати кожні чотири роки звіти про стан виконання цього документа, що в результаті вперше примусило багато країн звернутися до теоретичного осмислення проблематики прав жінок та ліквідації дискримінації.

Структура Конвенції спирається на три основних принципи:

Принцип «дійсної рівності»

Конвенція популяризує модель «дійсної рівності» (англ. substantive equality), що складається з:

- Рівності можливостей;
- Рівності в доступі до можливостей;
- Рівноцінності результатів.

Ця модель побудована на концепції, яка стверджує, що формальна рівність, про яку часто говориться в гендерно нейтральних програмах дій, політиці або законодавстві, не здатна досить ефективно гарантувати жінкам і чоловікам однакові права.

По-перше, Конвенція підкреслює важливість «рівності можливостей» у контексті рівного доступу жінок до всіх ресурсів країни. Ця рівність повинна бути гарантована законодавством і політикою держави, а також підтримуватися відповідними механізмами й інститутами.

По-друге, навіть якщо рівний захист і повага прав жінок гарантовані на рівні політики й законодавства, держава зобов'язана забезпечити відсутність перешкод на шляху до реалізації жінками своїх прав. Таким чином, «рівність у доступі до можливостей» є ще одним важливим елементом поняття «рівність».

По-третє, Конвенція йде значно далі, підкреслюючи, що заходи, вжиті державою для охорони прав чоловіків і жінок, повинні забезпечити «рівноцінність результатів». Індикатором того, наскільки ефективно держава-учасниця виконує норми Конвенції, є не просто дії влади, але такі дії, що приводять до реальної зміни становища жінок.

Основу структури Конвенції складає корективний, або дієвий підхід до поняття рівності.

Принцип недискримінації

Конвенція містить дуже широке поняття дискримінації, визнаючи, що існують випадки неочевидної або опосередкованої дискримінації. Наприклад, можуть бути дискримінаційні ситуації, коли до жінок, що знаходяться у свідомо нерівному становищі, застосовується нейтральний принцип рівності доступу до можливостей. Відповідно до духу Конвенції, заходи для ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок повинні забезпечити дійсну рівність чоловіків і жінок.

Стаття 1 Конвенції:

«Для цілей цієї Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі²⁵».

Якщо розкласти на окремі елементи визначення дискримінації, надане в статті 1 Конвенції, то можна виділити такі поняття:

- √ *Будь-яке розрізнення (наприклад, правило, відповідно до якого жінки повинні одержати вищі бали, ніж чоловіки, при вступі на технічні спеціальності).*
- √ *Будь-яке виключення (наприклад, інструкція, що забороняє жінкам вступати в університети на певні спеціальності).*
- √ *Будь-яке обмеження (наприклад, політика, що значно обмежує кількість місць для вступу для жінок у порівнянні з чоловіками).*
- √ *На законодавчому рівні (дискримінація de jure) або на практиці (дискримінація de facto).*
- √ *За ознакою статі і на основі гендерних стереотипів, що часто збігаються з дискримінацією за ознакою расової, етнічної, вікової, релігійної, класової належності та ін.*
- √ *Поняття, яке спрямовано на ослаблення або зводить нанівець визнання, використання або здійснення жінками своїх прав. Зазначені дії можуть бути як навмисними, так і ненавмисними. Важливим є сам факт існування дискримінації, а не наявність або відсутність наміру в її*

25 http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_207

здійсненні. Однак, необхідно довести, що були перешкоди при спробі здійснення права або відмова в його здійсненні, і показати, що саме варто змінити, аби жінки могли без перешкод користуватися правами, гарантованими Конвенцією.

Зі статті 1 можна також зробити такі важливі висновки:

- Відповідно до Конвенції, усі жінки повинні бути захищені від дискримінації: немає розходження між індивідумом або групою осіб. Також жінки не можуть бути дискриміновані за іншими ознаками (наприклад, сімейний стан, раса, каста, вік, релігія, національність, стан здоров'я, економічний статус).
- Конвенція вимагає забезпечення прав людини на основі рівності між чоловіками й жінками. Як було сказано вище, стандарти рівності, що містяться в Конвенції, складають принцип дійсної рівності.
- Конвенція націлена на реалізацію прав людини й основних свобод у всіх сферах життєдіяльності. Вона не відокремлює цивільних і політичних прав жінок від їх економічних, соціальних і культурних прав.

Принцип зобов'язань держави

Ратифікувавши Конвенцію, Україна автоматично прийняла на себе низку юридичних зобов'язань з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок і забезпечення рівності чоловіків і жінок на національному рівні. Тим самим держава зв'язана нормами і стандартами Конвенції, і погодилася на контроль із боку Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Таким чином, підзвітність держави на міжнародному рівні сприяє її зусиллям на національному з ефективного впровадження жіночих людських прав, що містяться в Конвенції, за допомогою законодавчих і політичних заходів.

Аналіз статей 2-4 Конвенції дозволяє вивести принципи відповідальності держави:

а) Зобов'язання, що стосуються способів і результатів

При ратифікації Конвенції держава приймає на себе зобов'язання, що стосуються способів і результатів. У пунктах а-г статті 2 проілюстрований обов'язок держави вживати визначених заходів для забезпечення виконання норм Конвенції. Проте держава може не обмежуватися прийняттям тільки заходів, що перераховані в статті 2 Конвенції, а піти значно далі. **Фактично держава повинна проводити політику ліквідації дискримінації щодо жінок усіма відповідними способами і досягти рівноправності чоловіків і жінок. Влада зобов'язана уважно вивчити кожен ситуацію порушення прав, що часто зустрічається, і вжити ефективних заходів, прийнятних саме в даній ситуації. Мета – досягти результату, тобто реалізації жіночої рівноправності на практиці. У цьому і є зобов'язання щодо результатів.**

Цей подвійний обов'язок є гарантією як самих прав, так і їх реалізації. Він гарантує, що в результаті дій держави жінкам буде надана не проста рівність можливостей і ресурсів або одна тільки рівність доступу до можливостей, а рівність *de jure* і *de facto*.

б) Зобов'язання з поваги, захисту й виконання прав жінок

Стаття 2 накладає на держави-учасниці обов'язок забезпечити здійснення політики недискримінації шляхом включення принципу рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство. Стаття 24 Конституції України містить зазначений принцип, що вимагає слідувати йому на всіх рівнях.

- √ **Обов'язок поваги прав** вимагає від держави утримуватися від втручання в здійснення прав, що гарантуються Конвенцією (стаття 2, пункт d)). Це означає, що держави-учасниці не повинні робити дій, що порушують права жінок. Держава, а також будь-які державні органи й установи, зобов'язані поважати права жінок і утримуватися від здійснення яких-небудь дискримінаційних актів або дій стосовно жінок. Держава повинна скасувати всі положення свого законодавства, постанов, звичаїв і практик, що є дискримінацією щодо

жінок (стаття 2, пункти f) і g)), а державні органи й установи - утриматися від здійснення яких-небудь дискримінаційних актів або дій.

- ✓ **Обов'язок із захисту** прав вимагає від держави запобігати порушенням Конвенції з боку третіх осіб. У зв'язку з цим влада відповідає за врегулювання діяльності недержавних суб'єктів так, щоб вона відповідала принципам Конвенції. Для досягнення цієї мети права жінок повинні бути захищені за допомогою ефективних антидискримінаційних законів і практик (наприклад, закони, спрямовані проти дискримінації за ознакою статі), а також за допомогою санкцій за дискримінаційні дії й ефективні механізми оскарження (стаття 2, пункти b), c) e)).
- ✓ **Обов'язок з виконання** прав вимагає від держави забезпечити всебічну реалізацію прав жінок. З цією метою влада повинна усіма відповідними способами проводити політику ліквідації дискримінації щодо жінок, у тому числі включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у своє національне законодавство і забезпечити практичне здійснення цього принципу (стаття 2, пункт, a)). Вони зобов'язані також вжити активних заходів для забезпечення всебічного розвитку і прогресу жінок (стаття 3) і встановлення фактичної рівності між чоловіками й жінками (стаття 4, пункт 1). Таким чином, Конвенція звертає увагу на необхідність систематичної зміни норм, які є передумовами нерівності жінок, для того, щоб уникнути порушення прав жінок у майбутньому.

Застосування на практиці керівних принципів дає можливість реалізовувати політику досягнення гендерної рівності.

Уперше в Конвенції була сформульована необхідність та легітимність застосування державами позитивних тимчасових дій, впровадження яких прискорює ліквідацію дискримінації за ознакою статі (ст. 4) і які не вважаються, за визначенням Конвенції, дискримінаційними; ці заходи мають бути скасовані, в разі досягнення цілей рівності можливостей і рівноправного ставлення. Крім того, Конвенція визнає, що вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, не вважається дискримінаційним. Це дуже важливе положення, особливо у світлі дискусій щодо можливостей квотування як методу збільшення представництва жінок у політичній сфері.

Друга, третя та п'ята статті Конвенції формулюють обов'язки держав щодо протидії дискримінації жінок та сприяння утвердженню рівності жінок і чоловіків у суспільстві, діяльності щодо змін соціальних та культурних моделей їх поведінки для викорінення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї зі статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок.

Рівні права в суспільній та політичній сферах, у діяльності на міжнародному рівні, проголошуються статтями 7 та 8 Конвенції, відповідно до яких держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право: голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів; брати участь у формуванні і здійсненні політики уряду та обіймати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління; брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського і політичного життя країни; забезпечують жінкам можливість на рівних умовах з чоловіками і без будь-якої дискримінації представляти свої уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій.

У Конвенції проголошується рівність громадян у будь-якій сфері життя, у тому числі економічній та сфері зайнятості, незалежно від віку, статі, кольору шкіри (статті 3, 10, 11, 13, 14). Так, у цих статтях визначаються необхідність: змінення економічної рівності чоловіків та жінок (статті 3, 11); право жінок на рівні з чоловіками умови праці (статті 10, 11); право жінок та чоловіків на рівну оплату за рівну працю або за працю рівної цінності (стаття 11), право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами при достатніх соціальних пільгах і без втрати місця роботи, стажу та соціальних видатків (стаття 11); право на достойний життєвий рівень для себе та своєї родини (стаття 13); право на соціальні послуги (статті 11, 14).

Конвенція (стаття 6) закликає держави-учасниці вжити усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок. Стаття 10 наголошує на праві жінок на громадянство, стаття 12 Конвенції забезпечує жінкам право на охорону здоров'я, а стаття 14 звертається до проблем жінок, які проживають у сільській місцевості, наголошуючи на необхідності спеціальної уваги з боку держав до їхніх проблем.

Статті Конвенції побудовані таким чином, що вони описують практично всі проблемні зони. Ті ж питання, які не знайшли відображення у Конвенції (зокрема, права жінок з обмеженою працездатністю, захист жінок від насильства), зумовили необхідність розробки та прийняття додаткових документів, наприклад, Декларації про викорінювання насильства стосовно жінок. Важливе місце займають також Рекомендації Комітету ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок, які після прийняття стають частиною Конвенції.

Положення, які містяться у статтях Конвенції, є орієнтирами для держав, у тому числі й України, у формуванні та впровадженні політики гендерної рівності.

Відпрацьовано механізм нагляду за виконанням вимог Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок. Цей механізм ґрунтується на принципі підготовки періодичних доповідей щодо виконання положень Конвенції в тій чи іншій країні. Він сформульований у статтях 17-22 Конвенції. Комітет ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок рекомендує всім державам інформувати громадськість своєї країни про звіти в ООН та друкувати і розповсюджувати доповіді у власних країнах, висвітлювати їх зміст у засобах масової інформації, проводити громадські обговорення та слухання.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок розглянув восьму періодичну доповідь України (CEDAW/C/UKR/8) на своїх 1472-му і 1473-му засіданнях 14 лютого 2017 року (див. CEDAW/C/SR 1472 і 1473). За результатами розгляду Комітет підготував та направив Уряду України заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок не тільки націлює на дотримання прав жінок, але й на забезпечення рівноправності жінок та чоловіків у суспільстві, і її позитивний вплив виявляється в такому: по-перше, положення Конвенції є орієнтирами для держав у формуванні та впровадженні політики стосовно жінок; по-друге, Конвенція будується на принципах активної участі та відповідальності держав за стан справ у цій сфері; по-третє, важливою є контролююча функція – контроль за виконанням її положень урядами держав-учасниць Конвенції; по-четверте, Конвенція відіграє роль каталізатора в розвитку державної жіночої політики на національному та міжнародному рівнях.

Тривалий збройний конфлікт в Україні, який продовжується вже четвертий рік, являє собою проблему для виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Проте Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок вважає, що виконання Конвенції, особливо під час конфлікту, є найбільш ефективною гарантією забезпечення повного дотримання і здійснення прав жінок, оскільки жінки є рушійною силою соціально-економічного розвитку країни. У зв'язку з цим Комітет закликає державу-учасницю виконати рекомендації, що містяться в цих заключних зауваженнях і є питанням першочергової важливості для забезпечення національної мобілізації і міжнародної підтримки, з урахуванням Загальної рекомендації № 30 (2013 р.) про роль жінок у запобіганні конфліктів, конфліктних і постконфліктних ситуаціях (Загальна рекомендація №30 (2013 р.)) шляхом створення спеціального механізму координації з усіма відповідними державними установами на всіх рівнях, а саме: Верховною Радою, обласними адміністраціями, судовими

органами та іншими зацікавленими сторонами, а також представниками громадянського суспільства і міжнародних організацій, які в даний час надають підтримку державі-учасниці на шляху до досягнення всеосяжного і міцного миру.

Із заключних зауважень (п. 9) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.).

2.2. Рекомендація №30 до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок регулярно посилює текст Конвенції і надає державам-учасницям, міжнародним та громадським організаціям Загальні рекомендації, які інтерпретують ті чи інші права. Комітет також дає рекомендації щодо політик із забезпечення тих чи інших прав. Ці рекомендації важливо враховувати при звітуванні держави щодо виконання Конвенції.

У контексті посилення жінок у миротворенні та захисту прав жінок під час військових конфліктів Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок запропонував державам Загальну рекомендацію № 30 щодо становища жінок в умовах запобігання конфліктів, в конфліктних та постконфліктних ситуаціях, які було прийнято 2013 року.

Виконання Рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №30 «Роль жінок у попередженні конфліктів, жінки під час конфліктних та постконфліктних ситуаціях» та Резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» покликані додати ґендерний компонент у дії держави щодо запобігання військових конфліктів та політичних криз, розбудову миру та вирішення конфліктів. Аналіз виконання Рекомендації важливий для підбиття підсумків, чи вживає держава всіх заходів щодо ґендерного інтегрування та посилення жінок у всіх етапах розбудови миру.

Розділи Рекомендації №30 відповідають розділам Конвенції і мають специфічну прив'язку до конфліктної ситуації, наприклад:

IV. А. Жінки і попередження конфліктів

- участь жінок в організаціях, які займаються питаннями воєнних витрат та інших глобальних проблем і превентивної дипломатії;

В. Жінки в конфліктних і постконфліктних ситуаціях

1. Насильство проти жінок – попередження, розслідування, нетерпимість до випадків насильства за ознакою статі, особливо сексуального насильства:

- доступ до правосуддя, зокрема, процедур розслідування випадків сексуального насильства;
- збір даних і стандартизація методу їх збору, зокрема у випадках сексуального насильства;
- ефективні засоби і ресурси для відшкодування збитків жертвам насильства;
- стандартизація процесів перенаправлення потерпілих;

2. Торгівля людьми – політика нетерпимості до торгівлі людьми серед військових

- міграційна політика з урахуванням ґендерної експертизи;

3. Участь – представництво жінок, зокрема, в збройних силах, поліції, судовій системі

- участь жіночих організацій в мирних переговорах, перебудові і відновленні;

4. Доступ до освіти, зайнятості, охорони здоров'я і сільські жінки

- повернення дівчат в школу після переміщення;
- медичне обслуговування переміщених, зокрема, ВІЛ-позитивних.

Такий підхід дає можливість розукрупнювати політику до індивідуальних підходів різних категорій груп.

Рекомендація №30 дає додаткові важелі та інструменти для врахування ґендерної складової у процесах розбудови миру та подолання наслідків конфліктів.

2016 року українські громадські організації, в рамках підготовки тінювих звітів в Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, вперше подали звіт по Рекомендації №30. Запитання Комітету, пов'язані з цим звітом, показують, що такий важель і інструмент необхідний не лише на національному, але і на міжнародному рівні.

Відповідно до Загальної рекомендації №30 (2013 р.) Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок закликає державу-учасницю:

- (a) Забезпечити дотримання верховенства права, справедливе і невідкладне здійснення правосуддя з урахуванням ґендерного аспекту;
- (b) У пріоритетному порядку вжити заходів щодо ефективної боротьби з корупцією та безкарністю і виконати раніше взяте на себе зобов'язання щодо запобігання, розслідування, переслідування і покарання насильства по відношенню до жінок і дівчат з боку державних і недержавних суб'єктів;
- (c) Забезпечити проведення систематичного навчання з питань прав людини, зокрема, прав жінок, для всіх співробітників правоохоронних органів і військовослужбовців, а також впровадження та дотримання суворого кодексу поведінки з метою ефективного забезпечення дотримання прав людини;
- (d) Як передбачено в межах Мінських угод, відхилити клопотання про амністію для осіб, підозрюваних, обвинувачених або засуджених за вчинення військових злочинів, злочинів проти людяності або грубих порушень прав людини, в тому числі пов'язаного з конфліктом сексуального насильства, нагадуючи, що застосування амністії є неприпустимим, якщо воно перешкоджає здійсненню права жертв на ефективне застосування правового захисту, включаючи відшкодування збитків, або обмежує жертв і суспільство в праві знати правду про порушення прав людини і норм гуманітарного права.

Із заключних зауважень (п. 10) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.).

2.3. Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» та суміжні резолюції

Важливим документом посилення залучення жінок до процесів досягнення миру та постконфліктної розбудови є Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»²⁶, прийнята у 2000 році.

Резолюція Ради Безпеки²⁷ ООН – документ, який приймається з важливих питань забезпечення безпеки. Резолюції Ради Безпеки є офіційним відображенням думки або волі органів ООН.

Чому виникла необхідність приймати резолюцію Ради Безпеки 1325? Тому що важливо було перевести у сферу політики та практичних дій розуміння того, що жінки непропорційно страждають від військових конфліктів та їх наслідків і водночас непропорційно недопредставлені в процесах прийняття рішень і проведення мирних перемовин. Факт її прийняття органом ООН,

26 (Додаток № 5) 5 CEDAW and Security Council Resolution 1325: A Quick Guide <http://www.unwomen.org/~media/Headquarters/Media/Publications/UNIFEM/CEDAWandUNSCR1325eng.pdf>

27 Рада Безпеки складається з п'ятнадцяти членів. Китай, Франція, Російська Федерація, Великобританія та Сполучені Штати Америки є постійними членами Ради Безпеки. Генеральна Асамблея обирає десять інших непостійних членів Ради Безпеки ООН (тобто держав) терміном на два роки, приділяючи особливу увагу ступеню участі держав у підтримці міжнародного миру й безпеки та у досягненні інших цілей ООН, а також справедливому географічному розподілу.

який є, відповідно до статті 24 Статуту ООН, відповідальним за підтримку міжнародного миру та безпеки, показує урядам країн, що Рада Безпеки ООН вважає за необхідне залучати досвід жінок при вирішенні конфліктів, відновленні миру, захисті жінок від гендерно зумовленого насильства під час конфліктів. Резолюція була прийнята, тому що важливо було сформулювати позицію світового співтовариства з приводу того, що у світі в останні десятиріччя відбувається дуже багато конфліктів і війн, від яких потерпають жінки, особливо, серед мирного населення. У складних ситуаціях, які виникають в час воєнного конфлікту жінки та діти мають особливі потреби, на які здебільшого ніхто не зважає. В Резолюції Рада Безпеки надає рекомендації як державам, так і міжнародним організаціям щодо залучення жінок до вирішення військових конфліктів, а саме:

- закликає держави забезпечувати більшу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень у межах національних, регіональних і міжнародних інститутів і механізмів запобігання, регулювання і вирішення конфліктів, настійно закликає держави-члени розширювати свою добровільну фінансову, технічну і матеріальну підтримку зусиль з підготовки персоналу з урахуванням гендерних аспектів, пропонує державам-членам включати надані рекомендації до національних програм підготовки військового і цивільного поліцейського персоналу, цивільного персоналу з проведення заходів щодо підтримки миру;
- закликає Генерального секретаря активізувати участь жінок на директивних рівнях у врегулюванні конфліктів і мирних процесах та призначити більше жінок на посади спеціальних представників та посланників у миротворчих місіях, польових операціях ООН, особливо серед військових спостерігачів, цивільного, поліцейського персоналу, співробітників з прав людини і гуманітарного персоналу; включення гендерного компоненту до операції з підтримання миру там, де це доречно, включаючи зусилля, що вживаються відповідними фондами і програмами; дати державам-членам керівні вказівки щодо підготовки та надати їм матеріали, які стосуються захисту, прав і особливих потреб жінок, а також значення залучення жінок до всіх заходів з підтримки миру і миробудівництва;
- закликає всі сторони при погодженні і здійсненні мирних угод застосовувати підхід, заснований на врахуванні гендерних аспектів, зокрема:
 - а) особливих потреб жінок і дівчаток в ході репатріації і переселення, а також в тому, що стосується реабілітації, реінтеграції та постконфліктного відновлення;
 - б) підтримувати заходи, спрямовані на підтримку місцевих мирних ініціатив, запропонованих жінками, і місцевих процесів врегулювання конфліктів і залучення жінок у діяльність усіх механізмів здійснення мирних переговорів;
 - в) заходів, що забезпечують захист і повагу прав людини жінок і дівчаток, особливо в тому, що стосується конституції, виборчої системи і діяльності поліції і судових органів.

РБ ООН також закликає всі сторони в збройних конфліктах у повній мірі дотримуватися міжнародно-правових норм, які застосовуються до прав і захисту жінок і дівчаток, особливо як цивільних осіб.

Важливими є рекомендації РБ ООН щодо відповідальності всіх держав за припинення беззаконня і здійснення судового переслідування осіб, винних у геноциді, злочинах проти людства і військових злочинах, включно із злочинами, що стосуються сексуального та інших форм насильства по відношенню до жінок і дівчаток, і у зв'язку з цим підкреслює необхідність забезпечення того, щоб, коли це можливо, на ці злочини не поширювалася дія положення про амністію²⁸.

Ситуація, яка була до прийняття резолюції, поки не змінилася кардинально на глобальному рівні. За даними Глобального дослідження щодо впровадження Резолюції 1325 «Попередження конфліктів, перехідне правосуддя, забезпечення миру»²⁹, протягом 1990-2010 років у світі було

28 Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/#resolution>

29 Глобальне дослідження було представлено в жовтні 2015 р. Генеральним Секретарем ООН Раді Безпеки ООН на тему. Дослідження було написано групою експертів, провідною серед яких була Радика Кумарасвами, колишня

підписано 585 мирних договорів, і лише в 92 з них були згадані жінки. В 17-ти прямо згадано сексуальне насильство. В 16 включені положення про права жінок. В 13-ти передбачено посилення жінок як умова реалізації договору. В 9-ти пропонувалися квоти або резервування місць для жінок в органах виконавчої та законодавчої влади. У 8-ми – згадана необхідність посилення жіночих організацій та інфраструктури, яка служить жіночим потребам. В 7-ми договорах згадувалися специфічні механізми, завдяки яким можна зменшити рівень насильства щодо жінок, а також включення жінок і дівчат, в процес демобілізації, роззброєння та реінтеграції. В 5-ти договорах – необхідність участі жінок в діяльності поліції та реформування поліції з орієнтацією на потреби жінок. В 4-х – необхідність участі жінок в системах правосуддя. Таким чином, лобювання участі жінок на всіх етапах ведення мирних перемовин, попередження і вирішення конфліктів та участь залишаються актуальними і після 15 років прийняття Резолюції 1325.

Резолюція не потребує ратифікації, бо не є документом зобов'язального характеру, але передбачає, що держави-члени ООН мають розробити національні плани дій на виконання цієї резолюції. Станом на грудень 2017 року 74 країни-члени ООН мали національні плани дій з впровадження в життя Резолюції 1325³⁰.

Резолюція РБ ООН 1325 пов'язана з декількома іншими резолюціями, що стосуються теми жінок, миру і безпеки, які були прийняті після 2000 року та отримали назву «сестринські» резолюції. Це, зокрема:

Резолюція РБ 1820 (2008), яка засуджує сексуальне насильство як зброя війни і оголошує згвалтування та інші форми сексуального насильства військовими злочинами. Вона наголошує на посиленні попередження гендерно зумовленого насильства, превенції випадків насильства, які скоюють представники сил з підтримання миру (військовими), та зобов'язує Генерального Секретаря ООН презентувати щорічні звіти щодо імплементації Резолюції 1325. Резолюція 1888 (2009), яка приписує місіям з підтримання миру робити все для запобігання і реагування на сексуальне насильство і привела до створення посади Спеціального представника з питань сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та створення експертної групи, яка працювала над зменшенням гендерно зумовленого насильства. Щорічні звіти визнані обов'язковими.

Резолюція 1889 (2009) щодо розширення участі жінок в мирних процесах і вимоги до Генерального Секретаря розробити Стратегію щодо імплементації положень резолюції РБ ООН 1325 та глобальні індикатори для відстеження ходу здійснення 1325. Вона також передбачає заснування посади Радниці із захисту жінок, у складі миротворчих місій.

Резолюція 1960 (2010) спрямована на припинення безкарності за сексуальне насильство в збройних конфліктах, заклавши Генерального секретаря «назвати й присоромити» збройні групи, які чинять сексуальне насильство і санкції для стримування конфліктів, пов'язаних із сексуальним насильством.

Резолюція 2106 (2013) прийнята для боротьби з безкарністю щодо проблеми сексуального насильства в збройних конфліктах і реалізації попередніх резолюцій. Вона також визнає, що сексуальне насильство в конфлікті також може впливати на чоловіків і хлопчиків, а також на всю громаду у вигляді травми, що сексуальне насильство може заподіяти. В ній ще раз наголошувалось на необхідності швидкого реагування на випадки сексуального насильства в умовах збройних конфліктів, говорилось про створення спеціальних фондів та реабілітаційних програм для постраждалих від насильства. Підкреслювалась спеціальна роль гендерних радників, міжнародних та громадських організацій в реабілітації та превенції.

Резолюція 2122 (2013) підтверджує прихильність Ради Безпеки до боротьби з сексуальним насильством в умовах збройного конфлікту і повного здійснення Резолюції 1325 і інших резолюцій щодо жінок, миру і безпеки. Вона наголошує на важливості проведення регулярних консультацій

Спеціальна Доповідка Ради безпеки ООН з питань дітей у військових конфліктах. До групи експертів входило 15 обраних осіб - представники керівництва ООН, дипломати, дослідники, практики з різни куточків світу. Координацію підготовки цього дослідження здійснював ООН-Жінки.

30 Джерело : <http://www.peacewomen.org/member-states>

із жіночими організаціями, спеціальній фінансовій підтримці жіночих ініціатив, активній та рівній участі жінок в процесах виборів. Вона також зобов'язала Генерального Секретаря ООН представити Глобальне дослідження щодо впливу Резолюції 1325 в 2015 році.

Відзначаючи 15-ту річницю Резолюції 1325, Рада Безпеки ООН прийняла Резолюцію 2242. Вона присвячена питанням відповідальності та участі чоловіків і хлопців в залученні жінок до вирішення питань встановлення миру та безпеки, партнерства з жіночими організаціями. Резолюція 2242 (2015) звернулася до ролі жінок в боротьбі з насильницьким екстремізмом і тероризмом, вдосконалення власних методів роботи Ради Безпеки по відношенню до жінок, миру і безпеки, а також узагальнила ґендерні рекомендації, розроблені на високому рівні незалежною Групою з операцій на користь миру і глобального дослідження.

Витяг із Заключних зауважень Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок³¹

15. Відповідно до Конвенції і її Загальної рекомендації № 30 (2013 р.), Комітет наполегливо закликає державу-учасницю:

(d) Забезпечити доступ жінкам, які стали жертвами сексуального насильства, до комплексної медичної допомоги, в тому числі екстреної контрацепції та профілактики зараження ВІЛ/СНІДом, підтримки психічного здоров'я та психологічної підтримки, яка надається фахівцями в галузі охорони здоров'я, що належним чином підготовлені для виявлення сексуального насильства і усунення його наслідків...

21. Комітет рекомендує державі-учасниці:

(b) Створити потужні механізми підзвітності і виділити достатні людські, технічні та фінансові ресурси для виконання законодавства з дотриманням прав жінок в рамках Конституції і Конвенції;

(d) Підвищувати рівень інформованості жінок про їхні права і доступні засоби правового захисту для відстоювання своїх порушених прав відповідно до Конвенції, і забезпечити, щоб інформація щодо Конвенції, Факультативного протоколу та Загальних рекомендацій Комітету надавалася всім жінкам, в тому числі ромам і жінкам з сільської місцевості.

23. Комітет рекомендує державі-учасниці:

(a) Прийняти чітку стратегію для консолідації і зміцнення потенціалу національного механізму щодо покращення становища жінок на центральному та місцевому рівнях і гарантувати його належну дієвість, а також наявність достатніх людських та фінансових ресурсів для прийняття рішень, спрямованих на ефективне виконання Конвенції, і гарантувати, що він буде дієздатним і децентралізовано зможе забезпечувати дотримання прав людини для жінок на всіх рівнях;

(b) Забезпечити ефективну координацію та розробити стратегію актуалізації ґендерної проблематики, яка включає ґендерне бюджетування, і яка може застосовуватися у всіх стратегіях і програмах на всіх рівнях для забезпечення різних аспектів життя жінок;

(c) Забезпечити, щоб національні механізми комплексно і ефективно здійснювали розробку політик і програм, спрямованих на досягнення ґендерної рівності, з урахуванням необхідності дотримання прав людини, а також покращити збір даних з розбивкою за ознакою статі та з урахуванням інших відповідних факторів, необхідних для оцінки результативності та ефективності таких стратегій і програм.

27. Комітет нагадує державі-учасниці про те, що в усуненні патріархальних поглядів і дискримінаційних стереотипів провідну роль мають відігравати її посадові особи високого рівня, і рекомендує державі-учасниці:

(a) Без зволікання впровадити комплексну стратегію, що передбачає активні і послідовні заходи, орієнтовані на жінок і чоловіків з усіх прошарків суспільства, з метою ліквідації

31 Схвалені Комітетом на його шістдесят шостому засіданні (13 лютого – 3 березня 2017 р.).

дискримінаційних стереотипів і патріархальних уявлень про роль і обов'язки жінок і чоловіків у сім'ї та в суспільстві;

(b) Використовувати новаторські заходи, спрямовані на засоби масової інформації, для поглиблення розуміння реальної рівності жінок і чоловіків, а також посилення позитивного і нестереотипного уявлення про жінок у всіх сферах, з особливим акцентом на систему освіти.

29. Посилаючись на свою загальну Рекомендацію №19 (1992 р) про насильство по відношенню до жінок, Комітет рекомендує державі-учасниці:

(b) Прийняти всеосяжні заходи щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та дівчат і забезпечити, щоб винні притягувалися до відповідальності і несли належне покарання;

(d) Забезпечити адекватне відшкодування шкоди, надання допомоги і захисту жінкам, які стали жертвами насильства, в тому числі жінкам і дівчатам з обмеженими можливостями, шляхом створення притулків, в тому числі в сільській місцевості, а також розширення співпраці з неурядовими організаціями, які надають притулок і здійснюють реабілітацію жертв насильства;

(e) Здійснювати збір статистичних даних про домашнє, сексуальне та інші форми насильства по відношенню до жінок з розбивкою за віком і характером взаємин між жертвою і злочинцем;

(f) Забезпечити адекватні умови для компенсації і реабілітації для жінок з інвалідністю, які є жертвами насильства.

49. Комітет закликає державу-учасницю розробити систему гендерних показників для покращення збору даних з розбивкою за ознакою статі та іншими відповідним факторами, які необхідні для адекватної оцінки впливу і ефективності політик та програм, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та розширення здійснення жінками своїх прав людини.

2.4. Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод

Розуміння важливості наслідувати норми і принципи Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод³² є необхідним для соціальних працівників. І хоча безпосередньо терміни «гендерно зумовлене насильство», «насильство проти жінок», «домашнє насильство» в ній не застосовуються, Конвенція має безпосереднє відношення до захисту прав постраждалих від насильства. Європейський суд з прав людини приймає та розглядає справи, які стосуються насильства проти жінок. Його рішення є джерелом національного права та обов'язковими для виконання.

Європейська конвенція із захисту прав людини та основних свобод встановлює зобов'язання кожної держави, яка ратифікувала Конвенцію, поважати права людини через гарантування кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, прав і свобод, визначених у Конвенції (ст.1). Кожна держава-учасниця цього важливого міжнародного документа бере на себе негативні та позитивні зобов'язання щодо забезпечення прав і свобод, викладених у Конвенції та протоколах до неї. Це означає, що з одного боку, держава зобов'язується утримуватись від порушення прав і свобод людини через дії своїх повноважних осіб (негативні зобов'язання), а з іншого боку – охороняти права і свободи людини від їх порушень з боку приватних осіб (позитивні зобов'язання). Це відповідає принципу відповідальності держави, закладеному у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

32 Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. – Електронний документ. Режим доступу: www.rada.gov.ua

У ситуації гендерно зумовленого насильства може бути порушено цілий комплекс прав людини, передбачених Європейською конвенцією, зокрема право на життя (ст. 2), право жити вільно від катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (ст. 3), право жити вільно від рабства і примусової праці (ст. 4), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8). Крім того, особа, яка страждає від домашнього насильства, може стати жертвою дискримінації (ст. 14), може бути порушено її право на ефективний правовий захист (ст.13) в разі, якщо в державі не створено відповідних законів та не впроваджено на практиці принцип рівного доступу до засобів захисту прав в ситуації насильства в сім'ї³³.

2.5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція)

Стамбульська конвенція, як будь-який документ Ради Європи, розроблялася усіма державами-учасницями цієї організації. Україна, як член Ради Європи, брала участь у розробці цього документа і голосувала за його прийняття.

Конвенцією ще раз підкреслюються повноваження держави щодо захисту прав людини як в публічній, так і в приватній сферах (ст.4). Конвенція дає визначення понять, які стосуються її змісту і наведені в кінці посібника в Словнику термінів. Конвенція базується на переконанні, що припинення насильства по відношенню до жінок та домашнього насильства потребує комплексних та мультидисциплінарних заходів та стратегій, учасниками яких є не тільки державні структури в особі соціальних служб, правоохоронних органів, судів, органи місцевого самоврядування, але й громадські організації, інші інститути громадянського суспільства, приватний сектор. Основні принципи Конвенції – попередження насильства по відношенню до жінок, підтримка постраждалих, покарання кривдників та партнерство і взаємодія усіх суб'єктів. Питанням створення та впровадження інтегрованої політики та збору даних у цій сфері присвячено другий розділ Конвенції. Розділ 4 Конвенції присвячено захисту і підтримці жертв. Так, кожна Сторона Конвенції має забезпечити створення достатньої кількості належних та легкодоступних притулків для безпечного розташування жертв, особливо жінок та їх дітей (ст. 23), організувати у масштабі країни безкоштовні телефонні лінії підтримки, які мають працювати цілодобово та без вихідних (ст. 24) тощо.

Заходи, передбачені Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, які мають позитивно вплинути на захист постраждалих від насильства

Має бути запроваджений комплекс заходів щодо протидії усім формам насильства стосовно жінок;

Розширено коло осіб, які можуть нести відповідальність за вчинення домашнього насильства (партнер, друг, керівник на роботі і т.д.);

Можливість правоохоронним органам невідкладно змусити кривдника покинути будинок з метою забезпечення безпеки постраждалої;

Створення притулків, де постраждала зможе отримати тимчасовий прилисток;

Створення (підтримка діяльності) телефонних «гарячих» ліній, які дадуть змогу постраждалій отримати інформацію про права та можливу допомогу;

Введення кримінальної відповідальності за всі види домашнього насильства;

Перенесення тягара доказування з постраждалої сторони на кривдника.

33 Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення. Науково-практичний посібник для суддів / Євсюкова М.В., Христова Г.О., Шаповалова О.А. та ін. / За заг. Ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О. – К., 2011. – с. 25-26

2.6. Міжнародний кримінальний суд та Римський статут кримінального суду

На своїй 52-й сесії Генеральна Асамблея ООН постановила скликати в 1998 році під егідою ООН Дипломатичну конференцію в Римі за участю всіх держав. 17 липня 1998 р. 120 держав підписали Римський статут – правову основу для створення постійного Міжнародного кримінального суду, 21 країна утрималися від голосування. Сім країн проголосували проти договору – Китай, Ірак, Ізраїль, Лівія, Катар, Сполучені Штати, Ємен. Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 р. після його ратифікації 60 країнами. Станом на квітень 2013 р. Римський статут ратифікували 122 держави.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) – правовий інститут, до компетенції якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. МКС був заснований в 2002 році на основі Римського статуту (1998 р.), розташований в м. Гаага, Нідерланди, і тому відомий як «Гаазький суд» або «Гаазький трибунал». На відміну від інших міжнародних і змішаних кримінальних судів, МКС є установою, що діє постійно. До його компетенції входять злочини, здійснені після набуття чинності Римським статутом. Міжнародний кримінальний суд не слід плутати з Міжнародним судом ООН, який також засідає в Гаазі, але має іншу компетенцію. МКС не входить до офіційних структур Організації Об'єднаних Націй, хоча може порушувати справи за поданням Ради Безпеки ООН. Компетенція Суду обмежена в часі злочинами, скоєними після 1 липня 2002 року³⁴, дати набуття чинності Римським статутом. Процес формування Суду зайняв приблизно три роки; розгляд Судом конкретних справ почався 2006 р. Витрати суду фінансуються за рахунок його держав-учасників, а також можливі добровільні внески від урядів, міжнародних організацій, приватних осіб, корпорацій та інших суб'єктів.

До складу Міжнародного кримінального суду входять 18 суддів, що обираються на термін в 9 років Асамблеєю держав-учасниць суду, причому кожна з вище перелічених груп має бути представлена принаймні 2 суддями. Станом на квітень 2013 року 3 судді представляли Східну Європу, 3 – Азію, 4 – Африку, 2 – Латинську Америку, а інші 5 – Західну Європу та інші держави. Компетенція суду обмежена трьома видами злочинів:

Геноцид – намір цілком або частково винищити національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку.

Злочини проти людяності – частина масштабного або систематичного переслідування, спрямованого проти мирного населення, причому про можливе переслідування злочинцеві заздалегідь було відомо.

Воєнні злочини – порушення законів і звичаїв ведення війни, що регулюють поведінку збройних формувань під час війни і захищають цивільне населення, військовополонених, культурне надбання і таке інше.

До компетенції Міжнародного кримінального суду пропонувалося також включити агресію. Проте під час переговорів у Римі сторони не змогли прийти до єдиного визначення цього злочину і тому було вирішено, що наразі Суд не може здійснювати правосуддя з питань, пов'язаних зі злочинною агресією.

Римський статут Міжнародного кримінального суду перераховує воєнні злочини, злочини проти людяності й акти геноциду, що можуть містити в собі ознаки сексуального насильства. Акт сексуального насильства може являти собою воєнний злочин або порушення законів і звичаїв ведення війни, якщо він вчинений у контексті міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту. Римський статут конкретизує перелік злочинів у формі сексуального насильства як воєнних злочинів у міжнародних і неміжнародних збройних конфліктах.

Сексуальне насильство також може являти собою злочин проти людяності, коли акт сексуального насильства було скоєно в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення. Повсюдний і систематичний характер повинне мати не саме сексуальне насильство, для того, щоб воно являло собою злочин проти людяності, а напад на цивільне

34 <https://www.icc-cpi.int/about>

населення, і безпосередні виконавці повинні усвідомлювати, що таке діяння є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення або передбачається як таке. Насправді, навіть один акт зґвалтування або інших форм сексуального насильства може бути злочином проти людяності³⁵.

Деякі із злочинів, перелічених у Римському статуті, які можуть застосовуватися до актів сексуального насильства, перераховані нижче.

Воєнні злочини (міжнародний збройний конфлікт) (стаття 8.2 (b)) та внутрішній збройний конфлікт (стаття 8.2(c)-(e)), «Злочини проти людяності» (стаття 7).

Конкретні злочини у формі сексуального насильства: зґвалтування, оборнення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність³⁶, примусова стерилізація і будь-які інші види сексуального насильства та будь-які інші види сексуального насильства, що також представляють собою грубе порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій.

Інші злочини, які можуть містити злочинну поведінку сексуалізованого характеру: заподіяння особам, які перебувають під владою супротивної сторони, фізичних каліцтв або вчинення над ними медичних або наукових експериментів будь-якого роду, які не виправдані необхідністю медичного, стоматологічного або лікарняного лікування відповідної особи та не здійснюються в її інтересах та які викликають смерть або серйозно загрожують здоров'ю такої особи або осіб³⁷; оголошення такими, що скасовані, припинені або неприйняті в суді, прав та позовів громадян іншої сторони³⁸; посягання на людську гідність, зокрема образливе та принизливе ставлення³⁹; «використання» дітей як активних учасників військових дій, яке може включати в себе, наприклад, примус дітей до вчинення актів сексуального насильства або до вступу в статеві акти з метою якимось чином вплинути на їхню готовність вчиняти інші акти насильства. Це також може включати в себе сценарій, коли діти-солдати неодноразово піддаються сексуальним катуванням, щоб вони у свою чергу здійснювали такі акти сексуального катування щодо цивільних осіб.

2.7. Міжнародний протокол документування сексуального насильства

Документування фактів сексуального насильства, проведене Інформаційно-консультативним жіночим центром, коаліцією «Справедливість для миру в Донбасі», Українською Гельсінської спілкою з прав людини, іншими організаціями, групами, окремими волонтерами показало, що:

- Випадки порушення прав людини та насильства на тимчасово окупованих територіях, зокрема, проти жінок були, але через високу стигму у суспільстві люди частіше не готові про них говорити;

35 Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах насильства. – с. 24-25

36 «Примусова вагітність» означає незаконне позбавлення волі жінки, яка насильно завагітніла, з метою зміни етнічного складу будь-якого населення або здійснення інших серйозних порушень міжнародного права. Це визначення в жодному разі не повинне тлумачитися як таке, що зачіпає національне законодавство, що стосується вагітності.

37 Наприклад, затримання цивільних осіб і проведення експерименту над ними, що включає заподіяння шкоди їхнім геніталіям, або проведення експерименту, що включає насильницьку наготу, наприклад, роздягнення догола та поливання все гарячішою водою, щоб «перевірити», через який час у них з'являться ознаки опіків.

38 За тих обставин, коли права, які оголошуються скасованими, призводять до сексуального насильства, наприклад, злочинець (у своєму положенні) наказує жінкам, які є громадянами іншої сторони, робити аборт.

39 Це положення може бути застосоване до злочинів у формі сексуального, а також несексуального насильства – наприклад, примус затриманого чоловічої статі до того, щоб лизати геніталії злочинця або іншої особи, або змушення затриманого лизати взуття злочинця або іншої особи. Обидва ці приклади можуть становити образливе та принизливе поводження. Це положення традиційно використовувалося як узагальнююче для злочинів у формі сексуального насильства; проте гендерна юриспруденція заохотила до точного відображення шкоди, заподіяної сексуальним насильством, що, хоча і є посяганням на людську гідність, також є актом насильства та нанесення фізичної та психічного шкоди, що є складовими катувань і жорстокого поводження.

- Погрози та імітації насильства, зокрема сексуального, не сприймаються як насильство, хоча наносять глибокі рани постраждалим і важко долаються протягом тривалого періоду;
- Відсутні підстави стверджувати, що протягом тимчасової окупації мали місце масові зґвалтування як засіб ведення війни, що мали місце в інших зонах конфлікту (Руанда, Боснія тощо);
- Є опосередковані свідчення, що на територіях, які зараз не знаходяться під контролем України, факти порушень прав людини, насильства, і, зокрема сексуального, мають більш жорстокий характер, відбуваються частіше і не документуються.

Документування випадків сексуального насильства, пов'язаного із конфліктами, має відбуватись відповідно до стандартів міжнародного права. 17 квітня 2014 Верховна Рада України ухвалила заяву, якою визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду відповідно до статті 12(3) Римського статуту.

Міжнародний кримінальний суд не підмінює собою українську систему правосуддя, для якої сексуальні злочини в період військових дій є також новим викликом і важливо здійснювати документування таких злочинів відповідним чином, щоб гарантувати жертвам розслідування, доступ до суду та відновлення.

Протягом багатьох років спостерігалася фактично повна безкарність у випадках сексуального насильства під час конфліктів. Для зміни цієї ситуації, у 2012 році була проведена низка консультацій із зацікавленими сторонами з метою охоплення наявної передової міжнародної практики документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту та для оцінки прогалин і проблем, до розв'язання яких необхідно залучати міжнародне співтовариство.

Як результат – було розроблено Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Міжнародний протокол встановлює основні стандарти належної практики документації та розслідування сексуального насильства як злочину відповідно до міжнародного права. Водночас він не має обов'язкової сили і не має на меті охопити всю сферу злочинів сексуального насильства; він зосереджений на конкретному питанні документації та розслідування злочинів сексуального насильства в межах міжнародного кримінального права.

Важливо, щоб Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту⁴⁰ було включено до навчання відповідальних осіб за надання допомоги жертвам ґендерно обумовлених злочинів, які є нерозривними супутниками військових конфліктів, такі як зґвалтування, примусова проституція, незаконні утримання жіноку місцях обмеження волі на тимчасово окупованих територіях тощо. Основна мета Протоколу полягає в тому, щоб сприяти підсиленню відповідальності за злочини у формі сексуального насильства в межах міжнародного права. Він це забезпечує, визначаючи основні принципи документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права, що ґрунтуються на передовій практиці в цій галузі. Протокол не є зобов'язуючим для держав. Радше, він може служити інструментом підтримки зусиль з боку національних та міжнародних практиків у сферах правосуддя і прав людини щодо ефективного, призначеного для захисту документування сексуального насильства як злочину згідно з міжнародним правом – як військовий злочин, злочин проти людяності або акт геноциду.

Так, в частині 1 Протоколу надається визначення сексуального насильства як міжнародного злочину. У ній також описані важкі наслідки, пов'язані з сексуальним насильством, та перешкоди, з якими стикаються постраждалі та свідки при отриманні доступу до правосуддя, а також деякі міфи та хибні уявлення про сексуальне насильство, які можуть перешкоджати зусиллям щодо ефективного розслідування та документування злочинів і підтримки постраждалих/свідків.

Частина 2 описує те, як документування виглядає на практиці: що робити, щоб вивчити, підготувати та сформулювати процеси розслідування та документування, як проводити безпечні

та ефективні інтерв'ю, а також мінімальні вимоги при роботі з аудіовізуальними, речовими та документальними доказами сексуального насильства. У цьому розділі наголошується на основному принципі «не нашкодь», і він пропонує практичні стратегії, які спеціалісти можуть застосовувати для пом'якшення та усунення можливих ризиків, пов'язаних із документуванням та розслідуванням сексуального насильства в умовах конфлікту, а також для подолання деяких перешкоди які можуть втручатися до роботи з притягнення до відповідальності.

Додатки включають «Робочий зошит свідчень для документування злочинів у формі сексуального насильства: інструмент, що допоможе слідчим заповнити прогалини в доказовій базі», в якому викладені приклади того, якого виду інформацію корисно збирати, щоб довести конкретний, контекстний елемент та елемент зв'язку сексуального насильства як військового злочину, злочину проти людяності або акту геноциду. Додатки також включають резюме та рекомендації щодо інтерв'ю, роботи з фізичними та документальними доказами, а також використання моделі багатогалузевої підтримки, й інформацію про основні види перенаправлень та медичної документації для формування доказової бази.

Відповідальність за сексуальне насильство може наступити в багатьох формах. Її можна досягнути шляхом кримінального переслідування, але також вона може бути реалізована в судовому порядку в справах щодо порушення прав людини проти відповідальних держав або недержавних суб'єктів, у межах цивільного законодавства, репараційних претензій з боку жертв/свідків сексуального насильства, а також процесів перехідного правосуддя.

У ситуаціях, коли в зоні конфлікту або в постконфліктному контексті наявні механізми забезпечення відповідальності чи коли вони дуже віддалені, інформація, зібрана практиками, які мають негайний і полегшений доступ до постраждалих і свідків, може стати критично важливим доказом у майбутніх зусиллях щодо забезпечення відповідальності. Зокрема, спосіб забезпечення доступу до інформації та збору інформації та методологія, яка використовується в процесі документування, є ключовими елементами забезпечення повноти доказів, захисту громади-бенефіціара, а також розширення прав і можливостей постраждалих за рахунок участі в процесі здійснення правосуддя. Цей Протокол визначає прості та чіткі основні принципи, яких слід дотримуватися для досягнення цих цілей.

Протокол робить особливий акцент на документуванні злочинів у формі сексуального насильства в межах міжнародного права. Втім, багато основоположних принципів, викладених в Протоколі, також будуть актуальні для документування цих злочинів в інших контекстах, порушень прав людини та зловживань, а також порушень норм міжнародного кримінального права, непов'язаних із сексуальним насильством.

Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту має стати частиною навчання осіб, відповідальних за надання допомоги жертвам гендерно зумовлених злочинів.

2.8. Інструкція Генерального секретаря ООН з репарацій, пов'язаних з сексуальним насильством під час конфліктів

У червні 2014 року Генеральний секретар опублікував Інструкцію з репарацій, пов'язаних із сексуальним насильством під час конфліктів. Вона встановлює відповідну міжнародно-правову базу, яка відноситься до цього злочину і розробляє загальні і оперативні керівні принципи, які повинні спрямовувати підтримку Організації Об'єднаних Націй державам-членам в цій сфері. Підготовка цього документу відбувалася за ініціативи ООН-Жінки і Управління Верховного комісара з прав людини за участю суб'єктів з питань забезпечення законності та координації групи ресурсів.

Інструкція спрямована на забезпечення політики і оперативного керівництва для Організації Об'єднаних Націй щодо відшкодувань жертвам конфліктів, пов'язаних із сексуальним насильством. Вона покликана доповнити інші відповідні інструменти ООН та інструктивні вказівки.

А. Керівні принципи для оперативної взаємодії:

1. Адекватне відшкодування збитку для жертв конфліктів, пов'язаних із сексуальним насильством, тягне за собою поєднання різних форм відшкодування шкоди;
2. Судові та / або адміністративні репарації повинні бути доступні для жертв конфліктів, пов'язаних із сексуальним насильством, як частина їх права на отримання швидких, адекватних та ефективних засобів правового захисту;
3. Індивідуальні та колективні репарації повинні доповнювати і підсилювати одна одну;
4. Компенсації повинні прагнути бути трансформативними, в тому числі і в плануванні, впровадженні, впливі;
5. Співпраця в галузі розвитку повинна підтримувати зобов'язання держав забезпечувати доступ до репарації;
6. Конструктивна участь і консультації жертв у зборі інформації, плануванні, реалізації, моніторингу та оцінці репарацій повинна бути забезпечена;
7. Невідкладні тимчасові репарації для задоволення нагальних потреб і уникнення непоправної шкоди повинні бути доступні;
8. Адекватні процедурні правила, пов'язані з сексуальним насильством і відшкодування шкоди, повинні бути розроблені.

Інструкція спрямована на розробку політики і оперативного керівництва для Організації Об'єднаних Націй в галузі відшкодування жертвам конфліктів, пов'язаних із сексуальним насильством, в тому числі на заходи щодо просування і / або підтримки проектування, впровадження, моніторингу і оцінки репараційних програм і ініціатив, спрямованих на жертв сексуального насильства в умовах конфлікту. Вона покликана доповнити інші відповідні інструменти ООН.

Деякі з принципів, викладених у цій Інструкції, також можна застосовувати в ситуаціях відшкодування жертвам сексуального та ґендерного насильства поза конфліктом або постконфліктної ситуації, а також жертвам інших порушень міжнародних документів з прав людини і міжнародного гуманітарного права.

Інструкція використовує визначення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами, розроблені в ООН.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, стосується випадків або патернів сексуального насильства по відношенню до жінок, чоловіків, дівчаток чи хлопчиків, що відбуваються в конфлікті або постконфліктному середовищі, яке має прямі або непрямі зв'язки з конфліктом або які відбуваються в інших ситуаціях, що викликають стурбованість в контексті політичних репресій.

Пов'язане з конфліктами сексуальне насильство набуває різних форм, таких, зокрема, як ґвалтування, примушування до вагітності, примусова стерилізація, примусовий аборт, примусова проституція, сексуальна експлуатація, торгівля людьми, сексуальне рабство, примусове обрізання, кастрація, примусова нагота або будь-які інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості. Залежно від обставин, це може являти собою воєнний злочин, злочин проти людяності, геноцид, тортури або інші грубі порушення прав людини.

Основні принципи і Настанови описують різні форми відшкодування, в тому числі:

- реституція,
- компенсація,
- реабілітація,
- сатисфакція,
- гарантії неповторення.

Базове обґрунтування відшкодування може вплинути на конкретний спосіб, яким програма репарацій відповідає розподілу матеріальних і символічних репарацій на індивідуальній і колективній основі. Консультації з постраждалими особливо важливі для того, щоб почути їх думки щодо конкретного характеру відшкодування.

Для України цей документ може слугувати як для планування майбутніх компенсацій потерпілим внаслідок конфлікту, так і для застосування його положень, зокрема, гарантій неповторення при розробці всіх стратегічних документів, що стосуються гендерної рівності.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Розділ 3 присвячений питанням висвітлення окремих аспектів національного законодавства України, які мають суттєве відношення до питань забезпечення гендерної рівності, протидії гендерно зумовленому насильству та миробудування. Як і в попередньому розділі це не було самоціллю, а мало на меті надати інформацію про правові норми, які лежать в основі сучасної гендерної політики в Україні та дають правові підстави на національному рівні забезпечувати впровадження найкращих міжнародних стандартів прав людини та гендерної рівності. Піднімаються також питання відповідальності за скоєння злочинів, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством, в тому числі, насильством в сім'ї (домашнім насильством).

Рівність прав жінок та чоловіків в Україні гарантується Основним Законом держави. Стаття 24 Конституції України проголошує, що кожний громадянин суспільства – як чоловік, так і жінка – має всю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод. Ці принципи підтверджуються і в інших статтях Конституції та законах України. У Конституції визначаються також і гарантії забезпечення цих прав, передусім шляхом надання жінкам та чоловікам рівних можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; здійснення спеціальних заходів щодо охорони праці і здоров'я жінок; встановлення пенсійних пільг; створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; надання правового захисту, матеріальної і моральної підтримки материнства і дитинства, у тому числі оплачуваних відпусток, інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Відповідно до Конституції України жінки і чоловіки мають закріплені рівні права на захист життя і здоров'я (ст. 27), на охорону здоров'я та медичну допомогу (ст. 49), відпочинок і соціальний захист (ст. 45, 46), на працю та її вільний вибір (ст. 43). Держава вживає необхідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері зайнятості з метою забезпечення їм рівних з чоловіками прав.

Національна стратегія у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015 від 25.08.2015) та План дій на виконання Національної стратегії (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015) містять розділи, пов'язані із протидією гендерно зумовленому насильству, торгівлі людьми та рабству, домашньому насильству, забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, захисту прав дитини, розвитку медіації як інструменту вирішення та запобігання конфліктам.

3.1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»

В основі гендерної політики в Україні лежать загальноприйняті міжнародні норми, зафіксовані в низці міжнародних документів: Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, Конвенції Міжнародної організації праці № 156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, рекомендаціях Ради Європи, підсумкових документах Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (Пекін, 1995) «Пекінська платформа дій», резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 1325 «Жінки, мир та безпека» та інших.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» було прийнято в 2005 р. з метою забезпечення досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

У ст.1. «Визначення термінів» наводиться тлумачення основних термінів, які вживаються в Законі:

- рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі;
- рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків;
- дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків;
- позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України;
- сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування;
- гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства;
- гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У ст. 3. визначаються основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Стаття 4 зобов'язує до проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових актів та їх проектів. Відповідальним за цю діяльність Кабінетом Міністрів визначено Міністерство юстиції України. Розробка проектів нормативно-правових актів має здійснюватися з обов'язковим урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 5 зобов'язує Держкомстатистики забезпечувати збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичних даних щодо показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, групуючи їх за статями.

У ст. 6 Закону, якою забороняється дискримінація за ознакою статі також зазначається, що не вважаються дискримінацією за ознакою статі: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я; позитивні дії.

Другий розділ закону присвячений механізмам забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У статті 7 перелічені органи, установи та організації, наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Стаття 8 визначає повноваження Верховної Ради України у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

У статті 9 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» визначені три функції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо забезпечення

рівності прав жінок та чоловіків: здійснення контролю, прийняття та розгляд скарг, висвітлення питань гендерної дискримінації у щорічній доповіді.

Стаття 10 визначає повноваження Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а стаття 11 – уповноваженого органу державної виконавчої влади в цій сфері, яким є Міністерство соціальної політики України .

Стаття 12 визначає повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Так, органи виконавчої влади в межах своєї компетенції: забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей; здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків; забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля; провадять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності; співпрацюють з об'єднаннями громадян щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків; подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; сприяють науковим розробкам у сфері гендерних досліджень; дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності; здійснюють позитивні дії.

В органах виконавчої влади визначається уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Виконання обов'язків уповноваженої особи (координатора) покладається на одного із заступників міністра, заступника керівника іншого органу виконавчої влади. Органи виконавчої влади можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Повноваженням уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування присвячена стаття 13 Закону. Так, уповноважені особи у межах своїх повноважень організують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямі: урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідній сфері діяльності; проведення аналізу стану забезпечення гендерної рівності та вивчення доцільності застосування позитивних дій з метою подолання асиметрії, дисбалансу, що складаються на відповідній території чи в галузі; співробітництва з об'єднаннями громадян, узагальнення інформації, яка надходить від них щодо моніторингу стану дотримання рівності жінок і чоловіків, та спільного вироблення шляхів усунення дискримінації за ознакою статі; здійснення постійної інформаційно-пропагандистської діяльності щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі; вжиття заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення; організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі; розгляду та аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, вивчення причин, що їх зумовлюють; навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань гендерної проблематики; вжиття заходів щодо усунення проявів дискримінації за ознакою статі.

Низка статей, які наводяться нижче, стосується забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя. Стаття 15 – у виборчому процесі, стаття 16 – у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, стаття 17 – у праці та одержанні винагороди за неї, Стаття 18 – під час укладання колективних договорів та угод, стаття 19 – у сфері підприємництва, двадцята – у сфері соціального захисту, ст. 21 – у здобутті освіти та професійній підготовці.

Шостий розділ Закону містить норми щодо відповідальності за порушення законодавства України про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Уперше в законодавстві України в Законі «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» з'являється поняття «сексуальні домагання», і відповідно статті 22 «Оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань» та 23 «Відшкодування матеріальних збитків та моральної шкоди, завданих унаслідок дискримінації за ознакою статі чи сексуальних домагань». Ця проблема буде розглянута нами детально в п'ятому розділі.

Як зазначається в статті 24 «Відповідальність за порушення законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», особи, винні в порушенні вимог законодавства про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, несуть цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Проектом Закону про запобігання та протидію домашньому насильству⁴¹, який був проголосований Верховною Радою України 7 грудня 2017 р. вносяться зміни до Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”⁴².

Так законодавець дає визначення ряду термінів, зокрема: позитивні дії, спеціальні тимчасові заходи, насильство за ознакою статі, особа, яка постраждала від насильства за ознакою статі, дитина, яка постраждала від насильства за ознакою статі, кривдник, дитина-кривдник, запобігання насильству за ознакою статі, протидія насильству за ознакою статі, оцінка ризиків, програма для постраждалої особи, програма для кривдника.

Диискримінації за ознакою статі визначається як ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні”, крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними; обмежувальний припис стосовно кривдника.

Окрім того, Закон доповнюється статтею 7-1 «Суб’єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі» та в визначає їх повноваження.

Проектом закону на органи виконавчої влади та органами місцевого самоврядування покладається функція запобігання та протидія насильству за ознакою статі. Передбачається забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у діяльності засобів масової інформації шляхом покладання на засоби масової інформації сприяти недопущенню дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі, поширення матеріалів, що відтворюють чи зміцнюють дискримінаційні уявлення про соціальні ролі та обов’язки жінок і чоловіків, схвалюють або провокують дискримінацію за ознакою статі чи насильство за ознакою статі, включаючи сексуальне насильство.

3.2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»

Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» розроблено з метою встановлення засад запобігання та протидії дискримінації в Україні. Ця мета має бути досягнута шляхом визначення поняття дискримінації і її основних форм; запровадження принципу недискримінації у законодавстві України; встановлення заборони дискримінації з одночасним визначенням дій, які не вважаються дискримінацією; визначення суб’єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, наділення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації; запровадження антидискримінаційної експертизи, в тому числі, обов’язкової для проектів законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Формами дискримінації є пряма дискримінація, непряма дискримінація, підбурювання до дискримінації та утиск.

Принцип недискримінації, встановлений статтею 2 Закону, передбачає незалежно від певних ознак:

41 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306

42 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

1. забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб;
2. забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб;
3. повагу до гідності кожної людини;
4. забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб.

Водночас міжнародні документи визначають серед керівних принципів рівності та недискримінації ще й **принцип відповідальності держави**:

- Обов'язок поваги прав вимагає від держави (осіб і організацій, які її представляють) не порушувати права людини;
- Обов'язок захисту прав вимагає від держави запобігати порушенням з боку третіх осіб (недержавних суб'єктів);
- Обов'язок виконання прав вимагає від держави забезпечити всебічну реалізацію прав. Тобто важливий не лише процес, а і результат.

Принцип недискримінації, відповідно до міжнародного стандарту в цій сфері, можна пояснити так:

1. Вимога однаково поводитися з особою або групою осіб, яка попри свої захищені ознаки перебуває в аналогічному становищі з іншою особою або групою осіб;
2. Вимога по-різному поводитись з особою або групою осіб, яка через свої захищені ознаки перебуває у відмінному становищі від іншої особи або групи осіб;
3. Вимога забезпечити відсутність негативних наслідків застосування правових норм, правил або критеріїв, зокрема нейтрально сформульованих, для осіб або груп осіб у зв'язку з їхніми захищеними ознаками та порівняно з іншими особами або групами осіб.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», дія Закону поширюється на відносини між юридичними особами публічного та приватного права, місцезнаходження яких зареєстровано на території України, а також фізичними особами, які перебувають на території України, зокрема в таких сферах суспільних відносин:

- громадсько-політична діяльність;
- державна служба та служба в органах місцевого самоврядування;
- правосуддя;
- трудові відносини, у тому числі застосування роботодавцем принципу розумного пристосування;
- охорона здоров'я;
- освіта;
- соціальний захист;
- житлові відносини;
- доступ до товарів і послуг;
- інші сфери суспільних відносин.

ВАЖЛИВО!

Оскільки дія Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» поширюється на роботу системи соціального захисту населення, дотримання принципу недискримінації у своїй роботі є обов'язком для тих, хто там працює.

Стаття 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» термін «**дискримінація**» визначає таким чином:

«Ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у

визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».

Цінність загального визначення дискримінації полягає у тому, що воно виокремлює ключові принципи, що дозволяють визначати, в яких випадках різниця між особами або групами осіб становитиме дискримінацію в будь-якій формі.

Таких принципів є чотири:

1. Наявність порушення (обмеження у визнанні, реалізації або користуванні) прав і свобод.
2. Наявність певної захищеної ознаки, на підставі якої відбувається розрізнення.
3. Відсутність правомірної, об'єктивно обґрунтованої мети, для досягнення якої проводиться розрізнення.
4. Недотримання принципу пропорційності (належності та необхідності) між метою розрізнення та способами її досягнення.

Закон встановлює такий перелік **ознак, за якими заборонена дискримінація:**

- раса;
- колір шкіри;
- політичні переконання;
- релігійні та інші переконання;
- стать;
- вік;
- інвалідність;
- етнічне походження;
- соціальне походження;
- громадянство;
- сімейний стан;
- майновий стан;
- місце проживання;
- мова;
- або інші ознаки.

Фраза *«або інші ознаки»* означає те, що наведений у положенні Закону перелік є невичерпним та ілюстративним. Звичайно, далеко не за кожною ознакою, яка може бути притаманна особі протягом короткого чи довшого проміжку часу, антидискримінаційне законодавство забороняє проводити розрізнення.

Правомірність мети

Різниця в поводженні вважається дискримінаційною, якщо вона немає об'єктивного і розумного виправдання, або, іншими словами, якщо різниця в поводженні не переслідує правомірну мету та якщо немає розумної пропорційності між використовуваними засобами і цією метою.

Мета обмеження має бути:

Встановлена законом

Перелік підстав для встановлення обмежень щодо реалізації певних прав людини, який за певних обставин може вважатися законним, є досить вузьким, переважно визначений в тексті відповідних статей Конституції, і включає в себе:

- а) інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки;
- б) запобігання заворушенням чи злочинам;
- в) охорону здоров'я чи моралі;
- г) захист репутації чи прав інших осіб;
- г) запобігання розголошенню конфіденційної інформації;
- е) підтримку авторитету і безсторонності правосуддя.

Пов'язана з нагальною суспільною необхідністю (наприклад, в економічній, трудовій, соціальній або інших сферах), яка переважає індивідуальні потреби або інтереси.

У сфері праці: *базуватися на особливих і невід'ємних вимогах певної професійної діяльності.*

Пропорційність

Мета для виправдання розрізнення у поводженні повинна бути не тільки правомірною, тобто обґрунтованою з точки зору закону та/або нагальної суспільної потреби, але досягатися пропорційними методами.

Це означає, що:

- відсутні будь-які інші засоби досягнення цієї мети, які б передбачали менший ступінь втручання в реалізацію права на рівне ставлення (іншими словами, шкода, необхідна для досягнення поставленої мети, має бути мінімальною);
- поставлена мета є достатньо важливою, щоб виправдати рівень втручання.

Пряма дискримінація: *«Ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поводяться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поводження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».*

Приклад

Норми міжнародного права визнають усіх людей вільними та рівними в правах та достоїнствах, а сексуальна орієнтація та статева приналежність визначені як заборонені причини дискримінації.

31 березня 2010 р. Комітет міністрів Ради Європи одногосно (у тому числі, за підтримки України) прийняв Рекомендації щодо заходів для подолання дискримінації на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності CM/Rec(2010)5.⁴³ Цей міжнародний документ рекомендує країнам-членам Ради Європи впровадити низку заходів щодо вдосконалення законодавства для забезпечення прав людини стосовно ЛГБТ у таких сферах, як трудові відносини, свобода асоціацій і мирних зборів, приватне і сімейне життя, освіта, охорона здоров'я, спорт, облік факторів гомофобії/трансфобії при розслідуванні правопорушень, включаючи міру відповідальності за порушення даних норм. Крім того, Україна взяла на себе низку міжнародно-правових зобов'язань, у тому числі щодо запобігання дискримінації, відповідно до яких повинна робити все необхідне для приведення національного законодавства до норм міжнародного права.

Однак на сьогодні, послідовно підтримуючи ініціативи з боротьби з гомофобією та дискримінацією ЛГБТ на міжнародному рівні, Україна практично ігнорує дані проблеми всередині країни. Так Конституція України визнає рівність прав усіх громадян,⁴⁴ однак до переліку ознак, за якими не може бути привілеїв чи обмежень (раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками), не віднесено сексуальну орієнтацію;

Сімейним кодексом України сім'ю визначено *«первинним та основним осередком суспільства»*, який складають особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, а створюватись сім'я може на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.⁴⁵ При цьому, в жодному нормативному документі не визначено поняття «моральні засади суспільства», а одностатеві шлюби в Україні зареєстровані бути не можуть (*такі сім'ї знаходяться поза законом*);

правила зміни статі в Україні визначено наказом Міністерства охорони здоров'я від 03.02.2011 № 60 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (*корекції*)»

43 Електронний ресурс. Режим доступу: gov.org.ua/documents/recommendation_CE_KM-u.doc

44 Стаття 24 Конституції України. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

45 Стаття 3 Сімейного кодексу України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

статевої належності»,⁴⁶ де гомосексуальні стосунки наведено у переліку протипоказань (що є відверто дискримінаційним);

серед переліку захворювань та протипоказань до донорства і форм ризикованої поведінки, одним із протипоказань до здачі крові Міністерство охорони здоров'я України визначає гомосексуальні стосунки, цим самим також дискримінуючи осіб за їх сексуальною орієнтацією.

Непряма дискримінація: «Ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними».

Приклади:

Не зважаючи на те, що Сімейним кодексом України усиновлення визначено однією з підстав створення сім'ї, чоловіку в Україні надзвичайно складно всиновити дитину, а при розлученні та при визначенні місця проживання дитини, як правило, перевага надається матері.

Нормативно врегульовано, що догляд за дитиною до 3 років може здійснювати як мати, так і батько дитини. Однак на сьогодні роботодавці не завжди з розумінням ставляться до того, що відпустку по догляду за дитиною бере батько. Також із застереженням реагують лікарі, якщо батько бере лікарняний по догляду за хворою дитиною.

Незаперечним є факт, що чоловіки також можуть страждати і страждають від насильства, однак унаслідок стереотипів, чоловіки не так відкрито визнають себе постраждалими. Навіть визнавши себе жертвою насильства, чоловік соромиться звертатися по допомогу, вважаючи це ще більшим приниженням. Незважаючи на те, що при наданні допомоги чоловіки потребують особливого підходу, в Україні не створено жодного притулку для чоловіків, які постраждали від гендерного насильства, а спеціалісти, що надають допомогу постраждалим, рідко звертають увагу на те, що насильство, вчинене чоловіком, може бути наслідком насильницьких дій, що вчинялись по відношенню до нього.

Утиск: «Небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери».

Як ідентифікувати утиск? Щодо особи має місце поведінка, яка є образливою та принизливою для її людської гідності, а також/або створює напружену і зневажливу атмосферу стосовно цієї особи в колективі; поведінка має на меті або своїм результатом приниження гідності людини саме через будь-яку індивідуальну або групову ознаку.

Таким чином, утиск може набувати форм:

- словесних образ, коментарів або натяків, спрямованих на приниження гідності людини через, наприклад, її колір шкіри, етнічну приналежність, стать, інвалідність, сексуальну орієнтацію тощо;
- образливих сексистських, гомофобних, антисемітських тощо жартів, анекдотів, кпинів;
- публічного (зокрема в межах спільного робочого простору) поширення сексистських, ксенофобних, гомофобних та інших друкованих або графічних матеріалів (постерів, листівок, брошур і т.д.);
- образливих жестів сексистського або ксенофобного характеру;
- ігнорування, ізоляції або сегрегації через стать, етнічну належність, сексуальну орієнтацію тощо;
- актів фізичної агресії та насильства.

Безперечно, цей перелік не є вичерпним, оскільки перелічити усі можливі форми утиску неможливо через їх чисельність.

⁴⁶ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0239-11>

2010 року Прем'єр-міністр М.Азаров під час офіційного представлення Голови обласної державної адміністрації на запитання, чому в уряді нема жодної жінки, відповів, що «не жіноча це справа – робити реформи в Україні». Цей коментар принижує людську гідність жінок. Хоча на той час суди не визнали його дискримінаційним, текст Закону **«Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»** встановив визначення утиску як прояву дискримінації.

Підбурювання до дискримінації: «Вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками».

Як ідентифікувати підбурювання до дискримінації?

1. Має місце надання вказівок, інструкцій або виголошення закликів до дискримінації певної особи або групи осіб за їхніми ознаками, за якими заборонена дискримінація.
2. Вказівки, інструкції або заклики можуть поширюватися публічно, тобто в присутності інших людей, або адресуватися лише конкретним людям, які, як передбачається, мають їх виконувати.
3. Вказівки, інструкції або заклики можуть поширюватися в письмовій або усній формі, а також можуть підбурювати до дискримінації безпосередньо (наприклад, пряма, директивна вказівка) або опосередковано (наприклад, розповсюдження друкованих або аудіовізуальних матеріалів, які за змістом є дискримінаційними).
4. Надання вказівок, інструкцій або виголошення закликів до дискримінації здійснюється особою, яка безпосередньо не вчиняє дискримінаційних дій або вдається до дискримінаційної бездіяльності.

Приклад

Під час оголошення вакансії організацією не зазначається про обмеження при прийнятті на роботу. При цьому, керівник організації дає усну вказівку не брати на роботу вагітних жінок та жінок з малолітніми дітьми, оскільки це – «не працівники». Або ж у вимогах до кандидата на заміщення вакантної посади зазначається обмеження за віком чи за статтю, не зважаючи на те, що даний вид роботи може виконувати як жінка, так і чоловік (*якщо вік та стан здоров'я дозволяє виконувати таку роботу*).

Пособництво в дискримінації: «Будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації».

З визначення пособництва в дискримінації впливають такі основні елементи цієї форми, за допомогою яких її можна ідентифікувати:

1. Основний відповідач (той, хто дискримінує), якому третя сторона надає певну допомогу, приймає рішення, вчиняє дію або вдається до бездіяльності, які призводять до дискримінації в будь-якій забороненій Законом України «Про засади запобігання або протидії дискримінації» або іншими актами законодавства формі за будь-якою індивідуальною або груповою ознакою.
2. На час надання допомоги третя сторона має усвідомлювати дискримінаційний намір або передбачати дискримінаційний результат рішень, дій або бездіяльності того, хто дискримінує.
3. Третя сторона має свідомо та добровільно надавати допомогу, тобто розуміти свою роль в ухваленні рішень, вчиненні дій чи бездіяльності, які мають на меті або своїм результатом дискримінацію.
4. Допомога, яку надає третя сторона, повинна бути суттєвою для ухвалення рішень, вчинення дій або бездіяльності, які мають на меті або своїм результатом дискримінацію.

З метою виправлення ситуації дискримінації щодо значного кола осіб та запобігання її майбутнім проявам, застосовують позитивні дії – *«спеціальні тимчасові заходи, що*

мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях для особи та/або групи осіб реалізувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України».

3.3. Національний план дій України з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» до 2020 року

24 лютого 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року. Робота над Національним планом дій «Жінки, мир, безпека» з імплементації положень Резолюції РБ ООН 1325 відбувалася в тісній співпраці із організаціями громадського суспільства, які ще на початку 2014 року ініціювали його створення.

Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» до 2020 року містить десять основних завдань, для досягнення яких заплановані конкретні заходи.

1. Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від гендерно зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам.
2. Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг.
3. Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції Ради Безпеки ООН 1325.
4. Організація фахової підготовки кадрів.
5. Розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури миру. Миробудування не можна зводити лише до процесів дипломатичних перемовин. Не треба думати, що це процес, який відбувається на верхівці політичної системи. Мир починається із зменшення рівня конфліктів на соціальному та побутовому ґрунті, з подолання психологічної налаштованості на певні загострення. Конфлікти на мікро- та макрорівнях пов'язані між собою і тому вся робота зі зменшення рівня конфліктів, з їх мирного та ненасильницького розв'язання є частиною миробудування.
6. Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення антитерористичної операції, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях.
7. Запобігання та протидія насильству щодо жінок.
8. Удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу).
9. Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів.
10. Оцінка впливу та ефективності впровадження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року.

На виконання Національного плану дій мають бути розроблені обласні і відомчі плани, виділені відповідні кошти бюджетів, залучені громадські та міжнародні організації. Так, відповідно до Плану, громадські організації залучені до виконання 36 з 49 заходів. Гендерна стратегічна платформа, Інформаційно-консультативний жіночий центр, ГО «Ла Страда – Україна», інші громадські організації вже розробили такий план, почали роботу з його втілення, підбили підсумки за 2016 рік і розробили плани на 2017. У 2016-2017 роках розроблені та затверджені обласні плани майже в усіх областях України.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок позитивно сприймає прийняття Національного плану дій щодо виконання резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» (2016-2020 рр.) Ради Безпеки ООН. Однак він стурбований тим, що:

- (а) Жінки були в цілому маргіналізовані і вони не можуть активно і свідомо брати участь у поточних мирних переговорах, в тому числі щодо укладення угод в межах Мінськ-2;
- (б) Без повноцінної і всебічної участі жінок у всіх етапах процесів із забезпечення миру і відновлення, а також у правосудді перехідного періоду і діяльності механізмів національного примирення пріоритети і досвід жінок-жертв конфлікту не будуть повністю враховані відповідно до вимог Конвенції та Резолюції Ради Безпеки 1325 (2000 р.), а це може призвести до регресу вищезазначених процесів.

Із заключних зауважень (п. 12) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.)

3.4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»⁴⁷

Законом «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначені організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, захисту прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, та основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Ним розширено понятійний апарат нормування зазначеної сфери правового регулювання, зокрема введено таке поняття як «домашнє насильство» в додаток до існуючого в чинному законодавстві поняття «насильство в сім'ї».

Домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Фізичне насильство визначене у Законі як форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

До форм домашнього насильства віднесене і економічне насильство, яке включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

До ознак сексуального насильства віднесені будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також

⁴⁷ Проект Закону про запобігання та протидію домашньому насильству від 20.10.2016 № 5294 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306 . Прийнятий Верховно Радою України 7 грудня 2017 року.

інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Наведені визначення повністю відповідають формулюванню цих понять в Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, що є важливим для подальших кроків з ратифікації цього міжнародно-правового документу.

Законом визначене більш широке коло осіб, на яких він поширюється, порівняно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї»⁴⁸. Встановлено, що дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на подружжя; колишнє подружжя; наречених; матерів (батьків) або дітей одного з подружжя (колишнього подружжя) та інших з подружжя (колишнього подружжя); осіб, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхніх батьків та дітей; осіб, які мають спільну дитину чи дітей; батьків (мати, батько) і дітей; діда (баби) та онука (онуки); прадіда (прабаби) та правнука (правнучки); вітчима (мачухи) та пасинка (падчерки); рідних братів і сестер; інших родичів: дядька (тітку) та племінника (племінницю), двоюрідних братів і сестер, двоюрідних діда (баби) та двоюрідного онука (онуки); дітей подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; опікунів, піклувальників, їхніх дітей та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; прийомних батьків, батьків-вихователів, патронатних вихователів, їхніх дітей та прийомних дітей, дітей-вихованців, дітей, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Такий розширений підхід до визначення кола осіб, на яких поширюється закон, є дуже важливим і дозволяє подолати існуючі в цій сфері обмеження чинного законодавства, які не дозволяли ефективно протидіяти домашньому насильству. Особливо це стосується колишнього подружжя, наречених, родичів, які пов'язані спільним побутом, що проживають разом, не утворюючи при цьому сім'ї у визначенні Сімейного кодексу України.

Новим Законом доповнено та розширено перелік суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, на які покладено обов'язки здійснення відповідних заходів. У оновленому вигляді система зазначених суб'єктів характеризується такою структурою:

- спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до яких, в першу чергу, відноситься Міністерство соціальної політики та його структурні підрозділи на місцях;
- інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До них віднесені служби у справах дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, суди, прокуратура, уповноважені органи з питань пробації, тощо;
- загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. До загальних служб законодавцем віднесені центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам.

48 Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

Спеціалізованими службами визначені притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі;

З метою посилення запобігання та протидії домашньому насильству силами правоохоронних органів Законом передбачено розширення повноважень Національної поліції України шляхом віднесення до них прийому і розгляду заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі, розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Також до нових повноважень поліції віднесено анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством. Поліцейським надано право у невідкладних випадках, пов'язаних з необхідністю припинення вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи, проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду.

Законом передбачено вжиття заходів із інформаційно-аналітичного забезпечення протидії домашньому насильству, необхідність запровадження якого обґрунтована вітчизняними дослідниками та достатньо широко поширене в багатьох цивілізованих країнах.

Неоднозначною новелою Закону є передбачене (стаття 16) створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Зазначений реєстр буде створений у вигляді автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, що призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі), знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Передбачено, що персональні дані про постраждалу особу зберігаються у Реєстрі протягом трьох років з дня вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Неоднозначність цієї новели полягає в високому рівні вірогідності розповсюдження інформації про постраждалих, які не хочуть публічності, їх подальшої стигматизації та вторинної віктимізації. Формування такого реєстру ускладнює інформування третіми особами компетентних структур про випадки домашнього насильства або насильства за ознакою статі, оскільки персональні дані таких осіб також мають вноситися до цього реєстру.

Окрім того, передбачено створення Кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, який має утворюватися центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належить до сфери його управління та діє на основі положення, затвердженого цим органом. Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей є державною установою, що має територіальні відділення в усіх регіонах України. Створення такого Кол-центру вимагатиме чималих державних інвестицій, а також фінансування з місцевих бюджетів. Водночас проблемним залишається питання його взаємодії із службою «102» Національної поліції України, а також можливе дублювання функцій, які вже виконуються цією службою. Тож його діяльність потребує подальшого вивчення.

Визначено чіткий перелік спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, до яких належать: 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника; 2) обмежувальний припис стосовно кривдника; 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Важливо, що терміновий заборонний припис може містити такі заходи як зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України терміном до 10 днів у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Маємо наголосити, що під час вирішення питання про винесення термінового заборонного припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи, незалежно від майнових прав кривдника на відповідне житлове приміщення.

Обмежувальний припис стосовно кривдника видається судом на строк від одного до шести місяців.

З метою посилення протидії домашньому насильству законодавцем розширено перелік адміністративно-правової відповідальності за вчинення дій, що мають ознаки домашнього насильства. Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено відповідними нормами. Стаття 39-1 передбачає направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників як спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству здійснюється судом на строк від трьох місяців до одного року. Так, суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" чи Законом України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків".

Необхідно звернути увагу, що статтю 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення викладено в такій редакції: "Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, –

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, -

тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».

Серйозний сумнів викликає доцільність повернення штрафу як виду адміністративного стягнення за скоєння домашнього насильства. Практика застосування подібного стягнення у попередні періоди переконливо свідчить про негативні його наслідки як у соціально-психологічному, так і матеріальному плані, оскільки витрати на виплату штрафу здійснюються за рахунок сімейного бюджету, що погіршує матеріальний стан сім'ї, посилює соціальну напруженість і врешті-решт може стати фактором, який провокує нові конфліктні ситуації. Тож вважаємо за доцільне вилучити штраф як вид стягнення за скоєння домашнього насильства.

Для реалізації положень Закону Кабінет Міністрів України має у шестимісячний строк забезпечити приведення своїх нормативно-правові актів, а також нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом. Гармонізація положень чинного законодавства, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству покликана посилити протидію насильству, в тому числі і за ґендерною ознакою, забезпечити відповідність вітчизняного законодавства сучасним європейським та світовим вимогам, дозволити належним чином імплементувати міжнародні стандарти протидії насильству, сприятиме позитивним змінам у соціальній сфері та суспільстві в цілому.

3.5. Відповідальність за скоєння ґендерно зумовленого насильства⁴⁹

У законодавстві України відсутнє визначення «ґендерно зумовленого насильства», проте дії, які підпадають під це визначення в разі наявності складу злочину і залежно від його кваліфікації, можуть бути криміналізовані відповідно до кримінального законодавства України або розглядатися як адміністративне правопорушення, відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за злочини, що можуть бути скоєні як вияви ґендерно зумовленого насильства, в тому числі стосовно членів сім'ї та виступають проявом різних видів насильства.

Фізичне насильство, за яке передбачено кримінальну відповідальність, може бути вчинене у вигляді злочинів проти життя, здоров'я, злочинів, які ставлять у небезпеку життя чи здоров'я людини, та злочинів проти особистої волі, зокрема:

- Ст. 115 Умисне вбивство
- Ст. 116 Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання
- Ст. 117 Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини
- Ст. 118 Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця
- Ст. 119 Вбивство через необережність
- Ст. 120 Доведення до самогубства
- Ст. 121 Умисне тяжке тілесне ушкодження
- Ст. 122 Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження
- Ст. 123 Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання
- Ст. 124 Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця
- Ст. 125 Умисне легке тілесне ушкодження
- Ст. 126 Побої і мордування
- Ст. 127 Каткування
- Ст. 130 Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби
- Ст. 133 Зараження венеричною хворобою
- Ст. 135 Залишення в небезпеці
- Ст. 166 Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування
- Ст. 314 Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів
- Ст. 315 Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів
- Ст. 136 Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані
- Ст. 146 Незаконне позбавлення волі або викрадення людини
- Ст. 149 Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

Сексуальне насильство може виявлятися в учиненні злочинів проти статевої недоторканності особи, а також злочинів проти громадської моральності, зокрема:

⁴⁹ Підготовлено за матеріалами для тренінгів Легенької М.М.

- Ст. 152 Зґвалтування
- Ст. 153 Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом
- Ст. 154 Примушування до вступу в статевий зв'язок
- Ст. 155 Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості
- Ст. 156 Розбещення неповнолітніх
- Ст. 301 Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів
- Ст. 303 Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Економічне насильство, як злочин, може мати такі форми:

- ухилення від сплати платежів, які один член сім'ї зобов'язаний сплачувати на користь іншого;
- протидія законній господарській діяльності одного члена сім'ї з боку іншого або, навпаки, примушування члена сім'ї займатися певними видами діяльності;
- злочинні діяння одного члена сім'ї проти власності іншого члена сім'ї;
- злочинні діяння одного члена сім'ї стосовно майна, що належить йому та іншому члену сім'ї на праві сумісної (спільної) власності;
- порушення недоторканності житла;
- зловживанні опікунськими правами.

- Ст. 150 Експлуатація дітей
- Ст. 150-1 Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом
- Ст. 162 Порушення недоторканності житла
- Ст. 164 Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей
- Ст. 165 Ухилення від сплати коштів на утримання непрацевдатних батьків
- Ст. 167 Зловживання опікунськими правами
- Ст. 185 Крадіжка
- Ст. 186 Грабіж
- Ст. 187 Розбій
- Ст. 189 Вимагання
- Ст. 190 Шахрайство
- Ст. 194 Умисне знищення або пошкодження майна
- Ст. 206 Протидія законній господарській діяльності
- Ст. 289 Незаконне заволодіння транспортним засобом
- Ст. 303 Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією
- Ст. 304 Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність
- Ст. 356 Самоправство

Психологічне насильство, на відміну від інших видів насильства, тягне за собою відповідальність лише в досить рідкісних випадках, зокрема:

- Ст. 129 Погроза вбивством
- Ст. 168 Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)
- Ст. 150-1 Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом
- Ст. 195 Погроза знищення майна.

Відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і її Загальної рекомендації № 30 (2013 р.), Комітет наполегливо закликає державу-учасницю:

(а) Внести поправки до статті 152 Кримінального кодексу, з тим щоб включити положення, що стосуються сексуального насильства, в тому числі більш широке визначення зґвалтування відповідно до міжнародних стандартів, яке буде включати в себе такі умови: «із застосуванням сили або загрози застосування сили щодо даної або іншої особи, або шляхом примусу, викликаного, наприклад, страхом перед насильством, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, або шляхом використання обстановки, яка характеризується примусом, коли посягання було скоєне щодо особи, нездатної дати згоду, що виражає її справжню волю» з метою забезпечення відповідальності за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом;

(b) Забезпечити відповідну підготовку для юристів, слідчих, прокурорів і співробітників поліції з метою підвищення їх можливостей для проведення розслідування, документування та притягнення до відповідальності винних у випадках сексуального насильства відповідно до Міжнародного протоколу щодо документації і розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту;

(c) Забезпечити доступ жінок і дівчат до правосуддя та прийняти процедури для розслідування випадків сексуального насильства, що враховують гендерний аспект; проводити відповідне навчання і приймати кодекси поведінки та протоколи для поліції і збройних сил, які враховують гендерний аспект, а також зміцнювати потенціал судової системи, з тим щоб забезпечити її незалежність, неупередженість і сумлінність;

(d) Забезпечити доступ жінкам, які стали жертвами сексуального насильства, до комплексної медичної допомоги, в тому числі екстреної контрацепції та профілактики зараження ВІЛ/СНІДом, підтримки психічного здоров'я та психологічної підтримки, яка надається фахівцями в галузі охорони здоров'я, що належним чином підготовлені для виявлення сексуального насильства і усунення його наслідків, а також забезпечити постраждалим доступ до судово-медичних досліджень, і у зв'язку з цим звертатися з по допомогою до відповідних установ та структур ООН;

(e) Забезпечити жертвам доступ до застосування заходів з відшкодування збитку і компенсації, які відповідають конкретним потребам жінок і спрямовані на подолання структурної нерівності, яка обумовлює застосування насильства по відношенню до жінок, зокрема сексуального насильства, і не допустити повторення такого насильства;

(f) Забезпечити всебічний розгляд питань, пов'язаних з проблемою сексуального насильства, обумовленого конфліктом, в будь-яких майбутніх процесах правосуддя перехідного періоду, що охоплюють весь спектр судових і несудових заходів, включаючи ініціативи в галузі кримінального переслідування, розслідування з метою встановлення істини, програми відшкодування шкоди, інституційні реформи або їх поєднання, а також проведення всеосяжних національних консультацій, зокрема за участі осіб, які постраждали від порушень прав людини і зловживань.

Із заключних зауважень (п. 15) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України щодо виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (березень 2017 р.)

Законодавчі новели в частині посилення відповідальності за скоєння гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього.

Проектом Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (рес. 4952 від 12.07.2016) вносяться зміни до: Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України. Законопроект проголосований Верховною Радою України 6 грудня 2017 року.

Важливо!

Зазначені зміни набирають чинності через рік з дня опублікування Закону, крім обтяжуючої обставини «вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату, або на ґрунті статевої приналежності», стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання, який набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону.

Кримінальний Кодекс України доповнюється новими статтями, які криміналізують діяння, за які до вступу законопроекту в силу не передбачалася відповідальність.

Однією з основних новел данного Законопроекту є доповнення Кримінального Кодексу України статтею 126-1 «Домашнє насильство».

Законодавець визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо теперішнього чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких до них відносинах, що не спричинило тяжких наслідків та передбачає відповідальність у вигляді громадських робіт на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арешт на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Окрім того, відповідно до законопроекту, статтею 134 КК України передбачається відповідальність за незаконне, тобто проведене без добровільної згоди потерпілої особи, аборту або стерилізації. Відповідальність за даний злочин передбачається від обмеженням волі на строк до п'яти років до позбавленням волі на до п'яти років

Кримінальний кодекс України доповнено статтею 151-3. Примушування до шлюбу, яке визначається як умисне примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, що завдало істотної шкоди потерпілому.

В примітці до статті 152 КК України надається визначення добровільної згоди: згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин.

Нова редакція статті 152 передбачає відповідальність за зґвалтування у випадку вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без добровільної згоди потерпілої особи.

Стаття 153 КК України «Сексуальне насильство», яке визначено як вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок передбачається незалежно від того перебуває особа в матеріальній або службовій залежності чи ні, а відповідна залежність визначається як кваліфікуюча ознака. Кримінальний кодекс України доповнено статтею 390-1. «Невиконання тимчасових обмежувальних заходів, або обмежувальних приписів, або непроходження програми для кривдників» за якою передбачається відповідальність у вигляді арешту на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років.

Обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Доповнюється стаття 66 Кримінального кодексу України, при призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються: вчинення злочинного діяння під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння, катуванням з боку потерпілого.

На противагу доповнюється і стаття 67 Кримінального кодексу України де вчинення злочинного діяння щодо теперішнього чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких до них відносинах визначається обставиною, яка обтяжує покарання

Обмежувальні заходи щодо особи, яка вчинила домашнє насильство

Законодавцем вносяться зміни до статті 76 КК України та визначаються обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням та визначається, що на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони та передбачає наступні зобов'язання і заборони у вигляді обмежувальних заходів щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, а саме:

- заборонити перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- обмежити спілкування з дитиною у разі, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- заборонити наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- заборонити листування, телефонні переговори з особою, яка постраждала від домашнього насильства, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку як особисто, так і через третіх осіб;
- направити її для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Обмежувальні заходи можуть застосовуватися до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку.

Заходи, можуть застосовуватися на строк від 1 до 3 місяців і в разі необхідності можуть бути подовжені на визначений судом термін, але не більше, ніж на 12 місяців.

Контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано тимчасові обмежувальні заходи, здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання засудженого, а у випадку вчинення злочину військовослужбовцем, - командиром військової частини.

Зміни до Кримінального процесуального кодексу

Відповідно до змін до Кримінального процесуального кодексу України може бути тимчасово вилучено право на володіння та носіння зброї.

Також при обранні запобіжного заходу, в інтересах потерпілих від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один чи кілька таких заходів:

- 1) заборонити перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмежити спілкування з дитиною у разі, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборонити наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборонити листування, телефонні переговори з особою, яка постраждала від домашнього насильства, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку як особисто, так і через третіх осіб;
- 5) направити її для проходження програми для кривдників».

Важливо!

Внесеними змінами до статті 284 «Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи» виключається можливість закриття кримінального провадження у випадку відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення в ситуації кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством.

Окрім того, у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, **домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися лише потерпілим або його законним представником.**

РОЗДІЛ 4. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ: ПРОФІЛАКТИКА, ОСВІТА, ОСКАРЖЕННЯ

Четвертий розділ посібника «Попередження та протидія дискримінації за ознакою статі: профілактика, освіта, оскарження» складається з підрозділів, в яких розкриваються питання формування гендерної компетентності фахівці соціальної сфери, виклики запровадженню гендерної освіти, роль соціальних працівників у профілактиці гендерно зумовленого насильства. В ньому також представлені існуючі можливості оскарження дискримінації за ознакою статі. Наголошується на значенні етичних кодексів як одного з допоміжних інструментів для запобігання насильству і сексуальним домаганням.

Політика, спрямована на забезпечення гендерної рівності у будь-якій сфері має спиратися на комплексний характер змін з урахуванням конкретної специфіки інституцій, в яких вона здійснюється. Основні напрями гендерної політики в системі соціального захисту населення відповідають загальним тенденціям: формування гендерної компетентності фахівців з урахуванням потреб різних цільових груп; гендерна освіта, як первинна, так і службова підготовка і підвищення кваліфікації соціальних працівників; профілактика гендерно зумовленого насильства; оскарження неправомірних дій.

4.1. Формування гендерної компетентності фахівців системи соціального захисту та соціального обслуговування населення

Питання інтеграції гендерно орієнтованого підходу в систему соціального захисту та соціального обслуговування населення та, зокрема, в систему надання соціальних послуг окремим особам та групам населення, є наразі надзвичайно актуальним.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури гендерного спрямування дає підстави стверджувати, що гендерно компетентною можна вважати насамперед таку людину, в якій не виражені гендерні стереотипи та відсутні гендерні упередження. Також гендерною компетентністю особистості є розуміння шляхів взаємодії з особами різної статі, враховуючи гендерну ідентичність, гендерні установки та стереотипи.

Гендерна компетентність включає в себе декілька компонентів, зокрема:

когнітивний, що передбачає знання: сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства; законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності; основ гендерної теорії (поняття про гендер, гендерні стереотипи та механізми їх дії, гендерні ролі, гендерну ідентичність тощо) та сутності гендерного підходу; форм і методів гендерного виховання та особливостей гендерної соціалізації тощо;

мотиваційний, що характеризує рівень усвідомленого підходу до реалізації гендерної рівності та виявляється у відповідних потребах, мотивах, цілях (активна життєва позиція, толерантність, потреба в захисті рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, самореалізація тощо);

діяльнісний – вміння: розпізнавати гендерні проблеми та поширювати гендерні знання; відслідковувати гендерні стереотипи та дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці, поведінці інших; узгоджувати свої професійні дії з реальними ситуаціями та індивідуальними характеристиками особистості отримувача послуг, соціальними умовами їх проживання, а також мати навички здійснення: гендерного аналізу, діагностики рівня сформованості гендерної культури в соціумі, організації заходів на гендерну тематику тощо.

Упровадження гендерного компоненту в національну систему соціального захисту населення повинно розпочинатись в освітніх програмах навчальних закладів різних рівнів акредитації з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Цей процес передбачає формування у соціальних працівників якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне ставлення до представників різної статі.

При підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців із соціальної роботи важливим є висвітлення досвіду впровадження технологій соціальної роботи у країнах, де реалізується політика гендерної інтеграції (наприклад, Данія, Норвегія, Швеція), зокрема які законодавчі акти підкріплюють її, які існують гендерно чутливі соціальні програми та яким чином це вплинуло на рівень життя населення.

Фахівці із соціальної роботи повинні засвоїти знання про гендер, норми і правила поведінки та установки, та розуміти процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість.

Формування гендерної компетентності в системі надання соціальних послуг повинно мати два аспекти:

- у контексті підготовки до професійної діяльності, де, окрім професійної компетентності, повинна формуватись і гендерна компетентність майбутніх спеціалістів;
- підготовлені фахівці формуватимуть гендерну компетентність отримувачів послуг при вирішенні їх життєвих проблем.

Інтенсивний розвиток системи надання соціальних послуг, поглиблення і поява нових проблем у суспільстві, визначення потреб і можливостей вразливих категорій населення, на яких спрямовується діяльність соціальних працівників, потребують вироблення відповідних професійних вимог до фахівців із соціальної роботи, зокрема що стосується гендерно чутливого підходу при виконанні ними своїх службових обов'язків.

Невід'ємною складовою гендерної компетентності таких фахівців повинна бути сукупність:

- **знань:** законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів;

- **умінь:** розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв'язання, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо;

- **навичок:** діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо.

Соціальні послуги на сьогоднішній день надаються в різного роду закладах соціального обслуговування (*центрах надання соціальних послуг людям похилого віку та інвалідам, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрах соціально-психологічної допомоги, соціальних центрах матері та дитини, закладах соціального захисту дітей тощо*). Виходячи зі специфіки роботи усіх цих закладів, очевидно, що жінки, їх соціальні проблеми та проблеми їх найближчого соціального оточення є одними з пріоритетних напрямів у роботі спеціалістів, які надають соціальні послуги.

Водночас досвід показує, що більшість фахівців професійно не готові до соціально-гендерної діяльності. Крім того, часто вони мають обмежені можливості для професійного самовдосконалення з даного питання.

Незалежно від спеціалізації закладу, фахівець із соціальної роботи надає отримувачам послуг соціальну підтримку, виховний вплив, допомагає соціалізуватися. Отже, незалежно від структури, в якій він працює, професійна компетентність повинна включати:

ЗНАННЯ:

- соціально-гендерних основ діяльності соціального працівника в мікросередовищі та системі закладів, які надають допомогу жінці, родині;
- методики і технології гендерної роботи з жінками та сім'єю;

та **вміння:**

- аналізувати процеси, що відбуваються в соціумі та як вони впливають на стан і розвиток сім'ї;
- прогнозувати вирішення проблеми жінок і сім'ї за допомогою методів і технологій гендерної роботи;
- включати гендерні питання при здійсненні соціальної роботи з конкретною особою та сім'єю;
- правильно оцінювати і кваліфікувати факти й обставини у сфері дискримінації і насильства за гендерними ознаками.

Фахівці із соціальної роботи повинні також володіти інформацією про громадські організації та державні структури, що займаються гендерними питаннями, а також про їх функції та можливості щодо організації діяльності з упровадження гендерної рівності, протидії дискримінації та насильства за гендерними ознаками.

4.2. Виклики впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в освіту і підвищення кваліфікації в системі соціального захисту та соціального обслуговування населення

Впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в освіту і підвищення кваліфікації, особливо в системі соціального захисту та соціального обслуговування населення, потребує ретельної підготовки як за змістом курсів, так і за формою викладання. Цей розділ не ставить за мету детально викласти всі освітні підходи, проте в ньому викладені основні проблеми і можливі шляхи їх подолання в процесі навчання.

Інтегрування гендерної проблематики в навчальний процес є процесом багаторівневим:

- інтегрування гендерних концепцій і проблематики у зміст і навчальні матеріали;
- використання освітніх методів, які передбачають активну участь студентів і студенток у навчальному процесі, відкритість, інтерактивність та інші підходи, притаманні трансформативному навчанню;
- увага в процесі навчання гендерно-сенситивній мові, зображенням, каналам комунікації тощо.

Як будь-який новий предмет наукової і освітньої сфери, гендерна проблематика стикається з певними складнощами, зокрема, в її викладанні. Без їх знання і урахування процес може втратити свою ефективність і не матиме очікуваних результатів.

Серед найчастіших перешкод можна назвати такі:

- викривлене розуміння гендерної тематики:
 - √ чужа нашому суспільству концепція;
 - √ вигадки західних феміністок;
 - √ гра, в якій чоловіки чи жінки програють;
 - √ вигадана штучна концепція, яка не має практичного сенсу;
 - √ суспільна дискусія на захист прав жінок;
 - √ данина моді;
- нерозуміння актуальності і важливості впровадження;
- спрямованість тільки на процес, а не на результат;
- формальне впровадження і балаканина замість реальних дій;
- відкладання на потім;
- спротив;
- брак базових і спеціальних знань.

Перелічені вище перешкоди мають відношення не лише до навчального процесу, але в навчальному процесі вони значно помітніші.

Серед специфічних проблем, про які важливо пам'ятати саме в навчальному процесі із урахуванням гендерної проблематики, це припущення про те, що мають і можуть знати студенти і студентки.

Урахування подібних речей відноситься до того, що називають гендерною динамікою. Вона обумовлена імовірним різним досвідом жінок і чоловіків у процесі їх зростання, соціалізації. Зокрема, практика показує також, що жінки частіше і більше читають про дискримінацію, а тому можуть бути більше обізнаними в цій сфері. Серед інших важливих аспектів викладання, на які варто звернути увагу, можна зазначити такі:

- Якою б не була форма викладання (лекція, семінар, практика), слід обов'язково використовувати інтерактивні методи, вони допоможуть показати рівень знань, навичок і ставлення аудиторії до теми, запобігатимуть формуванню нових стереотипів і упереджень. Саме тому практично кожен гендерний тренінг, для будь-якої аудиторії, є по своїй суті авторським, його неможливо покласти на жорстку кальку простого алгоритму;
- Для того, щоби не робити помилкових припущень про те, що думають про тематику слухачі і слухачки, варто ставити їм питання, на які планується дати відповіді в процесі навчання. Так, якщо ви вперше в цій аудиторії, то варто почати з питань типу – «як ви розумієте, що таке гендер?», або «як ви пояснюєте це тим, хто ні разу його не чув?», або «що, на ваш погляд, може дати людям гендерна рівність?», або «з якого роду проявами дискримінації за ознакою статі ви стикалися в житті?» та інші. Безумовно, щоби вміти відповідей аудиторії перейти до конкретної теми навчання, необхідно самим знати багато варіантів відповідей на поставлені питання;
- Однією з проблем у викладанні гендерної тематики може бути наявність стереотипів та упереджень у навчальних матеріалах з інших дисциплін, у поведінці інших викладачів та адміністративного персоналу, в «зовнішніх» джерелах – ЗМІ, подіях, нормативно-правових актах чи їх проектах. Підвищення загальної обізнаності та гендерної сенситивності суспільства буде частіше звертати увагу на подібні невідповідності, тому варто розвивати аналітичне і активне ставлення до джерел, поведінки, які ще не є ані гендерно нейтральними, ані гендерно сенситивними;
- Важливо мати в «кишені» побільше прикладів зображення жінок і чоловіків (приклади, історії, посилання тощо) в «нетрадиційно жіночих чи чоловічих» ролях. Бажано, щоби більшість їх була українського походження або з країн, які також «традиційно» розглядаються як патріархальні. Це також важливо наголошувати не лише в сучасному розрізі, а і в історичному. На допомогу для цього можна використовувати різні джерела⁵⁰;
- В Україні значно поширений «доброзичливий» сексизм у вигляді «джентельменської поведінки», наполегливого «шанування» окремого місця жінки в плані її відповідальності за весь затишок родини тощо. Спроби виступити проти цього часто викликають сильну реакцію включно до агресії. Важливо його уникати у власній мові та поведінці. Аналіз такого явища і визначення його як сексистського варто робити послідовно і бажано не з самого початку навчання. З авторського досвіду, це може бути деструктивним для загальної дискусії, бо людина часто намагається захищати власні порушені стереотипи, бо невиправдано переносить загрозу їх розвінчання на себе. В процесі спільного аналізу ситуації у слухачок і слухачів з'являється можливість знайти пояснення природі стереотипів і упереджень і «м'яко» їх позбавитися;
- Групова робота має свою гендерну динаміку – чоловіки, особливо якщо вони чисельно переважають, можуть говорити частіше і довше за жінок. Жінки дуже часто намагаються мовчати під час групових дискусій. Для уникнення цього варто прийняти принципи роботи в групі і послідовно їх дотримуватися та час від часу нагадувати про їх важливість. Як приклад, можна застосовувати принципи програми Уповноважувальна освіта⁵¹.

4.3. Етичні кодекси як інструмент запобігання дискримінації та насильству

Одним з допоміжних інструментів для запобігання дискримінації та насильству та надання ефективної допомоги постраждалим є знання етичних норм поведінки, що є необхідною частиною професійної діяльності соціального працівника.

50 <http://empedu.org.ua/content/pogovorimo-pro-maybutnie>

<http://www.lybid.org.ua/kultura/dytyna-u-zvychaiakh-i-viruvanniakh-ukrainskoho-narodu-detail>

51 <http://empedu.org.ua/content/upovnovazhuvalna-osvita-posbinik-dlya-treneriv-2002stop>. 55 – 60

На загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників у 1994 році було прийнято документ «Етика соціальної роботи: принципи і стандарти», який складається з двох частин – «Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи» та «Міжнародні етичні стандарти соціальних працівників».⁵²

Одними з принципів, яких повинні дотримуватись соціальні працівники при виконанні своїх службових обов'язків, є повага до унікальності кожної людини та врахування її при наданні допомоги та допомога кожному без несправедливої дискримінації (у тому числі за статтю).

Соціальна робота не сумісна з прямою або опосередкованою підтримкою осіб, груп індивідів, політичних сил або силових структур, які використовують тероризм, тортури та інші заходи, спрямовані на пригноблення людей.

Ці принципи завжди повинні бути основою при виборі рішень, які приймаються соціальним працівником у сфері соціальної роботи.

Оскільки призначенням соціальних працівників є служіння в ім'я підвищення добробуту людей та допомога в знаходженні ресурсів для задоволення їх потреб і сподівань, соціальний працівник повинен уміти визначати соціальні потреби як окремої людини, яка звертається по допомогу, так і окремих груп осіб або спільнот, а також знати основу таких потреб та їх природу, вміти з'ясувати чинники, які впливають на поведінку й пропоновану послугу а також визнавати і поважати індивідуальні відмінності отримувачів послуг.

Міжнародні принципи та стандарти соціальної роботи формують основу фундаментальних цінностей соціальних працівників, якими є:

- цінність людського життя (*протидія порушенню прав людини, зокрема на свободу від рабства, підневільного стану, катувань, жорстокого ставлення, свавільного втручання в особисте життя тощо*);
- мир, забезпечення якого пов'язане з досягненням гармонії з собою, іншими людьми і навколишнім середовищем;
- принцип рівності, який обстоює однакові для всіх права (рівноправність), потреби, можливості, передбачає повагу до гідності кожної людини;
- принцип недискримінації, який заперечує будь-які обмеження прав людей за їх расовою, національною, політичною належністю чи статевою ознакою.
- справедливість, яка передбачає повагу до гідності людини, безпеку і недоторканність особи, однакове, рівноправне і недискримінаційне ставлення до всіх членів суспільства (крім випадків, які дають підстави для диференційованого підходу);
- солідарність (*активне співчуття*), яка налаштовує на розуміння страждань і прагнень людини, участь у боротьбі за її права;
- соціальна відповідальність, яка передбачає допомогу нужденним, захист їхніх інтересів, опікування ними;
- соціальна справедливість – неупереджене задоволення необхідних потреб людини, створення рівних можливостей (у тому числі, незалежно від статі).

Значущою цінністю соціальної роботи є принцип рівності, який обстоює однакові для всіх права та можливості, а також передбачає повагу до гідності кожної людини, незалежно від статі.

У 2005 році наказом Міністерства України у справах молоді та спорту⁵³ було затверджено Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України – документ, яким визначено положення, що є принциповими орієнтирами для фахівців з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить:

52 Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5458515/>

53 Наказ Мінмолодьспорту від 09.09.2005 № 1965 «Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України». Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basent/ua-smwng.html>

- етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (*перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі*);
- норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (*основа професійної діяльності*).

Етичними принципами для соціальних працівників в Україні визначені:

- повага до гідності кожної людини;
- пріоритетність інтересів клієнтів;
- толерантність;
- довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта;
- доступність послуг;
- конфіденційність;
- дотримання норм професійної етики.

При визначенні етичних принципів зокрема зазначено, що спеціалісти із соціальної роботи спрямовують усі свої зусилля, знання та навички на допомогу окремим громадянам, сім'ям, групам, спільнотам з метою розв'язання конфліктів та подолання їх наслідків, приймаючи проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації.

Також соціальні працівники зобов'язані інформувати клієнтів про те, яким чином забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні (*коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку*).

Зазначені документи становлять основу стандартів особистої поведінки соціального працівника як громадянина.

Будь-яка неправомірна поведінка, яка породжує в них відчуття несправедливого ставлення, є принципово несумісною з соціальною роботою і не повинна бути терпимою.

4.4. Оскарження дискримінації за ознакою статі

У ст. 22 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» йдеться про можливості оскарження дискримінації за ознакою статі, якими є:

- 1) Звернення зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 2) Звернення до спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Таким органом є Міністерство соціальної політики України, в якому створена Експертна рада із розгляду скарг на випадки дискримінації за ознакою статі;
- 3) Звернення до уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування (якими визначені заступники керівників центральних органів виконавчої влади та обласних державних адміністрацій). Станом на початок 2017 року такі уповноважені особи відсутні;
- 4) Звернення до правоохоронних органів держави;
- 5) Звернення до суду;
- 6) Надсилання повідомлень до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту або якщо застосування таких засобів захисту не виправдано затягується, а також у випадках, коли мають місце серйозні чи систематичні порушення прав, викладених у Конвенції.

Останній механізм забезпечується положеннями Факультативного протоколу до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1999 р.), ратифікований Україною в 2003 р. Відповідно до статті 17 Протоколу, застереження до нього не допускаються. Скарги з України надсилалися ГО «Ла Страда – Україна», але поки вони не розглянуті. Мізерність кількості скарг обмовлена тим, що на національному рівні існують поки одиничні завершені судові справи

із скаргами на факти дискримінації за ознакою статі, що, в свою чергу, пов'язано із обмеженням доступу жінок до правосуддя та серйозними гендерними стереотипами та упередженнями працівників системи кримінального судочинства. Крім того, сама процедура подачі документів є дуже складною і забюрократизованою, активно гальмується самими судовими та іншими державними структурами.

У 2010 р. при Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту створена Експертна рада з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі (Наказ № 3036 від 06.09.2010), затверджене Положення про неї. Протягом засідань в 2010-2013 рр. розглядалися скарги на дискримінацію в рекламі, дискримінаційні вислови керівників держави, дискримінаційні нормативні документи тощо⁵⁴. Напрацьовані методичні матеріали для поширення досвіду роботи Ради та для забезпечення діяльності подібних рад на рівні областей.

4.5. Профілактика гендерно зумовленого насильства спеціалістами системи соціального захисту та соціального обслуговування населення

Термін «профілактика» (від грецького «запобіжний») передбачає заплановане попередження тієї, чи іншої негативної події, з усуненням причин, здатних викликати небажані наслідки.

Комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на попередження соціальних проблем та наслідків на людину складних обставин, що сталися в її житті, а також уміння їх уникнення та повторення, називається **соціальною профілактикою**.

Визначення терміна «соціальна профілактика» подається в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», відповідно до якого соціальною профілактикою вважається вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я людини і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб.

У переліку технологій соціальної роботи соціальна профілактика посідає особливе місце, адже саме за допомогою профілактичних заходів можна усунути соціальні проблеми у період зародження проблеми, тим самим створюючи умови для зниження темпів росту небажаних проявів у суспільстві.

Нормативними документами, що регулюють здійснення соціальної роботи в Україні, соціальна профілактика визначена соціальною послугою,⁵⁵ що передбачає комплекс заходів, спрямованих на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі, що реалізуються за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру.⁵⁶ Зміст, обсяг, умови та порядок здійснення соціальної профілактики визначено відповідним Державним стандартом.⁵⁷

Існує ряд принципів, на яких ґрунтується соціальна профілактика, а саме:

- об'єктивність, що передбачає оптимальне виявлення актуальності тієї чи іншої проблеми в суспільстві;

54 Левченко К.Б. Досвід роботи Експертної ради з питань протидії дискримінації за ознакою статі по розгляду скарг на дискримінаційну рекламу. – Гендер-PRO: Збірка праць за матеріалами науково-практичної конференції студентства та наукової молоді. – Харків, 2013. – Вип. 1. – С. 52-55.

55 Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, затверджено наказом Мінсоцполітики від 03.09.2012 № 537 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 19.09. 2012 p. za № 1614/21926): <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>

56 Абзац 6 пункту 4 розділу I Державного стандарту соціальної послуги профілактики, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 10.08.2015 № 912 (Zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 29.09. 2015 p. za № 1155/27600): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15>

57 Наказ Мінсоцполітики від 10.08.2015 № 912 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики» (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 29.09.2015 p. za № 1155/27600): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15>

- системність, що забезпечує виявлення комплексу причин соціальної проблеми та створення максимальних умов для врегулювання ситуації;
- превентивність, що означає попереджувальний характер вжитих дій;
- активізація власних сил людини, що означає участь самої людини у вирішенні власних проблем.

Соціальна профілактика поділяється на:

загальну, що полягає у здійсненні державою, суспільством та їх інститутами попереджувальних заходів, спрямованих на виникнення певних проблем у майбутньому (попередження негативної ризикованої поведінки людей);

спеціальну – цілеспрямований вплив на фактори, пов'язані з окремими видами негативних явищ, їх попередження та локалізацію;

індивідуальну, що передбачає заходи, спрямовані на конкретних осіб.

Профілактика може здійснюватись на таких рівнях:

- усього суспільства, окремого регіону, адміністративно-територіальної одиниці (рівень громади), шляхом виконання затверджених нормативних документів та профілактичних програм, у яких передбачається, зокрема, проведення кампаній із залученням засобів масової інформації, масових заходів;
- окремого закладу, організації, установи (рівень групи) – виконання профілактичних програм, розроблених для закладів, організацій та установ;
- окремого індивіда чи його сім'ї (індивідуальний рівень) – забезпечення розробки та виконання індивідуальних програм, що стосуються реабілітації та/або корекції поведінки окремих осіб та їх сімей.

Отже, соціальна профілактика має на меті зусилля, спрямовані попередження: соціальних проблем, або життєвих негараздів людини чи окремих груп та ускладнень вже наявних проблем і є комплексом економічних, політичних, правових, медичних, психосоціальних заходів, спрямованих на попередження, обмеження та локалізацію негативних явищ у суспільстві.

Також у сучасній практиці розрізняють **первинну**, **вторинну** та **третинну** профілактику.

Первинна профілактика – найбільш масова профілактика, що передбачає здійснення комплексу заходів, які мають інформаційно-роз'яснювальний, просвітницький характер та спрямовані на підвищення обізнаності населення з певних питань, формування цінностей життя, здоров'я та відповідних якостей особистості, а також навичок, спрямованих на неприйняття та категоричну відмову від певних стандартів поведінки чи негативних звичок.

Вторинна профілактика має на меті обмеження поширення певних негативних явищ, що мають місце у суспільстві, соціальній групі чи на рівні особистості, попередження загострення таких явищ та їх наслідків. За своєю спрямованістю вторинна профілактика також є масовою, однак спрямовується вона на конкретну особу, або групу осіб, якій властива асоціальна чи ризикована поведінка, і має на меті зміну такої поведінки на соціально прийнятну.

Третинна профілактика передбачає здійснення комплексу соціальних, освітніх та медико-психологічних заходів, спрямованих на відновлення особистісного та соціального статусу людини, яка постраждала від наслідків негативних явищ, її адаптацію до вже існуючої в неї проблеми, за умови відновлення особистісного і соціального статусу такої особи, а також попередження рецидивів негативних явищ, асоціальної або ризикованої поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше.

Актуальність заходів профілактики гендерно зумовленого насильства

Одним із негативних явищ суспільного життя, що відноситься до проблемного поля соціальної профілактики, є насильство по відношенню до жінок, як насильство за гендерною ознакою, що спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою.

Забезпечення ефективної профілактичної роботи, спрямованої на зміну стереотипних ролей жінок і чоловіків, їх соціальних та культурних моделей поведінки, а також формування в

суспільстві негативного ставлення до насильницької моделі стосунків є нагальною потребою для українського суспільства та одним із основних завдань спеціалістів системи соціального захисту та соціального обслуговування населення. Зокрема такі заходи повинні спрямовуватись на особливі потреби осіб, які стали ще більш уразливими внаслідок обставин, обумовлених воєнними діями: внутрішньо переміщених осіб, сімей комбатантів та екс-комбатантів. громадян, які проживають на прифронтових територіях та в зоні проведення АТО,

Заходи з протидії гендерно зумовленому насильству повинні враховувати усі рівні соціальної профілактики (від первинної до третинної), а також забезпечувати участь як державних та комунальних установ, так і неурядових організацій та громадянського суспільства загалом.

Змістом **первинної профілактики** гендерно зумовленого насильства є формування в суспільстві рівного ставлення до прав та можливостей жінок і чоловіків та негативного ставлення до насильницької моделі стосунків. До заходів, що складають зміст первинної профілактики гендерно зумовленого насильства, відносяться:

- виявлення причин і умов, що сприяють виникненню гендерно зумовленого насильства;
- навчання та просвіта з питань, що є найбільш актуальними для попередження гендерно зумовленого насильства, зокрема про:
 - ✓ рівний правовий статус жінок і чоловіків у суспільстві та рівні можливості для його реалізації;
 - ✓ види проявів дискримінації за ознаками статі;
 - ✓ види гендерно зумовленого насильства та прояви кожного з видів такого насильства;
 - ✓ наслідки кожного з видів гендерно зумовленого насильства для осіб, по відношенню до яких воно вчиняється;
 - ✓ наслідки насильницьких дій гендерно зумовленого характеру та проявів дискримінації за ознаками статі для осіб, які їх учиняють;
 - ✓ дотримання норм відповідальної поведінки по відношенню до себе та оточуючих, зокрема між чоловіками та жінками.

ВАЖЛИВО!

Необхідною є робота з підвищення рівня обізнаності щодо безпечної поведінки в зоні АТО, на лінії зіткнення, на окупованих територіях з метою профілактики потрапляння в ситуації насильства, зокрема зґвалтування. Протидія культурі зґвалтування⁵⁸, має починати формуватися дорослими у дітей з раннього дитинства.

Як формується культура зґвалтування?

- ✓ Хлопці є хлопці. Цією фразою ми виправдовуємо насильство, яке вчиняється хлопцями, юнаками, чоловіками.
- ✓ Примус дівчат до обіймів і поцілунків. Так ми подаємо сигнал дівчатам, що примусові обійми і поцілунки – норма, заохочуємо їх терпіти це.
- ✓ А що ти зробила, що він тебе вдарив? Цим питанням ми зразу ж перекладаємо відповідальність за вчинене насильство з боку кривдника на постраждалу.
- ✓ Б'є, бо заграє. Тут знову виправдовуємо насильство. Даємо сигнал, що привернення уваги протилежної статі насильством – норма, так само, як і насильство в романтичних стосунках.
- ✓ Виправдання для зґвалтувань. Коли озвучуємо виправдання для зґвалтувань (була в короткій спідниці, в нетверезому стані, сама пішла до нього в квартиру ...) даємо для хлопчиків сигнал, що зґвалтування можна легко виправдати.
- ✓ Культ цнотливості дівчат. Позбавляємо можливості дівчат звертатись по допомогу у випадках зґвалтувань.

58 Культура зґвалтування – це культура, у якій поширені зґвалтування та панують світогляд, норми і практики, які нормалізують, виправдовують або/та заохочують різні форми сексуального насильства //Тонких Н. Зґвалтування по-українськи: аналіз випадків сексуального насилля щодо українок. Електронний режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/z-valtuvannya-po-ukrainski-134051.html>

Заходи первинної профілактики гендерно зумовленого насильства можуть реалізуватись, наприклад, шляхом:

розробки, тиражування та розповсюдження інформаційних матеріалів і соціальної реклами в місцях загального доступу;

проведення лекцій, відеолекторіїв, бесід, дебатів, семінарів, тренінгів, форум-театрів, «живих бібліотек», «круглих столів», масових заходів, акцій тощо.

Важливою умовою є проведення у засобах масової інформації просвітницьких кампаній, спрямованих на зміну поглядів людей, поведінкових і соціальних норм, зокрема щодо гендерної нерівності, шкідливих поглядів та звичаїв.

ВАЖЛИВО!

Одним з виявів гендерних аспектів війни та насильницького конфлікту є сексуалізація. Вона, зокрема, відбувається через зображення образу жінки, яка бере участь у боротьбі, як сексуального об'єкту в умовах війни. Її цінність зводиться лише до сексуальної привабливості у військовій формі. У спілкуванні зі ЗМІ важливо не транслювати цей образ, а звертати увагу на роботу жінок-військовослужбовців. Сексуалізація війни та насильницького конфлікту виявляється в такому:

- ✓ поширеність сексуального насильства стосовно жінок і чоловіків;
- ✓ жіноче тіло упорівнюється з полем бою («Я на тебе, как на войне. А на войне, как на тебе»);
- ✓ фемінізація ворога для показу його слабкості;
- ✓ звинувачення чоловіків, які не беруть участі в військових діях, в імпотенції;
- ✓ розвиток секс-індустрії для надання послуг військовим;
- ✓ використання сексуального насильства та/чи погроз його вчинення як інструменту війни;
- ✓ маніпуляція фактами сексуального насильства або їхньою відсутністю в масмедіа для цілей інформаційної війни

Заходи **вторинної профілактики** здійснюються на рівні груп осіб за наявності високого ризику розвитку проблеми гендерно зумовленого насильства.

Завдання вторинної профілактики:

формування знань, умінь та навичок, необхідних для зменшення ризику розвитку та/або загострення проблеми гендерно зумовленого насильства, зміну особистісних факторів, які чинять вплив на вчинення гендерно зумовленого насильства, та які заважають ранньому подоланню його наслідків для постраждалих;

підвищення особистісних ресурсів та здібностей адекватно реагувати на ризики потрапляння в ситуацію насильства, мотивування до зміни ризикованої поведінки та розширення можливостей для протидії гендерно зумовленого насильства;

посилення підтримуючого середовища для постраждалих від гендерно зумовленого насильства (*розвиток підтримуючих мереж з числа найближчого соціального оточення, відповідних закладів та служб*).

Такі заходи є необхідною умовою в діяльності закладів, установ та організацій різних форм власності, до компетенції яких (*відповідно до установчих документів*) відноситься здійснення заходів з протидії гендерно зумовленому насильству (*у тому числі в сім'ї*) та надання допомоги сім'ям і окремим особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, або по відношенню до яких існує ризик життєвого неблагополуччя, зокрема внаслідок учинення насильства.

Для підвищення ефективності заходів вторинної профілактики на місцевому рівні повинні здійснюватись такі етапи:

- проведення аналізу ситуації щодо визначення факторів ризику насильницької поведінки в сім'ях та в суспільстві загалом;
- ідентифікація місць, де часто відбуваються або можуть відбуватись акти насильства, аналізу причин, які роблять це місце небезпечним (*погане освітлення; віддалені райони; райони проведення АТО та місця перетину ліній розмежування; місця компактного проживання внутрішньо переміщених осіб; місця споживання алкоголю тощо*) та ужиття відповідних заходів щодо зниження впливу факторів ризику в небезпечних місцях;
- своєчасне виявлення сімей та окремих осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах або які мають високий ризик опинитися у складних життєвих обставинах (*сім'ї: члени яких ведуть аморальний спосіб життя, в яких наявні усталені звичаї щодо ролі жінок та чоловіків, в які повертаються воїни АТО*), і надання їм необхідної професійної допомоги;
- вивчення питання щодо необхідності соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції та забезпечення організації надання їм такої допомоги;⁵⁹
- робота з потенційною жертвою, кривдником;
- організація виховного та корекційного процесів з особами, які мають схильність до вчинення правопорушень (*вжиття заходів, що змінюють поведінку осіб групи ризику*) тощо.

Такі заходи є необхідною умовою в діяльності закладів, установ та організацій різних форм власності, до компетенції яких (*відповідно до установчих документів*) належить надання соціальних послуг та здійснення заходів з протидії насильству в сім'ї, ґендерному насильству, торгівлі людьми та жорстокому поводженню з дітьми.

Як і при здійсненні заходів первинної профілактики, основними формами, через які реалізуються заходи вторинної профілактики серед осіб груп ризику щодо вчинення ґендерно зумовленого насильства, можуть бути:

- соціальна реклама (*розробка, тиражування та розповсюдження інформаційних матеріалів*);
- лекції, відеолекторії, бесіди, семінари, тренінги, форум-театри, «живі бібліотеки», масові заходи/акції тощо.

Інформація розміщується на спеціальних стендах у доступному місці, а також поширюється у вигляді інформаційних матеріалів на різних підприємствах, в установах, організаціях та закладах, місцях скупчення людей на вулиці, у засобах масової інформації, на веб-сайтах тощо.

Третинна профілактика здійснюється, якщо ґендерно зумовлене насильство вчинене та завдало (*або може завдати*) негативних наслідків.

Заходи третинної профілактики є складовою комплексної допомоги особі, яка постраждала від ґендерно зумовленого насильства, що здійснюється на основі оцінки потреб такої особи, а також заходів, спрямованих на зміну поведінки особи, яка вчинила таке насильство (*з метою попередження рецидиву насильницької поведінки*).

Оскільки ґендерно зумовлене насильство охоплює широке коло соціальних явищ, третинна профілактика повинна враховувати індивідуальні потреби постраждалої особи та включати заходи, що враховують як наслідки, так і передумови його вчинення.

При наданні допомоги особі, яка постраждала від ґендерно зумовленого насильства, заходи третинної профілактики повинні передбачати:

- допомогу в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, обумовлених учиненням насильства, та формування знань про шляхи їх вирішення;
- надання інформації стосовно прав постраждалої особи та допомоги, яку вона може отримати;
- інформування щодо можливості ризику проблем зі здоров'ям у випадку наявності інфекційних або соціально небезпечних захворювань в особі, яка вчинила насильницькі дії (*зокрема внаслідок зґвалтування*), а також шляхів їх попередження чи подолання, а також мотивування до проходження тестування на ВІЛ, ІПСШ, ТБ та інші соціально небезпечні

59 Пункт 30 Плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 359-р.

захворювання, своєчасного та регулярного відвідування медичних закладів для здійснення диспансерного спостереження, у разі вчинення насильства, що може підвищувати уразливість до інфікування, виникнення проблем зі здоров'ям;

- формування правової культури постраждалої особи (*правосвідомість, правомірна поведінка, правова активність*) та відповідальності за своє життя;
- інформування про правила безпечної поведінки для зниження ризику повторного потрапляння в ситуацію насильства;
- формування та підтримку стійкої мотивації до зміни способу життя та насильницької поведінки особи, яка вчинила насильство;
- залучення до груп взаємодопомоги/взаємопідтримки (*як безпосередньо осіб, які постраждали від ґендерно зумовлене насильство, так і членів їх сімей*);

Якщо для надання допомоги залучаються фахівці різних спеціалізацій та різних закладів, установ та організацій, постраждала особа повинна бути поінформована про діяльність таких суб'єктів, зокрема про види, обсяг та умови надання ними послуг.

РОЗДІЛ 5. ДОПОМОГА

П'ятий розділ присвячено висвітленню питань організації надання допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, в тому числі, пов'язаного із конфліктом.

Розділом IV Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який Верховна Рада прийняла 7 грудня 2017 року, визначено порядок надання допомоги та захисту постраждалим особам, а саме:

надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості їх реалізації;
забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги;
надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення;
забезпечення доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги;
утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей для забезпечення невідкладного реагування на випадки домашнього насильства, надання консультацій щодо всіх форм домашнього насильства;
урахування віку, стану здоров'я, статі, релігійних переконань, етнічного походження та спеціальних потреб таких осіб;

Важливо!

Допомога постраждалим особам повинна надаватися за місцем звернення, незалежно від їх звернення до правоохоронних органів чи суду та від їх участі у кримінальному або цивільному провадженні.

Питання надання допомоги постраждалим недієздатним особам вирішують їхні опікуни, а якщо опікуни є кривдниками постраждалих осіб або ухиляються від захисту їхніх прав та інтересів – органи опіки та піклування.

Питання надання допомоги постраждалим дітям вирішують їхні батьки, інші законні представники дитини, а якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками дитини або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини – органи опіки та піклування, у тому числі за зверненням родичів дитини, якщо не вони є кривдниками.

Допомога дитині забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку.

Якщо в зв'язку з учиненням домашнього насильства стосовно дитини вона не може проживати із своїми батьками, іншими законними представниками, на час подолання причин і наслідків домашнього насильства дитина може бути влаштована до родичів, у сім'ю патронатного вихователя, до центру соціально-психологічної реабілітації дітей, притулку для дітей служб у справах дітей, інших установ для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб.

Під час розгляду судом та/або органом опіки та піклування спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, відібрання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька дитини, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на законних підставах або не на основі рішення суду, обов'язково беруться до уваги факти вчинення домашнього насильства стосовно дитини або за її присутності.

5.1. Допомога постраждалим від ґендерно зумовленого насильства

Будь-яка небажана ситуація в житті людини залишає негативні наслідки в її житті, зокрема це стосується ситуації, якщо по відношенню до людини було вчинено чи вчиняється насильство. Незалежно від тяжкості пережитого, як правило, людина потребує допомоги для того, щоб справитись із такими наслідками, а в деяких випадках – зберегти своє здоров'я, або життя. Це потребує значних зусиль, як самої людини, так і спеціалістів, які надають необхідну допомогу.

Здебільшого в суспільстві відсутнє належне розуміння наслідків насильства для людини, а постраждалі особи відчують соціальне відчуження, що позначається в подальшому житті та на їх психологічному стані. Зокрема, це стосується ґендерно зумовленого насильства, від якого можуть страждати як чоловіки, так і жінки (*будь-якого віку, походження та соціального становища*).

Однак жінки частіше від чоловіків страждають від: сексуального насильства (*зґвалтувань, переслідувань, сексуальних домагань, ушкодження статевих органів, примусової стерилізації*), примусових шлюбів, примусових абортів та/або вагітностей, завдання фізичної та економічної шкоди, примусу до вчинення якихось дій, або свавільного позбавлення чи обмеження волі.

Такі дії можуть учиняться як шляхом домашнього насильства, так і в публічному житті (*на роботі, в навчальних закладах та в інших місцях*).

Ще однією категорією осіб, які майже постійно стикаються з насильством, є ВІЛ-позитивні жінки. Найчастіше – це психологічне насильство у вигляді образ і принижень, далі йдуть фізичні напади та психологічний тиск (*образи, приниження, навіювання власної нікчемності тощо*).⁶⁰

В результаті страху перед громадським осудом, більшість жінок не повідомляє про насильницькі дії по відношенню до себе або повідомляє занадто пізно. Здебільшого це стосується зґвалтування, ким би воно не було вчинене.

Враховуючи, що вплив пережитого насильства позначається на стані здоров'я постраждалої особи, це також впливає на її потенційні можливості і накладає негативний відбиток на всі сторони її життя.

Відсутність належної допомоги постраждалим особам позначається не лише на їх подальшому житті, але й на суспільстві загалом: зростає рівень безпритульності та бездоглядності, злочинності, самогубств; торгівлі людьми; збільшується кількість залежних від різного виду психоактивних речовин, що позначається на репродуктивному здоров'ї нації та рівні здоров'я в цілому.

Головною умовою для попередження ускладнень для особи, яка постраждала від насильницьких дій або по відношенню до якої існує реальна загроза вчинення насильства, є забезпечення необхідної допомоги таким особам.

Однак, не всі знають:

- яким чином уникнути небезпеки;
- які можуть бути наслідки, якщо людина вчасно не звертається по допомогу;
- де і яким чином можна отримати необхідну допомогу;
- як попередити травмуючу подію в майбутньому.

Для вчасного забезпечення необхідної допомоги особі, яка постраждала від ґендерно зумовленого насильства, необхідно:

- розуміти зміст поняття насильства, вчиненого за ґендерною приналежністю та вміти розрізнити ознаки такого насильства;
- визначати основні потреби постраждалих осіб, враховуючи їх вік, стать та стан здоров'я;
- знати про порядок і умови надання невідкладної та комплексної допомоги;
- вміти визначати ризики при наданні допомоги та вживати заходів щодо забезпечення безпеки (*як для постраждалої особи, так і безпосередньо для себе*);

⁶⁰ КОРОТКИЙ ЗВІТ за РЕЗУЛЬТАТАМИ дослідження «Попередження насильства над жінками, які перебувають у складних життєвих обставинах: стан розвитку та забезпечення діяльності» (на прикладі м. Києва): <http://www.healthright.org.ua/nashi-publikaciji/>

- знати критерії, за якими визначається результативність наданої допомоги;
- а також знати, яким чином документувати випадки сексуального насильства, що стало результатом війни.

5.2. Ідентифікація ґендерно зумовленого насильства

Будь-яка особа, котра постраждала від ґендерно зумовленого насильства, зазнає багатьох негативних наслідків. Для забезпечення вчасного виявлення та ідентифікації особи, яка постраждала від ґендерно зумовленого насильства, необхідно не лише розуміти зміст поняття насильства, вчиненого за ґендерною приналежністю, а також уміти розрізняти ознаки такого насильства.

Основними ознаками (*але не вичерпними*), за якими можна ідентифікувати особу, яка постраждала від насильства, є такі:

Ознаки фізичного насильства:

- ушкодження кісток або м'яких тканин, різного типу травми, забиття, гематоми;
- рани на голові чи обличчі;
- вибиті, або зламані зуби;
- зламана, або зміщена щелепа;
- синці на тілі та під очима;
- ушкодження барабанних перетинок;
- сліди від укусів;
- нетипові опіки (*сигаретою, гарячими предметами, кислотами тощо*);
- викидні, мертвонароджені діти, передчасні пологи.

Ознаки сексуального насильства:

- ушкодження на животі, грудях, в ділянці статевих органів, у тому числі в період вагітності;
- запальні процеси статевих органів та хвороби, що передаються статевим шляхом;
- вагінальні, або ректальні місця мають сліди від ударів або розриви;
- почуття: спустошеності, провини, внутрішньої та фізичної забрудненості, ізоляції, безнадійності створення близьких стосунків із чоловіком;
- страх переслідувань, стигматизації та реакції оточуючих;
- самостигматизація;
- закритість;
- депресія;
- безпорадність;
- невпевненість у своїх рішеннях;
- втрата довіри до людей (у тому числі до близьких, які допомагають і не докоряють);
- відчуття психологічного зламу, злам самооцінки, втрата віри в себе та можливості щось змінити.

Ознаки психологічного насильства:

- депресія;
- низька самооцінка, замкнутість;
- недоглянута зовнішність;
- анорексія, або булемія;
- вживання алкоголю або наркотиків;
- безсоння;
- психосоматичні хвороби;
- напади тривоги;
- нерішуча поведінка;
- уникнення погляду при спілкуванні;
- перманентний стресоподібний стан, фобії, фрустрації, психоемоційні розлади, неврози тощо;

- автоагресивна поведінка: спроби самогубства, членушкодження, вживання алкоголю або наркотиків з метою свідомого завдання собі шкоди (або ж відходу від проблем);
- нав'язливі страхи;
- відчуженість, або ворожість у ставленні до дітей.

Ознаки економічного насильства:

- злиденне існування та недоїдання, за наявності реальних прибутків родини;
- неможливість розпоряджатися сімейним бюджетом та власними коштами;
- робота на посаді/ робочому місці, обраному під тиском чоловіка;
- робота, зумовлена необхідністю утримувати чоловіка, який водночас контролює (відбирає) всі фінанси в родині;
- одяг, взуття, що не відповідають сезону та погоді;
- дуже старе вбрання;
- нестача у вазі.

Психологічний портрет жертви торгівлі людьми

- почуття: спустошеності, провини, внутрішньої та фізичної забрудненості, ізоляції, безнадійності;
- страх переслідувань, стигматизації та, взагалі, реакції оточуючих на перебування в ситуації торгівлі людьми;
- закритість;
- самостигматизація;
- набута фізична травма як постійна психологічна стигма;
- депресія;
- втомленість;
- безпорадність;
- невпевненість у своїх рішеннях та в праві мати інше рішення;
- потреба в опіці, допомозі, передачі відповідальності іншій особі чи установі;
- перехід від надмірної довірливості до підвищеної недовіри;
- втрата довіри до людей (у тому числі до близьких, які допомагають і не докоряють);
- злам самооцінки, втрата віри в себе та можливості щось змінити;
- відчуття психологічного зламу тощо;
- образа на державу та на місцеву владу;
- втрата зв'язків із членами сім'ї та/або почуття втрати впливу на своїх близьких;
- втрата звички до сталого життя;
- відчуття, що її ніхто не розуміє;
- замкнутість;
- брак комунікаційних умінь тощо.⁶¹

Зважаючи на те, що постраждалі особи можуть піддаватись різним проявам насильства, при виявленні вказаних ознак слід враховувати, що деякі з них можуть свідчити про декілька видів насильства, яке вчинялось по відношенню до постраждалої особи.

Необхідно також пам'ятати, що реакції постраждалих на насильницькі дії є суто індивідуальними, адже кожна особа, яка стає об'єктом насильства, наражається на різні ризики для здоров'я, а через поєднання фізичних і психологічних ризиків для здоров'я часто важко розрізнити біль і хвороби, викликані фізичними ушкодженнями, від тих що спричинені психологічними стражданнями.

Крім того, потрібно враховувати, що деякі з ознак (*ушкодження, синці, викидні, передчасні пологи, запальні процеси статевих органів, невпевненість у своїх рішеннях, одяг, взуття, що не відповідають сезону та погоді, нестача у вазі тощо*) не обов'язково є наслідком насильства, вчиненого по відношенню до людини, отже, ідентифікувати його може виключно судово-медичний експерт. Зокрема, це стосується фізичного та сексуального насильства.

61 Психологічні портрети жінок та чоловіків, постраждалих від торгівлі людьми взято з книги «Виявити, захистити, допомогти. Методичні матеріали для фахівців, які безпосередньо працюють з потерпілими від торгівлі людьми», підготовленої фахівцями – виконавцями проекту «Дестигматизація, як метод створення безпечного середовища для реабілітації та реінтеграції потерпілих від торгівлі людьми», що здійснювався Центром практичної психології «Всеукраїнська громадська організація «Розрада» (керівник проекту – канд. психологічних наук В. Бондаровська)

ВАЖЛИВО!

Всесвітня організація охорони здоров'я визначає насильство як «навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь ймовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток».

Насильство включає дії, джерелом яких є влада над людиною, тобто погрози і залякування, відсутність турботи, ненадання допомоги або нехтування, будь-які види жорстокого поводження (фізичного, сексуального чи психологічного), а також вбивство і будь-який замах на життя чи здоров'я.

Отже, поняття, що використовується, підкреслює «навмисність» вчинення акту насильства, незалежно від його результату. Згідно з цим визначенням, насильством не вважаються ненавмисні нещасні випадки, наприклад тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортних пригод, побутовий травматизм, виробничі травми тощо.

Для ідентифікації особи, яка постраждала від ґендерно зумовленого насильства, потрібно не лише вміти розрізнити ознаки різних видів насильства, але й розуміти причини відповідного стану такої особи.

При наданні допомоги особам, які постраждали від ґендерно зумовленого насильства, необхідно пам'ятати, що реакції постраждалих осіб на насильницькі дії є суттєво індивідуальними, адже кожна особа, яка стає об'єктом насильства, наражається на різні ризики для здоров'я, а через поєднання фізичних і психологічних ризиків для здоров'я часто важко розрізнити біль і хвороби, викликані фізичними ушкодженнями, від тих що спричинені психологічними стражданнями.

У наведеній нижче таблиці описані деякі з форм сексуального⁶² та ґендерного насильства, що зустрічаються найчастіше⁶³. Цей перелік не є ні повним, ні винятковим. Він являє собою практичний інструмент, який може бути використаний для визначення існуючих форм сексуального та ґендерного насильства в тому чи іншому місці. Акти сексуального та ґендерного насильства були розділені на п'ять категорій:

Види та прояви сексуального насильства як ґендерно зумовленого насильства

Прояви сексуального насильства	Приклади	Хто може вчиняти
Зґвалтування (у тому числі подружнє)	Проникнення в тіло жертви статевим органом, або будь-яким предметом; посягання на будь-яку іншу частину тіла за допомогою сили, погрози застосування сили, змушення, використання обставин, що є неправомірними для справжньої згоди	Будь-яка особа, наділена повноваженнями, владою або функцією контролю, включаючи чоловіка, інтимного партнера або піклувальника
Сексуальне розбещення дітей та інцест	Будь-який акт, в якому дитина використовується для сексуального задоволення; будь-які сексуальні стосунки з дитиною; будь-які сексуальні стосунки, свідком яких є дитина	Особа, якій дитина довіряє, включаючи батька, брата/сестру, родича, друга, вчителя, піклувальника, або стороннього; будь-яка особа, наділена владою, повноваженнями і функцією контролю над дитиною

62 Визначення поняття «сексуальне насильство» наводиться в словнику термінів в кінці посібника

63 Сексуальное и гендерное насилие над беженцами, возвращающимися лицами и внутренне перемещенными лицами (Стр. 10). Руководство по предотвращению и реагированию Май 2003. Управление Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. Режим доступа: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/SGV_guid_rus.pdf

Спроба зґвалтування	Спроба здійснити насильницький / вимушений статевий акт	Будь-яка особа, наділена владою, повноваженнями і функцією контролю
Сексуальні зловживання	Фактичне посягання сексуального характеру, або погроза їх учинення, включаючи недоречні доторкання при використанні сили або при нерівноправних чи примушуючих обставинах	Будь-яка особа, наділена владою, повноваженнями і функцією контролю, члени сімей/спільнот, співробітники, включаючи начальників, сторонні особи
Сексуальна експлуатація	Будь-яке зловживання уразливим станом, різницею можливостей чи довірою для досягнення сексуальних цілей, що включає: негайне отримання вигоди від сексуальної експлуатації іншої особи (виконане в сексуальній манері, примусове роздягання, або оголення частин тіла, вимушений шлюб, примусове народження дитини, залучення в порнографію або проституцію, вимагання сексуальних, послуг, сексуальне рабство); вимушена проституція (вимушена/чинена з примусу торгівля тілом в обмін на матеріальні ресурси, послуги та допомогу (зазвичай її жертвами є жінки і дівчатка уразливих категорій, нездатні забезпечити собі та/або своїм дітям основні людські потреби). Сексуальна експлуатація є однією з цілей торгівлі людьми	Будь-яка особа, наділена владою, впливом і функцією контролю, включаючи працівників організацій, що займаються гуманітарною допомогою, комбатантів, офіційних осіб на пропускних пунктах, вчителів, представників бандитських угруповань, торгівців людьми.
Сексуальне домагання	Будь-які небажані (зазвичай повторювані) сексуальні пропозиції, небажана сексуальна увага, вимога сексуальних послуг, сексуальні натяки чи інша вербальна або інша поведінка сексуального характеру, демонстрація порнографічного матеріалу, коли вищезазначене заважає роботі, стає умовою найму або створює небезпечне, вороже чи образливе середовище на робочому місці	Співробітники, керівники, колеги, будь-яка особа, наділена владою, повноваженнями і функцією контролю
Сексуальне насильство як засіб впливу і тортур під час війни	Має сексуальну природу злочину проти людства, які включають: зґвалтування, сексуальне рабство, примусовий аборт або стерилізацію, або будь-яку іншу форму запобігання дітонародження, вимушену вагітність, вимушене дітонародження; сексуальне насильство, як вид тортури, визначається як будь-яка дія або загроза сексуального характеру, що викликає тяжкі психічні, або фізичні страждання і має на меті отримання інформації чи визнання від жертви або третьої особи, залякування її або третьої особи; знищення, повністю або частково, національної, етнічної, расової чи релігійної групи.	Найчастіше відбувається військовими, поліцією, збройними угрупованнями та/або іншими сторонами, які беруть участь у збройному конфлікті, а також з їх санкцій чи за їх дорученням.

Фізичне насильство

Фізичний напад	Побиття (удари кулаками, ногами, предметами), укуси, опіки, нанесення каліцтв, вбивство (зі зброєю і без зброї). Часто застосовується в поєднанні з іншими формами сексуального та гендерного насильства	Чоловік, інтимний партнер, член сім'ї, друг, знайомий, сторонній, будь-яка особа, наділена владою, учасники конфлікту (у тому числі збройного)
Торгівля людьми, рабство	Продаж людини для примусової сексуальної експлуатації, примусової праці або послуг, рабства і практик, подібних до рабства, для служіння або видалення органів	Будь-яка особа, наділена владою або функцією контролю

Психологічне насильство

Образа / приниження	Вербальне приниження, примус до участі в принизливих діях, що здійснюються публічно або таємно; відмова від надання необхідних витрат	Найчастіше відбувається між подружжям, інтимними партнерами або членам сім'ї, особами, наділеними владою або функцією контролю
Позбавлення волі	Ізоляція людини від друзів/родини, позбавлення волі або перешкоджання/ обмеження права на вільне пересування	Будь-яка особа, наділена владою або функцією контролю; найчастіше відбувається між подружжям, інтимними партнерами або членами сім'ї

Економічне насильство

Дискримінація та/або відмова в можливостях, послугах	Виключення, відмова в доступі до освіти, медичної допомоги або в оплачуваному працевлаштуванні; відмова у праві на майно	Члени сім'ї, суспільства, установи та організації, представники влади
Ізоляція в суспільстві, заснована на сексуальній орієнтації	Відмова в доступі до послуг, соціальних пільг або в здійсненні і володінні цивільними, економічними, культурними та політичними правами, призначення кримінального покарання, дискримінаційні практики або нанесення фізичної чи психологічної шкоди здоров'ю людини, терпимість до дискримінаційних дій, публічна або прихована ворожість до гомосексуалістів, транссексуалів та/або трансвеститів	Члени сімей, суспільства, установи та організації, представники влади
Перешкоджаюча законодавча практика	Відмова в доступі до здійснення і володіння цивільними, економічними, соціальними та політичними правами	Члени сімей, суспільства, представники влади, держава

Небезпечні ритуали

Каліцтво жіночих статевих органів	Відрізання або видалення статевих органів з немедичних причин	Народні цілителі, медичні представники (при під-тримці, потуранні і допомозі сімей, релігійних груп, спільнот)
Ранній шлюб	Шлюб, організований до віку, закріпленого в законодавстві (статевий акт в таких взаєминах, згідно із законом, є зґвалтуванням, оскільки згода неповнолітньої особи не вважається усвідомленою)	Батьки, суспільство/спільноти, держава
Вимушений шлюб	Шлюб, організований проти бажання особи	Батьки, інші члени сім'ї
Дітовбивство та/або недогляд	Вбивство, відмова в їжі, та/або недогляд за дітьми, стать, яких вважається менш значущою для сім'ї	Батьки, інші члени сім'ї

Шкода, що наноситься вчиненням такого насильства, негативно позначається як на фізичному, так і на психічному здоров'ї постраждалих осіб та може навіть призвести до каліцтва чи летальних випадків (як через тілесні ушкодження, наслідки яких не сумісні з життям, так і внаслідок суїцидів осіб, які постраждали від насильства). Оскільки гуманітарна ситуація в областях східної України продовжує погіршуватися, випадки ґендерно зумовленого насильства лише зростатимуть: як в регіонах, де відбувається конфлікт, так і на решті території України.

Види та прояви насильства, що можуть вчинятись у різних фазах збройного конфлікту⁶⁴

Фаза	Вид насильства
Під час конфлікту, до боїв	Насильство, що здійснюється особами, наділеними владою; торгівля людьми; сексуальні домагання, зґвалтування, викрадення збройними членами конфліктуючих сторін, включаючи служби безпеки; групові зґвалтування; вимушена вагітність
Під час боїв	Сексуальне насильство, що здійснюється комбатантами, членами бандитських угруповань, прикордонниками; захоплення членами бандугруповань та работорговцями в цілях торгівлі людьми
В територіальній одиниці, що надала притулок	Сексуальне насильство, домагання, що вчиняються особами, наділеними владою; сексуальне насильство у виховному закладі над дітьми; домашнє насильство; секс заради виживання/вимушена проституція; сексуальна експлуатація осіб, які шукають законний статус в країні/ території, що надала притулок, або доступ до допомоги та ресурсів, відновлення небезпечних ритуалів
При репатріації	Сексуальне насильство над жінками та дітьми, які були відокремлені від своїх сімей; сексуальне насильство, скоєне особами, наділеними владою; сексуальне насильство, зґвалтування, вчинені бандитами, прикордонниками, вимушена/насильницька репатріація
При возз'єднання з сім'єю	Сексуальне насильство, скоєне над особами, які повертаються до постійного місця проживання, як форма покарання; сексуальне домагання з метою впорядкувати законний статус; виключення з процесів прийняття рішень; відмова чи ускладнений доступ до ресурсів, до права на індивідуальну документацію і до права на відновлення/володіння власністю

Жінки і дівчата страждають від конфліктів, пов'язаних з сексуальним насильством в більшій кількості, ніж чоловіки і хлопчики. Проте, чоловіки і хлопці також є жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами. Крім того, раніше існуючі моделі насильства і дискримінації можуть збільшити вразливість до конфліктів, пов'язаних з сексуальним насильством. Слід визнати, що всі жертви можуть відчувати серйозні страждання і психічну і фізичну шкоду, пов'язану зі стигмою. Це впливає на їхнє життя, життя сімей та громад.

Жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами, визнаються особи, які окремо або колективно, постраждали від такого насильства, а також члени сім'ї, такі як діти або партнери, діти, народжені в результаті вагітності від зґвалтування. Особи, які залежать від жертви сексуального насильства, також можуть бути жертвами внаслідок шкоди, завданої через порушення, що сталися. Жертвами можуть також бути особи, яким завдано збитків при спробі надати допомогу жертвам, які перебувають в тяжкому становищі або запобігти їх віктимізації.

Жертви сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами, стикаються з серйозними перешкодами в отриманні доступу до ефективних засобів правового захисту, включаючи відшкодування збитків. Руйнівний фізичний і психологічний вплив сексуального насильства посилюється стигмою і додається до нього, тому часто потерпілі утримуються від пошуку або отримання відшкодування, в тому числі через страх остракізму з боку сімей і громад в результаті розкриття фактів або страждань від нечутливих державних органів або установ. В умовах, коли

⁶⁴ Сексуальное и гендерное насилие над беженцами, возвращающимися лицами и внутренне перемещенными лицами (Стр. 10). Руководство по предотвращению и реагированию Май 2003. Управление Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. Режим доступа: http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/SGV_guid_rus.pdf

жінки страждають від структурної дискримінації і не мають доступу до освіти і продуктивних ресурсів, втрата підтримки сім'ї може призвести до злиднів. Гомофобія і концепція кастрації або фемінізації жертв може привести до стигматизації та дискримінації чоловіків і хлопчиків, які пережили сексуальне насильство.

Забезпечення справедливого і адекватного відшкодування збитків вимагає повного розуміння гендерної природи і наслідків заподіяної шкоди для чоловіків і жінок. Дискримінація за ознакою статі може посилюватися дискримінацією за іншими ознаками, в тому числі реальної чи гаданої гендерної ідентичності, етнічної приналежності, раси, віку, політичної приналежності, класу, касты, сімейного стану, сексуальної орієнтації, національності, релігії, інвалідності чи іншого статусу, коли певні групи осіб мають особливо несприятливе становище.

5.3. Основні суб'єкти надання допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства та їх повноваження

На сьогодні в українському законодавстві відсутнє визначення поняття гендерно зумовленого насильства, отже, відсутнє також нормативно-правове врегулювання, що чітко визначає суб'єктів надання допомоги особам, які постраждали від такого насильства. Водночас нормативно врегульованим є надання допомоги постраждалим від домашнього насильства, торгівлі людьми та надання соціальних послуг особам, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Порядок надання допомоги особам, які постраждали від насильства в сім'ї, в Україні регулюється низкою як законодавчих, так і підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» визначає органи та установи, на які покладається здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї, до яких відносяться:

Міністерство соціальної політики України – центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань попередження насильства в сім'ї та інші центральні органи виконавчої влади, які забезпечують реалізацію державної політики з цього питання;

- уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- органи опіки і піклування;
- спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства;
- органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, що забезпечують реалізацію державної політики з питань попередження насильства в сім'ї (далі – місцеві органи влади).

Даним Законом також зазначено, що сприяти у здійсненні заходів з попередження насильства в сім'ї, можуть інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, об'єднання громадян, а також окремі громадяни.⁶⁵

Відповідно до статті 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, є:

- Президент України;
- Кабінет Міністрів України;
- центральні та місцеві органи виконавчої влади;
- закордонні дипломатичні установи України;
- заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

У здійсненні заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, беруть участь органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські організації та окремі громадяни.

З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту законодавством також визначено Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми⁶⁶, який включає в себе:

65 Стаття 3 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>

66 Постанов Кабінету Міністрів України: від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» (режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/documents/539.html>)

- взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;
- встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити (з урахуванням віку, статі та стану здоров'я постраждалої особи), взаємодію та співпрацю з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями при забезпеченні такої допомоги;
- спільну розробку програм та організацію заходів з протидії торгівлі людьми тощо.

Повноваження суб'єктів місцевого рівня щодо надання допомоги постраждалим від насильства в сім'ї та торгівлі людьми:⁶⁷

структурні підрозділи місцевих органів влади, відповідальні за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї та торгівлі людьми:

- координують дії інших суб'єктів з питань попередження домашнього насильства та торгівлі людьми;
- ведуть облік даних про організації, установи та заклади, які працюють за даним напрямком роботи, для організації надання необхідної допомоги особам, по відношенню до яких вчинено насильство та організують надання такої допомоги, у тому числі встановлення статусу особам, які постраждали від торгівлі людьми та забезпечення їх реабілітації;

територіальні органи поліції:

- проводять роз'яснювальну роботу в сім'ях, в яких вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення, повідомляють постраждалих про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;
- приймають заяви та повідомлення про вчинення домашнього насильства та торгівлі людьми, розглядають зазначену інформацію та здійснюють в установленому законодавством порядку відповідні заходи;
- інформують протягом трьох днів про отримання такої заяви чи повідомлення відповідний структурний підрозділ органу місцевої влади, відповідальний за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, а у випадках, коли заява та повідомлення стосується неповнолітнього або недієздатного члена сім'ї – службу у справах дітей та орган опіки і піклування;
- забезпечують (за необхідності) першу медичну допомогу постраждалим;

служби у справах дітей:

- ведуть облік дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, у тому числі, які постраждали від жорстокого поводження;
- вживають заходів щодо забезпечення необхідної допомоги та соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження;
- порушують питання перед відповідними органами про притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів дітей;
- представляють (у тому числі в судах) інтереси дітей, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення;

67 Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України: від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми», від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» (режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/documents/539.html>), від 26 квітня 2003 р. № 616 «Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» (режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616-2003-%D0%BF>), наказів: Мінсоцполітики, МВС, МОН, МОЗ від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» (режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14>), Мінсім'ямолодьспорту та МВС від 07.09.2009 № 3131/386 Про затвердження щодо порядку взаємодії структурних підрозділів відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї (режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0917-0>)

- координують діяльність суб'єктів при вирішенні питань соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження.⁶⁸

Усі суб'єкти, в межах своїх повноважень:

- надають консультації з питань попередження насильства в сім'ї;
- виявляють причини та умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають заходів щодо їх усунення;
- забезпечують виконання плану реабілітації особи, яка постраждала від торгівлі людьми та плану соціального супроводу особи, яка постраждала від насильства.

Оскільки вчинення домашнього насильства та перебування в ситуації торгівлі людьми (у тому числі вчинення гендерно зумовленого насильства) є об'єктивними причинами, що обумовлюють життєве неблагополуччя постраждалої особи, дані ситуації віднесено до поняття «складні життєві обставини».

ВАЖЛИВО!

Відповідно до національного законодавства, складні життєві обставини, це – обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті.⁷²

Отже, основними надавачами соціальних послуг (на державному рівні) особам, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, визначено центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді⁷⁰ (далі – центри соціальних служб) – спеціальні заклади, що проводять соціальну роботу з надання допомоги сім'ям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Мережа центрів соціальних служб складається з регіональних, районних, міських та районних у містах центрів (далі – місцеві центри соціальних служб), які утворюються відповідним органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування і належать до сфери його управління.⁷¹

Завданнями місцевих центрів соціальних служб є:

- проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуацію насильства;
- виявлення сімей, де вчиняється домашнє насильства та окремих осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства і потребують сторонньої допомоги для подолання його наслідків;
- проведення оцінки потреб осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу для подолання життєвого неблагополуччя, обумовленого вчиненням по відношенню до них насильства⁷² (за принципом добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг⁷³).

68 Відповідно до Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, затвердженої наказом Мінсім'ямолодьспорту та МВС від 07.09.2009 № 3131//386 (режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>) та Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, затвердженого наказом Мінсоцполітики, МВС, МОН, МОЗ від 19.08.2014 № 564/836/945/577 (режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14>)

69 Абзац 3 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.358). Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

70 Підпункт 3 пункту 8 Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.08. 2013 р. № 573 «Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>

71 Пункт 1 Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 573 «Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>

72 Пункт 6 Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 р. № 573 «Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>

73 Стаття 3 Закону України «Про соціальні послуги». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

Важливим ресурсом для державних органів при наданні допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, є громадські організації, зокрема жіночі правозахисні організації, що мають багаторічний досвід роботи у сфері подолання насильства, профілактики цього порушення прав людини, організації та надання соціальної допомоги постраждалим, а також міжнародні організації, які не лише надають фінансову допомогу для реалізації проектів, спрямованих на протидію гендерно зумовленому насильству, але й приймають активну участь у проведенні роботи, спрямованої на поліпшення ситуації в Україні щодо утвердження гендерної рівності та дотримання прав жінок (зокрема постраждалих від насильства).

На базі ГО «Ла Страда – Україна» ефективно працює Національна «гаряча лінія» з питань попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. З 1 лютого 2016 р. вона почала працювати 24 год. на добу, 7 днів на тиждень.⁷⁴

Спеціалісти, які працюють на Національній «гарячій лінії», надають психологічні, правові, соціальні та інформаційні консультації. Крім того, НГЛ є важливою ланкою у механізмі перенаправлення до профільних державних структур.

**Національна «гаряча лінія» із попередження домашнього насильства,
торгівлі людьми та гендерної дискримінації:
0800-500-335 або 116123 з мобільних**

Протягом 2016 року на Національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації отримано 38547 дзвінків та надано відповідну кількість психологічних консультацій постраждалим від насильства. Підтримка ФН ООН забезпечила цілодобове функціонування «гарячої» лінії (наразі 66% дзвінків надходять вночі).

Інформація про стан виконання завдань і заходів Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року за 2016 рік.

Мінсоцполітики спільно з **МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», Донецькою, Луганською, Харківською, Дніпропетровською, Запорізькою облдержадміністраціями** за підтримки **ФН ООН** організовано діяльність 26 мобільних бригад, які за час своєї роботи надали психосоціальну допомогу **10761 особі**. Кожна мобільна бригада складається з двох психологів і одного соціального працівника і використовує інструмент класифікації GBV IMS, а також форми надання згоди на обробку інформації. Було проведено ряд тренінгів з використання Системи управління інформацією з гендерно зумовленого насильства (GBV IMS).

У **Донецькій області** забезпечено взаємодію з правоохоронними органами з метою оперативного реагування на факти гендерно зумовленого насильства. В області працюють **7** мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, які охоплюють майже всю територію області. Здійснено **932** виїзди, охоплено роботою понад **2700** осіб, які зазнали гендерного або домашнього насилля.

У **Луганській області** працюють **8** мобільних бригад психосоціальної допомоги (міста Лисичанськ і Северодонецьк, Кремінський, Новоайдарський та Станично-Луганський райони). Також бригади працюють у **3-х** населених пунктах на лінії розмежування (м. Рубіжне, Попаснянський та Старобільський райони). Фахівці мобільних бригад працюють у найвіддаленіших селах та селищах Луганської області. Надано комплексну допомогу **1253** постраждалим від гендерно-зумовленого насильства, виявлених мобільною бригадою соціально-психологічної допомоги.

Інформація про стан виконання завдань і заходів Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року за 2016 рік.

74 <http://la-strada.org.ua/>

Всеукраїнською благодійною організацією «Конвіктус Україна» в межах реалізації проекту «Мобілізація жінок-переселенок проти домашнього та ґендерно орієнтованого насильства» (за фінансування Європейського Союзу) створено Центр психосоціальної допомоги для жінок, які постраждали від ґендерно зумовленого насильства та торгівлі людьми⁷⁵. Заклад надає допомогу в умовах цілодобового стаціонару, де одночасно можуть перебувати 15 жінок (у тому числі з дітьми). Звертатись до Центру можуть жінки, не залежно від місця їх тимчасової реєстрації та проживання, а термін перебування в закладі залежить від індивідуальних потреб жінки для подолання наслідків учиненого по відношенню до неї насильства (але не перевищує 6 місяців від дня поселення).

7 грудня 2017 року Верховною Радою прийнято Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству", яким дещо змінено та розширено коло суб'єктів, до компетенції яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема.

До суб'єктів, завданням яких є здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству додано:

- сільські, селищні, міські, районні у містах ради, їх виконавчі органи;
- служби у справах дітей;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди;
- прокуратуру;
- уповноважені органи з питань пробації;
- загальні служби підтримки постраждалих осіб (*центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей та центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам*);
- спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (*притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі*).

Передбачено також, що в здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, можуть брати участь фізичні особи, які надають послуги патронату над дітьми.

Також визначено перелік повноважень зазначених суб'єктів, зокрема:

до компетенції **сільських, селищних, міських, районних у містах рад та їх виконавчих органів** віднесено забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, шляхом:

- прийому і розгляду заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, забезпечення застосування заходів для його припинення, надання допомоги постраждалим особам;
- визначення потреби у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, забезпечення їх створення та функціонування, здійснення контролю за їхньою діяльністю;

75 <http://www.convictus.org.ua/uk>

- участі у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі фахівців, які реалізують програми для кривдників;
- забезпечення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству тощо.

Повноваження **служб у справах дітей**:

- розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів постраждалої дитини та дитини-кривдника;
- прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей;
- інформування постраждалої дитини та дитини-кривдника, її батьків/законних представників про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;
- надання допомоги дитині у разі неможливості її проживання з батьками/законними представниками у зв'язку з учиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі (*у тому числі шляхом влаштування дитини до установ для дітей та здійснення контролю за умовами її перебування*);
- проведення профілактичної роботи з батьками/законними представниками дитини із запобігання домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей;
- порушення перед органами влади питання про притягнення до відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення фактів домашнього насильства, роботи з постраждалою дитиною, дитиною-кривдником;

Повноваження **органів управління освітою, навчальних закладів та установ системи освіти**:

- забезпечення підготовки фахівців відповідної кваліфікації та галузі знань з метою належного виконання ними функцій із запобігання та протидії домашньому насильству та забезпечення впровадження в навчально-виховний процес та до освітньо-професійних програм питань запобігання та протидії домашньому насильству;
- проведення інформаційно-просвітницьких заходів з учасниками навчально-виховного процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, та забезпечення невідкладного інформування про випадки домашнього насильства;
- організація роботи практичного психолога та/або соціального педагога з постраждалими дітьми.

Повноваження **органів, установ і закладів охорони здоров'я**:

- розроблення та затвердження стандарту надання медичної допомоги постраждалим особам або особам, які ймовірно постраждали від домашнього насильства;
- затвердження порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб;
- інформування уповноважених підрозділів Національної поліції про виявлення ушкоджень, що могли виникнути внаслідок вчинення домашнього насильства, а в разі виявлення ушкоджень у дитини – службу у справах дітей;
- забезпечення проведення медичного обстеження постраждалих осіб та направлення на тестування на ВІЛ-інфекцію у разі виявлення ушкоджень сексуального характеру;
- інформування постраждалих осіб про заходи та послуги, якими вони можуть скористатися.

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги:

- забезпечують надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам, у тому числі на базі загальних та спеціальних служб підтримки постраждалих осіб.

Повноваження **загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб**:

- прийом і розгляд заяв від постраждалих осіб або їхніх представників про отримання допомоги;

- інформування місцевих органів влади, служб у справах дітей та уповноважених підрозділів органів Національної поліції про виявлення фактів домашнього насильства (*за наявності добровільної поінформованої згоди постраждалих осіб, крім випадків вчинення насильства стосовно дітей та недієдатних осіб або виявлення актів насильства кримінального характеру, коли така згода не вимагається*);
- визначення потреб постраждалих осіб, надання їм інформації про їхні права та можливі шляхи отримання допомоги;
- надання постраждалим особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку для таких осіб та їхніх дітей у порядку, передбаченому законодавством.

Розширено також повноваження:

органів опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно недієдатних осіб та осіб, цивільна дієдатність яких обмежена, до яких зокрема віднесено:

- вирішення питання щодо отримання соціальних послуг постраждалою особою, яка є недієдатною особою, у разі якщо законного представника такої особі не призначено або законний представник є кривдником чи ухиляється від захисту прав та інтересів такої особи;
- надання згоди на внесення персональних даних про недієдатну особу, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо законний представник такої особи є кривдником або ухиляється від захисту прав та інтересів недієдатної особи;
- влаштування постраждалої особи, яка є недієдатною особою, до закладу соціального захисту у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу її життю та здоров'ю;
- вжиття заходів для надання недієдатній особі, яка є кривдником, психіатричної допомоги у примусовому порядку у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу життю та здоров'ю членів сім'ї або опікуна;
- порушення перед судом питання про звільнення в установленому законодавством порядку від повноважень опікуна або піклувальника у разі вчинення ними домашнього насильства стосовно недієдатної особи або особи, цивільна дієдатність якої обмежена;
- порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення в установленому законодавством порядку до відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення та роботи з постраждалими особами, які є недієдатними особами або особами, цивільна дієдатність яких обмежена;

уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, щодо можливості їх проникнення до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи.

5.4. Практичні питання організації надання допомоги постраждалим від насильства

Підставами для надання допомоги особам, які постраждали від насильства, є:

- особисте звернення постраждалої особи, її законного представника або третіх осіб;
- отримання повідомлення від іншого суб'єкта, який раніше отримав інформацію про постраждалу особу;
- виявлення постраждалої особи при виконанні службових обов'язків.

Після звернення за допомогою або виявлення постраждалої особи потрібно вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на усунення загрози життю та здоров'ю постраждалої особи, що виникли внаслідок учинення насильства, або мінімізації наслідків такої ситуації.

5.4.1. Визначення потреб постраждалих від гендерно зумовленого насильства

Ефективною допомогою постраждалим особам може бути лише в тому випадку, якщо чітко визначено всі її потреби і забезпечено необхідну допомогу та підтримку, приділяючи увагу всім факторам, що можуть сприяти як вирішенню її проблем, так і повноцінній інтеграції в суспільство.

При визначенні потреб постраждалих осіб серйозної уваги заслуговують питання, що стосуються їх віку, статі та гендерних особливостей. Зважаючи на те, що постраждалими від гендерно зумовленого насильства можуть бути як жінки, так і чоловіки (*у тому числі діти обох статей*), а досвід та наслідки пережитого ними дещо відрізняються, при здійсненні оцінки потреб необхідно враховувати як їх індивідуальні потреби, так і особливості їх інтересів.

Особливі потреби жінок, постраждалих від гендерно зумовленого насильства

Зважаючи на те, що жінки можуть піддаватись різним формам та проявам гендерно зумовленого насильства, при визначенні їх потреб слід враховувати наслідки пережитих подій як на фізичне, так і на психічне здоров'я.

Необхідно враховувати, що через пережиті події жінкам, які постраждали від сексуального насильства особливо типові відчуття сорому, ганьби, провини та безнадії.

Таким жінкам допомога може бути необхідна не лише для запобігання виникненню непорозуміння та конфліктів з оточенням, а також для надання допомоги у подоланні соціальних та психологічних проблем.

Крім того, в жінки, яка була зґвалтована, можуть існувати ризики: інфікування соціально-небезпечними хворобами (*у тому числі інфікування ВІЛ*), небажаної вагітності, переривання бажаної вагітності тощо. Отже, окрім соціально-психологічної допомоги, така жінка може потребувати фахової медичної допомоги.

Слід також враховувати, що серед міфів, який міцно тримається у свідомості людей, є той, що жінка сама провокує сексуальні домагання. Отже, при визначенні потреб постраждалої особи, слід враховувати ставлення до ситуації членів сім'ї/родини та її близького соціального оточення.

При визначенні потреб жінки, гендерно зумовлене насильство по відношенню до якої вчинено в сім'ї, також існує необхідність здійснення оцінки ситуації в родині та потреб усіх членів сім'ї для урегулювання ситуації та уникнення повторного вчинення такого насильства.

Особливі потреби чоловіків, які постраждали від гендерно зумовленого насильства

Чоловіки, постраждалі від гендерно зумовленого насильства, при визначенні потреб потребують особливого підходу, оскільки вони (*за гендерною особливістю*) не так відкрито шукають допомоги чи визнають себе постраждалими.

Не зважаючи на те, що чоловіки здебільшого страждають від психологічного насильства, по відношенню до них можуть також вчинятись інші його види. Зокрема, це стосується перебування чоловіків у ситуації торгівлі людьми, де їх можуть використовувати як з метою виконання тяжкої фізичної праці, без належного харчування, так і для задоволення сексуальних потреб.

Потреба в лікуванні також є базовою потребою для постраждалих чоловіків. При цьому 100% постраждалих потребують допомоги у вирішенні своїх психологічних проблем, навіть якщо не всі вони усвідомлюють потребу в професійній психологічній допомозі. Психологічні проблеми постраждалих чоловіків залежать не лише від перенесеного насильства, а й від того, що вони не виконали свою гендерну роль: «сильної статі».

Однак, навіть при забезпеченні професійної медичної та психологічної допомоги, постраждалі чоловіки, перш за все, потребують підтримки та розуміння рідних та близького соціального

оточення. Отже оцінка ситуації в родині повинна також бути однією з основних умов при визначенні потреб постраждалих чоловіків.⁷⁶

Порядок та умови здійснення оцінки потреб осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства

Для визначення стану постраждалої особи та впливу на її життєдіяльність вчиненого по відношенню до неї гендерно зумовленого насильства, нормативними документами передбачено процедуру, за якою визначаються:

- ✓ *об'єктивні причини, що обумовлюють життєве неблагополуччя;*
- ✓ *здатність особи до самостійного їх вирішення;*
- ✓ *потреби в отриманні сторонньої допомоги для поліпшення якості життєдіяльності.*

Такою процедурою є оцінка потреб – процес збору, узагальнення та аналізу інформації щодо стану життєдіяльності особи, що здійснюється з метою визначення видів та обсягів необхідних послуг, їх впливу на процес подолання наслідків вчиненого насильства (*складних життєвих обставин*).⁷⁷

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», здійснення оцінки потреб осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, покладається на місцеві центри соціальних служб,⁷⁸ однак таку оцінку може проводити будь-який суб'єкт, що надає соціальні послуги.

Установлени терміном здійснення оцінки потреб є **п'ять робочих днів** після виявлення постраждалої особи та не більше семи календарних днів, якщо виникає потреба у перевірці викладених фактів та з'ясуванні додаткових обставин.⁷⁹

При здійсненні оцінки потреб⁸⁰ визначається стан та життєві обставини постраждалої особи, від час якого враховуються:

- вік та стан здоров'я постраждалої особи (*у тому числі її емоційний стан*);
- необхідність у забезпеченні її тимчасовим місцем проживання;
- стосунки постраждалої особи з її близьким соціальним оточенням;
- наявність у постраждалої особи дітей (*у тому числі, які могли стати свідками насильства*);
- стосунки постраждалої особи з особою, яка вчинила насильство.

Якщо постраждалою є повнолітня особа, яка за віком чи станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки, при оцінюванні потреб враховується наявність опікуна/піклувальника постраждалої особи та/або особи, яка здійснює догляд за постраждалою особою, а також можливу їх причетність до вчинення насильства.

У разі, якщо постраждала особа була зґвалтована, обов'язково враховуються:

76 Надання соціальних послуг різним групам осіб, які постраждали від торгівлі людьми (Методичні рекомендації). Опубліковано Координатором проектів ОБСЕ в Україні в межах проекту «Посилення спроможності українських інституцій у переслідуванні торгівлі людьми та наданні допомоги жертвам». Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/93268?download=true>

77 Визначення наведено в статті 1 (абзац 3) Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 № 2558-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 42, ст.213). Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

78 Пункт 2) розділу 8 постанови Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 573 «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>

79 Пункт 7 Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.03 № 616 та абзац 6 пункту 2.6.6 Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, затвердженої наказом Мінсім'ямолодьспорту, МВС від 07.09.2009 № 3131/386

80 Форму акту оцінки потреб затверджено наказом Мінсоцполітики України від 09.07.2014 р. № 450 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах» (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04.09.2014 р. за № 1076/25853). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14>

- обставини зґвалтування постраждалої особи;
- відношення постраждалої особи до ґвалтівника;
- медичні аспекти;
- юридичні аспекти (*в тому числі рішення звернутися до правоохоронних органів*);
- реакції родини та близького соціального оточення постраждалої особи на факт зґвалтування;
- фізична безпека постраждалої особи.

Також необхідно виявити пріоритетні потреби постраждалої особи та найбільш значущі проблеми, які спричиняють, або можуть спричинити ускладнення ситуації.

Для отримання повноцінної та об'єктивної інформації про ситуацію щодо вчинення ґендерно обумовленого насильства та стану постраждалої особи, до проведення оцінки по треб можуть залучатись інші суб'єкти, до компетенції яких належить здійснення заходів з протидії насильству та надання допомоги постраждалим.

Під час здійснення оцінки потреб як спеціалісти центру соціальних служб, так і представники інших суб'єктів повинні поінформувати постраждалу особу про те, яку допомогу вона може отримати в межах закладу/установи/організації та роз'яснити, які послуги вони не можуть надати та/або на які послуги є обмеження (*щоб уникнути створення помилкових очікувань*). Також потрібно надати інформацію про суб'єктів соціальної роботи, що можуть забезпечити (*у межах своєї компетенції*) необхідну допомогу у більш повному обсязі, та про умови і порядок її надання.

При здійсненні оцінки потреб постраждалої особи надзвичайно важливим є визначення проблем, які потребують термінового реагування (*невідкладної допомоги*), та ситуації, що може бути врегульована в межах надання комплексної допомоги (*при здійсненні соціального супроводу постраждалої особи*).

Відповідно до індивідуальних потреб постраждалої особи, **невідкладна допомога** може передбачати:

- дії, спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю постраждалої особи;
- організацію невідкладної медичної допомоги у разі невідкладного стану постраждалої особи;⁸¹
- психологічну допомогу;
- організацію проведення судово-медичної експертизи;
- організацію медичної допомоги, спрямованої на профілактику, діагностику та лікування, у зв'язку з учиненням насильства;
- забезпечення притулку;
- надання натуральної допомоги: медикаментів, продуктових наборів, одягу, взуття, інших предметів першої необхідності.

У разі, якщо постраждала особа була зґвалтована, невідкладні заходи повинні включати:

- огляд і збір даних для з'ясування обставин (*у тому числі збір мінімальних доказів злочину*);
- профілактику захворювань що передаються статевим шляхом (*у тому числі ВІЛ*);
- встановлення факту наявності чи відсутності вагітності (*у тому числі вирішення питання щодо безпечного переривання чи збереження вагітності*);
- планування подальших обстежень, лікування та догляду.

Якщо постраждалою особою є повнолітня особа, яка за віком чи станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки, потрібно повідомити:

опікуна/піклувальника щодо вчинення насильства по відношенню до постраждалої особи (*якщо дана особа не є особою, яка вчинила насильство*);

орган опіки та піклування за місцем проживання постраждалої особи (*якщо особою, яка вчинила насильство, є опікун/піклувальник постраждалої особи, або якщо у постраждалої особи відсутній опікун/піклувальник*).

81 Виклик бригади невідкладної медичної допомоги здійснюється у разі загрози життю та здоров'ю постраждалої особи

При наданні допомоги постраждалим особам, які мають вогнепальні, ножові поранення та інші тілесні ушкодження, що можуть мати кримінальний характер, необхідно повідомити правоохоронний орган за місцем фактичного проживання постраждалої особи або за місцем її виявлення, для вжиття оперативних заходів щодо перевірки та розслідування обставин.

Про необхідність інформування органів внутрішніх справ необхідно повідомити постраждалу особу. У разі відмови постраждалої особи від подання заяви до органів внутрішніх справ, під час інформування Національної поліції про вчинення злочину, ставиться помітка про відмову особи співпрацювати з відповідними органами.

У разі, якщо ознаки кримінального правопорушення чи загроза щодо його вчинення, вбачається у стані постраждалої особи, якою є дитина, інформація передається до служби у справах дітей⁸² та органу внутрішніх справ терміново (*після її отримання*), про що також повідомляється законний представник дитини.

ВАЖЛИВО!

Особа, яка отримала початкові дані про випадок насильства, повинна поінформувати постраждалу особу про те, яку допомогу вона може запропонувати, а також чітко роз'яснити, які послуги забезпечити не може або на які послуги є обмеження (щоб уникнути створення помилкових очікувань). Інформація про види допомоги та порядок її надання повинна подаватись у формі, доступній для сприйняття.

Враховуючи, що інформація про випадки насильства (зокрема гендерного) є надзвичайно делікатною і конфіденційною, розкриття будь-якої інформації про такий випадок може мати серйозні і потенційно небезпечні наслідки для життя постраждалої особи, і може здійснюватись виключно за її згоди.

У багатьох випадках постраждалі особи відмовляються від подання заяви до органів внутрішніх справ, і не бажають отримувати подальшу допомогу, тому важливим є обґрунтоване мотивування постраждалої особи на отримання необхідної допомоги. Також потрібно зазначити про конфіденційність при наданні допомоги та яким чином вона забезпечується.

Необхідно пояснити постраждалій особі, як і для чого інформація про її випадок може передаватись іншим суб'єктам та наслідки обміну інформацією. І перш ніж обмін інформацією розпочнеться, вона повинна бути в курсі будь-яких ризиків або наслідків такого обміну.

Слід враховувати, що постраждала особа має право робити обмеження щодо типу(-ів) інформації, які можуть передаватись, і зазначити, які суб'єкти можуть бути поінформовані, а які не повинні володіти інформацією про вчинення по відношенню до неї насильства. Отже, необхідно враховувати свободу вибору постраждалої особи щодо суб'єкта, який може забезпечити необхідну допомогу, та виду(ів) допомоги, яку вона може та хоче отримувати. Усі подальші дії суб'єкта при отриманні інформації про вчинення насильства також повинні обговорюватись з постраждалою особою, враховуючи порядок поширення інформації.

При виявленні факту жорстокого поводження з дитиною або реальної загрози вчинення насильства по відношенню до дитини, необхідно пояснити законним представникам дитини про наслідки їхньої відмови від ужиття необхідних заходів, для забезпечення захисту її прав (з урахуванням найкращих інтересів дитини).

Якщо особою, яка постраждала від гендерно зумовленого насильства, є дитина, вік якої та її зрілість дозволяє приймати рішення, вона також повинна бути проконсультована і мати всю інформацію, необхідну для прийняття обґрунтованого рішення.

82 До служби у справах дітей подається інформація про виявлені випадки жорстокого поводження з дітьми (форма повідомлення про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загроза його вчинення, затверджена наказом Мінсоцполітики, МОН, МВС, МОЗ від 19.08.2014 № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» та наведена в додатку 1 до наказу). До органу внутрішніх справ подається інформація про виявлений випадок насильства, якщо в ньому вбачається ознака кримінального правопорушення чи загроза щодо його вчинення (для вжиття оперативних заходів щодо перевірки та розслідування їх обставин)

Медична допомога надається в першу чергу у випадках, пов'язаних із сексуальним насильством та/або можливими тілесними ушкодженнями. У разі зґвалтування допомога повинна включати в себе екстрену контрацепцію і пост-контактну профілактику ВІЛ. Для цього необхідно роз'яснити постраждалій особі необхідність проведення судово-медичної експертизи та порядок її проведення, а також щодо обов'язкової здачі аналізів (у випадку зґвалтування) на всі види інфекцій, що передаються статевим шляхом (в тому числі на ВІЛ) та інформувати про порядок отримання необхідних консультувань і постконтактної профілактики ВІЛ-інфекції⁸⁶

Перша психологічна допомога (далі ППД) – це сукупність заходів загальнолюдської підтримки та практичної допомоги ближнім, які відчувають страждання і потребу⁸³.

ППД надається як базові потреби людини вже задоволені, а в разі потреби постраждалої особи може надаватися й після цього (бажано протягом тижня після подій). Після вчинення насильства в постраждалих можуть з'являтися проблеми, яких раніше ніколи не було.

ППД може надати не лише професійний психолог, а й інший спеціаліст, який знайомий з правилами надання першої психологічної допомоги.

Надається ППД у будь-якому безпечному місці за відсутності сторонніх осіб. Етика надання ППД:

- бути чесним/чесною з постраждалою особою;
- поважати думку постраждалої особи;
- звільнитися від власних стереотипів;

ВАЖЛИВО!

Поширені в суспільстві гендерні стереотипи про поведінку жінок і чоловіків в екстремальних умовах та те, як вони проявляють свої емоції можуть стати на заваді прийняття почуттів постраждалих осіб та співчуття їм.

Пам'ятайте! Це нормально і для жінок і для чоловіків відчувати паніку та розгубленість, виявляти експресивність у кризових ситуаціях.

- поважати етнокультурні, гендерні особливості;

ВАЖЛИВО!

Зверніть увагу, що у чоловіків і жінок можуть бути різні першочергові потреби в кризовій ситуації. Для з'ясування потреб важливо уважно слухати постраждалу особу, нічого не домислювати і не вигадувати. Важливо пам'ятати, що чоловіки та хлопчики також потребують емоційної підтримки! Уникайте зосередження своєї уваги лише на жінках та дівчатах.

- не пропонувати жодних матеріальних благ;
- не пропонувати допомогу насильно;
- пояснити, що допомогу можна при бажанні отримати пізніше.

Завдання ППД:

- формувати відчуття безпеки, зв'язку з іншими людьми, спокою і надії;
- сприяти доступу до соціальної, фізичної та емоційної підтримки;

⁸³ Інформацію про першу психологічну допомогу підготовано з використанням матеріалів Сосновенко Н.В., Шевченко Л.О. Перша психологічна допомога /Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навч.-метод. Посібник. – К.: Агентство «Україна». – 2015. – С. 50-57.

- зміцнювати віру в можливість допомогти собі та оточуючим;
- сформулювати у людини розуміння того, що надзвичайна подія, свідком або учасником якої вона була, закінчилась і не становить більше загрози.

При наданні першої психологічної допомоги необхідно дотримуватися таких принципів:

- захищати безпеку, гідність і права людини (*уникати дій, які можуть поставити людину під загрозу травмуючих впливів; намагатися захистити її від повторної фізичної та психологічної травми; звертатися до людини з повагою; допомагати відстоювати її права та отримувати належну підтримку; діяти в інтересах постраждалої особи, якій Ви допомагаєте*);
- адаптувати свої дії до культурних традицій людей, яким ви надаєте допомогу;
- бути в курсі інших засобів реагування в надзвичайній ситуації (*знати, які заходи реагування вживаються і які є ресурси для надання допомоги; чітко уявляти власні функції та їх межі*);
- берегти себе.

ВАЖЛИВО!

Оскільки в такій роботі існує високий ризик емоційного вигорання, відповідальне надання допомоги означає й турботу про власне здоров'я і благополуччя, а саме:

хоча ви надаєте допомогу іншим, на вас може негативно позначитися пережите людиною, якій Ви надаєте допомогу, або Ви та Ваша сім'я опинитесь в числі постраждалих; важливо звернути особливу увагу на власне благополуччя і бути впевненим, що ви фізично і емоційно в змозі допомогти іншим;

бережіть себе, щоб краще піклуватися про інших; якщо ви працюєте в команді, поцікавтеся самопочуттям своїх колег/колежанок.

До оперативних принципів надання першої психологічної допомоги належать:

1. Дивитися

Коли люди перебувають у стресовому стані, першим корисним кроком буде допомогти їм заспокоїтися, зокрема:

- знайти безпечне місце;
- говорити м'яко, повільно та спокійно;
- підтримувати зоровий контакт: спробувати сісти поруч з людиною або присісти перед нею так, щоб ви були на одному рівні;
- перевірити умови безпеки.

Якщо людина панікує чи виглядає дезорієнтованою, намагайтеся заохотити їх зосередитися на нетривожних речах у найближчому оточенні. Наприклад, спробуйте привернути її увагу до чогось, що Ви бачите або чуєте, наприклад, можете прокоментувати звук або навколишні об'єкти.

2. Слухати

Будьте терплячими і спокійними, коли Ви говорите з людиною, котра знаходиться у стресовому стані. Їй може знадобитися деякий час на те, щоб довіритися вам, особливо якщо вона боїться. Важливо:

- виявити основні потреби постраждалої особи;
- звертатися до людини з повагою, відповідно до її культури;
- назватися;
- слухати, давши людині виговоритися;
- бути делікатними щодо фізичного контакту;
- створити елементарні комфортні умови (наприклад, дати води).

ВАЖЛИВО!	
ПОТРІБНО робити і говорити	НЕДОЦІЛЬНО робити і говорити
Знайти для розмови тихе місце, де ніщо не буде відволікати	Змушувати людину розповідати, що з нею відбулося і відбувається
Поважати конфіденційність, і по можливості, не розголошувати повідомлені особисті відомості про людину	Перебивати, квапити співрозмовника (приміром, не треба дивитися на годинник чи говорити занадто швидко)
Бути поруч з людиною, але дотримуватися необхідної дистанції з урахуванням її віку, статі та культури	Торкатися людини, якщо немає впевненості, чи прийнято це в її культурному середовищі
Показувати своїм виглядом, що уважно слухаєте співрозмовника, наприклад, киваючи головою або вимовляючи короткі підтверджуючі репліки	Давати оцінку діям постраждалої людини
Бути терплячим і спокійним	Казати «Ви не повинні себе так відчувати» або «Ви повинні радіти, що вижили»
Надавати фактичну інформацію, якщо вона існує. Чесно казати, про що знаєте, а чого не знаєте: «Я не знаю, але спробую для вас дізнатися»	Вигадувати чого не знаєте
Надавати інформацію так, щоб її легко було зрозуміти, – простими словами	Використовувати спеціальні терміни
Висловлювати співчуття, коли люди говорять про свої почуття, перенесену втрату або важливі події (втрата будинку, смерть близької людини та т. ін.): «Яке нещастя! Вам, мабуть, дуже важко»	Давати помилкові обіцянки чи запевнення. Присоромлювати людину за її почуття, особливо посилаючись на їхню статть. «Ви ж чоловік! Маєте заспокоїтись і керуватися розумом а не панікувати».
Відзначити проявлені людиною зусилля, спрямовані на самостійний вихід із важкої ситуації	Переказувати співрозмовнику особисті розповіді інших
Дати людині можливість помовчати в разі необхідності	Казати про власні труднощі
	Думати і діяти так, немов зобов'язані розв'язати за іншу людину всі її проблеми
	Позбавляти людину віри у власні сили та здатність самостійно подбати про себе
	Казати про людей, використовуючи негативні епітети (наприклад, називати їх «божевільними»)

3. Спрямовувати

- допомогти людині емоційно подолати складну ситуацію;
- надати необхідну інформацію;
- допомогти зв'язатися з рідними та/або зі службою соціальної підтримки.

Якщо в людини виникає відчуття нереальності того, що відбувається, відірваності від оточення, тоді для відновлення контакту з навколишнім середовищем і самовладання попросіть її: упертися ногами в підлогу; допоможіть їй поплескати пальцями або кистями рук по своїх колінах; зверніть її увагу на будь-які нейтральні предмети навколишнього оточення, які вона може побачити, почути чи помацати; попросіть розповісти, що вона бачить і чує; попросіть її зосередитися на своєму диханні і дихати повільно.

ВАЖЛИВО!

Як необхідно поводитися під час надання першої психологічної допомоги:

- √ слухайте, зберігайте спокій, говоріть м'яко, будьте привітні з людьми; вислухайте, що вони думають про події; не влаштовуйте детальних розпитувань, щоб уникнути повторення стресової ситуації;

- ✓ під час розмови намагайтеся перебувати на рівні їхніх очей, використовуйте прості, зрозумілі їм слова і пояснення;
- ✓ назвіться – повідомте своє ім'я і скажіть, що прийшли допомогти;
- ✓ приймайте та підтримуйте всі емоції, які людина може висловити або проявити. Навіть якщо Ви не можете подолати занепокоєння чи тривогу, Ви можете допомогти їй зрозуміти, що такі емоції є нормальними після пережитого.

Підготовка та узгодження Індивідуального плану надання допомоги постраждалій особі

Враховуючи, що наслідки вчиненого насильства на життєдіяльність постраждалої особи носять комплексний характер, допомога такій особі повинна надаватись з урахуванням усіх її індивідуальних потреб та включати в себе заходи, спрямовані на її соціальну реабілітацію, налагодження (за потреби) сприятливих умов проживання в родині та інтеграцію в соціум.

Соціальні послуги постраждалим особам можуть бути разовими чи багаторазовими, а також різної тривалості у часі та за місцем їх надання:

- в умовах цілодобового стаціонару (із забезпеченням тимчасового притулку);
- в приміщенні надавача допомоги (у разі звернення постраждалої особи, або за попередньою домовленістю);
- за місцем проживання постраждалої особи (в домашніх умовах).

Термін надання допомоги та форми її надання визначаються індивідуально для кожної постраждалої особи, залежно від її потреб та характеру необхідної допомоги.

У разі необхідності довготривалої комплексної допомоги, така допомога надається постраждалій особі в межах здійснення соціального супроводу (надання соціальної послуги соціального супроводу особи), основою якого є Індивідуальний план надання допомоги постраждалій особі (Індивідуальний план надання соціальної послуги соціального супроводу, далі – Індивідуальний план),⁸⁴ що ґрунтується на результатах оцінки її потреб.

Надавач допомоги зобов'язаний поінформувати постраждалу особу/її законного представника про:

- те, яку допомогу він може запропонувати, яка допомога не входить до його компетенції та/або на надання якої є обмеження;
- види допомоги, яку вона може отримати додатково чи в більш повному обсязі та надавачів допомоги, які можуть забезпечити їй таку допомогу та свободу вибору щодо надавача допомоги, який може забезпечити необхідну допомогу;
- умови та порядок поширення інформації між іншими надавачами допомоги про вчинення над нею насильства, ризику та наслідки обміну такою інформацією;
- її право робити обмеження щодо типу(-ів) інформації, яка буде передаватись, суб'єктів, що можуть та/або повинні бути поінформовані, та які не повинні володіти інформацією про вчинення по відношенню до неї насильства;
- принцип добровільності у прийнятті нею рішення про отримання усіх, або одного з видів допомоги, яку вона може і хоче отримувати;
- наслідки відмови від отримання допомоги;
- порядок оскарження дій надавача послуг.

Також необхідно враховувати, що:

- контактна інформація про інших надавачів допомоги повинна містити інформацію про їх місцезнаходження, номери телефонів і перелік послуг, що ними надаються, та подаватись у формі, зрозумілій і доступній для постраждалих осіб;

84 Форма плану соціального супроводу затверджена наказом Мінсоцполітики від 09.07.2014 № 450 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2014 року за № 1076/25853. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14/paran12#n12>

- інформація стосовно шляхів вирішення проблем постраждалих осіб, повинна надаватися їм своєчасно, у достатньому обсязі та з урахуванням особливостей сприйняття ними такої інформації.

Термін підготовки Індивідуального плану не повинен перевищувати п'яти робочих днів з дати завершення оцінки потреб постраждалої особи,⁸⁵ його заходи повинні подаватися у зрозумілій та доступній формі, а до його підготовки обов'язково залучається постраждала особа, з якою узгоджуються як заходи, так і терміни їх виконання.

Складається Індивідуальний план у двох примірниках, один з яких надається постраждалій особі, або її законному представнику, а інший залишається у надавача допомоги.

Протягом семи робочих днів після прийняття рішення про здійснення соціального супроводу⁸⁶, з постраждалою особою вкладається договір (з урахуванням Індивідуального плану), який підписується представником надавача допомоги та постраждалою особою, або її законним представником.⁸⁷

Якщо постраждалою особою є дитина, Індивідуальний план надання допомоги є складовою Індивідуального плану соціального захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.⁸⁸

До підготовки та реалізації Індивідуального плану надання допомоги постраждалій особі, якою є дитина, надавач допомоги обов'язково залучає батьків дитини/осіб, які їх замінюють (за умови, якщо не вони є особами, які вчинили насильство по відношенню до дитини).

Індивідуальний план надання допомоги постраждалій особі, якою є дитина, готується з урахуванням найкращого забезпечення її прав та інтересів.

Зміст Індивідуального плану

Заходи, що складають зміст Індивідуального плану, залежно від потреб постраждалої особи, можуть включати:

- психодіагностику;
- психокорекцію;
- психологічне консультування;
- допомогу в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем та шляхів їх вирішення, мотивування до конструктивних життєвих навичок та стратегій поведінки;
- інформування про правила безпечної поведінки для зниження ризику повторного потрапляння в ситуацію насильства;
- надання інформації стосовно прав постраждалої особи, державних гарантій та соціальних допомог, які вона може отримати та умови і порядок їх отримання;
- надання інформації про інших надавачів послуг із зазначенням їх місцезнаходження, контактних телефонів, переліку послуг, що ними надаються та можливих форм їх надання;
- сприяння у забезпеченні доступу до ресурсів і послуг за місцем проживання/перебування, встановлення зв'язків з іншими надавачами послуг;

85 Пункт 2 розділу 4 Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318 (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22.04.2016 р. за № 621/28751). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16>

86 Відповідно до пункту 2 розділу 2 Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318, рішення про надання соціальної послуги соціального супроводу приймається структурним підрозділом з питань соціального захисту населення районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій або органів місцевого самоврядування

87 Розділ 5 Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318

88 Індивідуальний план соціального захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, готується і затверджується відповідно до пункту 4 Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, повинен відображати усі завдання і заходи стосовно соціального захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, та здійснення соціальної роботи з нею, її сім'єю. Форма Індивідуального плану затверджена наказом Мінсім'ямолодьспорту від 18.11.2008 № 4591 «Про затвердження Порядку ведення особової справи дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, та форми індивідуального плану соціального захисту дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування»

- сприяння в отриманні безоплатної правової допомоги та правових послуг⁸⁹;
- ведення переговорів від імені постраждалої особи;
- допомога в оформленні або відновленні документів;
- сприяння в реєстрації місця проживання або перебування;
- допомога у пошуку рідних та близьких, відновлення/встановлення родинних та соціальних зв'язків тощо;
- залучення постраждалої особи до участі в групах взаємодопомоги/взаємопідтримки;
- розвиток, формування та підтримка соціальних навичок і відповідального батьківства;
- формування правової культури особи (*правосвідомість, правомірна поведінка, правова активність*) та відповідальності за своє життя;
- надання інформації про процедури прийняття рішень (*механізмів правосуддя, у тому числі, які не відповідають міжнародним правовим нормам*);
- інформування про існуючу підтримку в разі офіційного судового розгляду або надання правового захисту (*надання інформації про послуги, що надаються в такому випадку, наприклад: супроводження до суду, юридична консультація і підтримка в процесі тощо*).

При складанні Індивідуального плану необхідно передбачити забезпечення пріоритетних потреб постраждалої особи та вирішення найбільш значущих проблем, які спричиняють або можуть спричинити ускладнення ситуації.

Рекомендовано визначати загальну мету допомоги та встановити найважливіші короткострокові цілі, які повинні бути реалістичними та досяжними за визначений період часу.

Підстави для припинення надання допомоги постраждалій особі

Допомога постраждалій особі припиняється у разі:

- досягнення мети при наданні запланованої допомоги;
- направлення постраждалої особи до іншого надавача допомоги для отримання необхідної допомоги у більш повному обсязі;
- зміни місця проживання постраждалої особи;
- наявності у постраждалої особи медичних протипоказань для надання допомоги;
- відмова постраждалої особи від отримання допомоги;
- систематичного (*більше двох разів*) невиконання, без поважної причини, запланованих заходів з Індивідуального плану надання допомоги;
- смерті постраждалої особи.

Не допускається припинення надання допомоги постраждалій дитині без визначення подальших дій щодо захисту її прав та законних інтересів.

У разі систематичного (*більше двох разів*) невиконання, без поважної причини, батьками/законними представниками такої дитини запланованих заходів з Індивідуального плану, надавач допомоги повинен поінформувати про це Службу у справах дітей за місцем фактичного проживання дитини, для вирішення подальших дій щодо захисту прав та законних інтересів такої дитини.

Здійснення моніторингу якості наданої допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства

Важливим при наданні допомоги постраждалій особі є не лише забезпечити її необхідними послугами, але й надати їх якісно.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», показниками якості соціальних послуг є сукупність індикаторів, які використовуються для оцінювання діяльності надавачів послуг щодо результативності наданих ними послуг.⁹⁰

89 Визначення та перелік правових послуг наведено в пункті 4) статті 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до якого: «правові послуги – надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації».

90 Відповідно до абзацу 13 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги». <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

Оскільки кінцевим результатом надання соціальних послуг є вирішення проблем, що обумовили життєве неблагополуччя постраждалої особи та створення умов для самостійного розв'язання проблем і недопущення їх у майбутньому, основним критерієм при здійсненні аналізу наданих послуг повинна бути оцінка процесу надання допомоги, з позиції особи, яка її отримує.

У ході здійснення такого аналізу пріоритетним є з'ясування:

- рівня підвищення соціальної захищеності особи, внаслідок наданої допомоги;
- здатності наданих послуг до підтримання та підвищення життєвих сил;
- задоволеності відповідністю, змістом, якістю, доступністю послуг, формами та методами їх надання.

Сучасним підходом до управління якістю соціальних послуг є їх стандартизація. Міністерством соціальної політики України підготовлено Порядок розроблення державних стандартів для всіх видів соціальних послуг, що надаються різним соціальним групам⁹¹, відповідно до якого основними показниками забезпечення якості соціальної послуги є:

- адресність та індивідуальний підхід (*визначаються шляхом аналізу правильності визначення індивідуальних потреб, відповідності соціальної допомоги індивідуальним потребам її отримувача*);
- результативність (*визначається шляхом здійснення аналізу досягнутих результатів для задоволення індивідуальних потреб отримувача допомоги, вирішення проблемних питань та виведення отримувача допомоги зі складних життєвих обставин*);
- своєчасність (*визначається шляхом здійснення аналізу відповідності прийняття рішення про надання соціальної допомоги визначеним термінам; надання, в разі потреби, невідкладної допомоги та виконання Індивідуального плану у визначені строки тощо*);
- доступність та відкритість (*визначаються шляхом аналізу наявності інформації про шляхи надання допомоги, умови та порядок її отримання, можливості отримання альтернативних послуг, можливості звернутися за отриманням соціальних послуг та безперешкодного доступу до суб'єктів, що надають соціальні послуги тощо*);
- зручність (*визначається шляхом аналізу наявних можливостей для отримувача допомоги, обирати зручний для них час її отримання, врахування інтересів та потреб отримувача допомоги під час її надання тощо*);
- повага гідності отримувача соціальної послуги (*визначається шляхом аналізу забезпечення ввічливого і гуманного ставлення з боку суб'єктів, що надають соціальну допомогу, дотримання професійних та етичних норм і принципів у роботі з отримувачем допомоги тощо*);
- професійність (*визначається шляхом аналізу наявності належного рівня кваліфікації фахівців, що надають соціальну послугу, проведення підвищення кваліфікації, атестації*).⁹²

Важливою умовою при наданні допомоги особам, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, є забезпечення ефективної взаємодії між усіма суб'єктами, при якій кожен не лише може надати допомогу в межах своєї компетенції, але й направити постраждалу особу до іншого надавача допомоги для забезпечення комплексу послуг у вирішенні проблем, обумовлених учиненням насильства.

5.4.2. Оцінка результативності наданої допомоги та моніторинг роботи соціальних служб

Оскільки метою невідкладної допомоги є усунення загрози життю та здоров'ю, що виникли внаслідок учинення насильства та/або мінімізації наслідків такої ситуації, при здійсненні аналізу результативності вжитих заходів (*залежно від потреб постраждалої особи*) зокрема визначається:

- ефективність домедичної допомоги (*у тому числі при невідкладному стані постраждалої особи*);

91 Наказ Мінсоцполітики від 16.05.2012 № 282 «Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги» (зареєстровано в Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01.06.2012 р. за № 876/21188). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12>

92 Пункт 5.2. наказу Мінсоцполітики від 16.05.2012 № 282 «Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги»

- актуальність (*вчасність та необхідність*) невідкладної та медичної допомоги, спрямованої на профілактику, діагностику та лікування наслідків учиненого насильства;
- дотримання термінів в організації та проведенні судово-медичної експертизи;
- доцільність та необхідність забезпечення постраждалої особи тимчасовим притулком;
- рівень забезпечення (*у разі необхідності*) предметами першої необхідності (*медикаментами, харчуванням, одягом, взуттям тощо*);
- рівень безпеки дитини (*у разі, якщо постраждалою особою є дитина*) та дотримання її прав.

Враховуючи, що відповідно до вимог нормативно-правових документів надавач допомоги повинен поінформувати відповідні установи про виявлену постраждалу особу, при здійсненні моніторингу ефективності ужиття необхідних заходів для забезпечення їй необхідної допомоги та підтримки, здійснюється також аналіз щодо дотримання термінів інформування:

- правоохоронних органів (*про наявність у постраждалої особи тілесних ушкоджень, що можуть мати кримінальний характер*);
- служби у справах дітей (*у разі, якщо постраждалою особою є дитина*);
- уповноваженого органу місцевої влади з питань протидії насильству (*про будь-який виявлений випадок учинення насильства*).

Зазвичай постраждала особа здебільшого потребує комплексної допомоги, що надається шляхом забезпечення соціального супроводу. При здійсненні оцінки її результативно-сті рекомендовано враховувати вимоги Державного стандарту соціального супроводу сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – Стандарт),⁹³ який визначає зміст, обсяг, умови, порядок надання такого виду соціальної послуги, а також показники її якості для всіх надавачів допомоги.

Відповідно до даного Стандарту, результативність наданої допомоги постраждалій особі повинна проводитись шляхом:

- перегляду Індивідуального плану надання допомоги постраждалій особі (*Індивідуальний план надання соціальної послуги соціального супроводу, далі – Індивідуальний план надання допомоги*);⁹⁴
- оцінки (*моніторингу*) ефективності наданої допомоги;
- аналізу дотримання положень Стандарту при наданні допомоги.

Перегляд Індивідуального плану (*проміжне оцінювання*) здійснюється через місяць від початку надання комплексної допомоги, під час якого проводиться аналіз:

- результатів наданої допомоги протягом даного періоду;
- відповідності переліку та змісту наданої допомоги потребам постраждалої особи;
- досягнення мети при наданні запланованої допомоги;
- рівня задоволеності постраждалої особи (*зворотній зв'язок*)⁹⁵.

У разі невідповідності переліку та змісту послуг потребам постраждалої особи, виявлення нових проблем, що потребують ужиття додаткових заходів для їх вирішення, або відсутності досягнення мети при наданні запланованої допомоги, здійснюється корегування Індивідуального плану надання допомоги шляхом внесення змін та доповнень, а також уточнюється обсяг заходів, необхідний для досягнення результату.

За виявлення (*раніше передбаченого терміну*) відсутності позитивних результатів при наданні допомоги, а також при виявленні нових обставин, що обумовлюють, або можуть

93 Затверджено наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318 (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22.04.2016 р. за № 621/28751). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16>

94 Форма плану соціального супроводу затверджена наказом Мінсоцполітики від 09.07.2014 № 450 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2014 року за № 1076/25853. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14/page12#n12>

95 Тут практичною допомогою може бути опитування постраждалих від насильства, рівнем задоволення зверненнями до соціальних структур та поліції, через Національну «гарячу лінію» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації

обумовити погіршення стану життєдіяльності постраждалої особи, Індивідуальний план може бути переглянуто та відкореговано **після виявлених проблем під час виконання запланованих заходів та здійснення аналізу їх причин**, з урахуванням причин відсутності позитивних результатів.⁹⁶

Важливим у здійсненні оцінки якості наданих соціальних послуг є моніторинг ефективності наданої допомоги, що здійснюється шляхом:

- анкетування та/або опитування постраждалих осіб/їх законних представників та аналізу їх відгуків щодо організації та надання допомоги;
- проведення бесід/співбесід з персоналом надавача допомоги;
- спостереження за процесом надання соціальних послуг;
- вивчення документації;
- аналізу звернень постраждалих осіб.

Основою моніторингу наданої допомоги є планова звітна та оперативна інформація.

Моніторинг ефективності наданої допомоги може проводитись як у межах внутрішнього аналізу (*здійснюється представниками надавача допомоги*), так і шляхом зовнішнього аудиту (*здійснюється зовнішніми експертами*).

Результати таких аудитів обговорюються під час проведення аналізу діяльності організації-надавача допомоги та, безпосередньо, спеціаліста, відповідального за надання допомоги, та повинен враховуватись у подальшій роботі надавача допомоги з метою підвищення ефективності та якості надання соціальних послуг постраждалим особам.⁹⁷

Оскільки надання комплексної допомоги постраждалим особам (*соціальний супровід*) здійснюється відповідно до Стандарту соціальної послуги соціального супроводу, при плануванні та наданні необхідної допомоги постраждалим особам необхідним є дотримання його вимог, зокрема.

Для визначення якості та ефективності надання допомоги постраждалим особам, надавач послуг повинен використовувати як кількісні, так і якісні показники. Серед кількісних показників важливою є інформація про кількість скарг що надійшли до надавача допомоги від постраждалих осіб, зокрема з приводу:

- невідповідності наданої допомоги потребам постраждалої особи;
- незадоволеності отриманою допомогою;
- випадків неналежного ставлення представників надавача допомоги по відношенню до постраждалої особи;
- порушення прав та законних інтересів постраждалої особи представниками надавача допомоги;
- недотримання конфіденційності представниками надавача допомоги при отриманні інформації про постраждалу особу в ході надання їй допомоги.

При здійсненні аналізу якісних показників наданої допомоги враховується: адресність та індивідуальний підхід, своєчасність та результативність наданої допомоги, доступність та відкритість, повага до гідності постраждалих осіб.

Критеріями оцінювання щодо адресності та індивідуального підходу є:

- термін надання допомоги та форми її надання визначаються індивідуально для кожної постраждалої особи, залежно від її потреб та характеру допомоги;
- заплановані заходи в Індивідуальному плані надання допомоги відповідають основним потребам постраждалих осіб, виявленим при здійсненні оцінки їх потреб;
- враховуються індивідуальні потреби та особливості постраждалих осіб (*у тому числі гендерний підхід при наданні допомоги*);

96 Пункти 4-6 розділу IV Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318

97 Розділ XIII Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 31.03.2016 № 318

- при плануванні допомоги враховується її актуальність для відповідного періоду в житті кожної постраждалої особи;
- інформації про надавачів допомоги, які можуть забезпечити інші види допомоги постраждалим особам або надати допомогу у більш повному обсязі, подається у вигляді, доступному для сприйняття постраждалих осіб.

Критерії оцінювання щодо своєчасності та результативності наданої допомоги:

- невідкладна допомога надана відповідно до потреб кожної постраждалої особи, в обсягах, які відповідали її потребам;
- строки надання запланованої конкретної допомоги постійно дотримуються;
- заходи, визначені Індивідуальним планом, є ефективними для вирішення проблем кожної постраждалої особи;
- відсутні скарги від постраждалих осіб про невідповідність наданої допомоги їх потребам;
- відсутня незадоволеність постраждалих осіб отриманою допомогою, за результатами їх опитувань.

Критерії оцінювання щодо доступності та відкритості:

- наявні приміщення, що відповідають вимогам для надання відповідного виду допомоги;
- наявний притулок для розміщення постраждалих осіб, у разі необхідності такого розміщення;
- забезпечено безперешкодний доступ постраждалих осіб до надавача допомоги;
- забезпечено взаємодію з іншими надавачами допомоги;
- інформація про порядок, умови та зміст послуг, які може забезпечити надавач допомоги, подана у формі, доступній для сприйняття постраждалих осіб.

Критерії оцінювання щодо поваги до гідності постраждалої особи:

- надання допомоги постраждалим особам здійснюється на основі добровільності (*усвідомленої згоди кожної постраждалої особи*), з урахуванням їх потреб та найкращих інтересів;
- відсутні скарги від постраждалих осіб про недотримання надавачем допомоги безпеки при наданні допомоги;
- відсутні скарги від постраждалих осіб про порушення їх прав та законних інтересів;
- проводяться опитування постраждалих осіб за результатами наданої допомоги, щодо ставлення до них з боку представників надавача допомоги та рівня їх задоволення отриманою допомогою;
- формулювання записів про постраждалу особу здійснюється з дотриманням поваги, толерантного ставлення та без дискримінації;
- забезпечено конфіденційність про кожну постраждалу особу, при збереженні інформації, що містить персоніфіковані дані.

Основними критеріями ефективності реалізації Індивідуального плану при наданні допомоги дітям, є досягнення ситуації, при якій забезпечуються всі права дитини, дотримуються інтереси, реалізуються потреби, створено можливості для її повноцінного розвитку та позитивної соціалізації.

5.4.3. Оцінка ризиків та забезпечення безпеки постраждалої особи при організації надання допомоги

Вчинення гендерно зумовленого насильства – це не лише порушення прав людини та громадянина. Таке насильство носить подвійну загрозу для життя та здоров'я постраждалої особи. Така загроза може бути обумовлена не лише наслідком насильницьких дій для постраждалої особи, а ще й ступенем відповідальності для особи, яка його вчинила. Тому, при наданні соціальних послуг постраждалій особі, важливо не лише забезпечити її необхідною допомогою, але й ужити всіх необхідних заходів безпеки.

Крім того, слід враховувати, що небезпека може існувати як для постраждалої особи, так і для тих, хто їй надає допомогу. Отже, для визначення заходів, які можуть гарантувати безпеку, необхідно оцінити ризики, що можуть виникати при здійсненні роботи з постраждалою особою: як для неї, так і для спеціаліста, який надає допомогу та, зокрема, для надавача допомоги.

Оскільки такі ризики можуть виникати на кожному рівні надання допомоги, оцінювати їх також необхідно на кожному рівні, застосовуючи всі необхідні засоби для їх уникнення та/або зменшення небезпеки.

Існують причини, що є загальними для ризику виникнення небезпечних ситуацій для всіх учасників, які необхідно враховувати при плануванні роботи. Але є особливі ситуації, при яких можуть виникати інші ризики або інші ознаки, які потрібно вчасно оцінити відповідно до кожного конкретного випадку.

Отже, при визначенні потреб постраждалої особи повинні бути визначені основні загрози, які можуть виникнути на всіх рівнях надання допомоги. Однак це не означає, що оцінка ризиків здійснюється лише на початку роботи. Рівень небезпеки повинен оцінюватись на постійній основі та стосуватись як постраждалої особи, так і надавача допомоги, адже кожен окремий випадок – це комплекс проблем та ризиків, інформацію про які можна дізнатись не відразу.

Оцінка ризиків та дотримання правил безпеки повинні бути частиною Індивідуального плану та передбачати заходи, дотримання яких є обов'язковим як для постраждалої особи, так і для співробітників надавача допомоги.

Оцінка ризиків для надавача послуг

Оцінка ризиків для співробітників надавача допомоги повинна розпочинатись відразу після виявлення постраждалої особи та під час з'ясування обставин вчинення насильства, що передбачає відвідування постраждалої особи за місцем її проживання⁹⁸.

При здійсненні такого відвідування головним ризиком може бути агресивна поведінка особи, яка вчинила насильство, зокрема, якщо вона перебуває в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, а також якщо існує імовірність психічного захворювання такої особи та/або проявів агресії з боку інших членів родини.

Особливої уваги потребує ситуація, при якій у проявах або вчиненні насильства вбачаються ознаки кримінального правопорушення, наслідком якого є позбавлення волі особи, яка вчинила злочинні діяння.

При такій ситуації можуть існувати ризики як для постраждалої особи, так і для надавача допомоги, що володіє інформацією про обставини, за яких було вчинено насильство.

Слід враховувати, що гендерно обумовлене насильство, яке тягне за собою позбавлення волі, може бути вчинене як близькою людиною (*членом сім'ї*), так і сторонньою особою (*у тому числі посадовою*).

Окрім ризиків для життя та здоров'я, можуть існувати інші ризики, якщо підозрюваним є посадова особа, зокрема, яка має вплив на надавача послуг або безпосередньо на його представника, що надає допомогу постраждалій особі, та/або на його близьких. Такі ситуації необхідно оцінювати на постійній основі.

Ризики для надавача допомоги можуть також існувати при недотриманні конфіденційності інформації про постраждалу особу. Враховуючи, що розголошення, або витік інформації про особисте життя постраждалої особи чи про подробиці обставин вчинення насильства, може спричинити для неї непередбачувані наслідки, існує ризик притягнення до відповідальності посадової особи, яка забезпечувала надання допомоги, за неналежне виконання своїх посадових обов'язків.

Заходи безпеки, яких повинні дотримуватись надавачі послуг

Враховуючи ризики, що можуть виникнути при наданні допомоги постраждалій особі, заходів безпеки потрібно дотримуватись відразу після виявлення факту вчинення насильства.

98 Відповідно до пункту 10 Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04. 2003 р. № 616 <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616-2003-%D0%BF>

Відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 616, при виявленні факту вчинення насильства в сім'ї, для з'ясування ситуації передбачено відвідування постраждалої особи за місцем її проживання.⁹⁹

Таке відвідування повинне здійснюватись представниками відповідного підрозділу органу Національної поліції, структурного підрозділу, відповідального за реалізацію державної політики щодо запобігання насильству в сім'ї, відповідної місцевої держадміністрації та центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У разі отримання інформації про вчинення насильства по відношенню до дитини, обов'язковою є присутність служби у справах дітей.

Слід враховувати, що при з'ясуванні факту вчинення насильства, яке здійснюється за місцем проживання постраждалої особи, може виникнути загроза життю та здоров'ю осіб, які відвідують постраждалу особу за місцем її проживання.

Враховуючи зазначене, приміщення, в якому було вчинено насильство, в жодному разі не повинна відвідувати одна особа (представник одного надавача послуг), а особа, яка вчинила насильство, повинна перебувати в полі зору представників надавачів послуг, які здійснюють перевірку факту вчинення домашнього насильства. Крім того, необхідно враховувати, що загроза може надходити з боку інших членів сім'ї, отже, при здійсненні перевірки факту вчинення домашнього насильства, потрібно передбачати можливість вільного доступу до виходу з такого приміщення.

Заходами безпеки, що повинні враховуватись надавачем послуг по відношенню до постраждалої особи, є:

- обмеженість доступу сторонніх осіб до інформації, отриманої від постраждалої особи та чіткі обов'язки кожного суб'єкта щодо її збереження;
- чітке дотримання суб'єктами взаємодії меж своєї компетенції;
- чітке дотримання інструкцій при здійсненні заходів щодо запобігання і реагування на випадки насильства.

Конфіденційною інформацією є: будь-які особисті та приватні дані, медико-санітарні записи або описи, за допомогою яких можна розпізнати постраждалу особу та/або місце її перебування.

Слід враховувати, що інформація про постраждалу особу, яка фіксується на паперових носіях, повинна утримуватись у місці, не доступному для сторонніх осіб. Доступ до такої інформації повинні мати лише ті представники надавача послуг, які мають право на такий доступ та потребують його в межах надання допомоги постраждалій особі.

У разі, якщо інформація про постраждалих осіб фіксується надавачем допомоги на файлах даних для автоматизованої обробки, дані, що стосуються здоров'я або статевого життя, не повинні піддаватися такій обробці.¹⁰⁰

Інформація конфіденційного характеру, що передається іншому надавачу послуг в межах надання допомоги постраждалій особі, може надаватись виключно за усвідомленої згоди постраждалої особи/її законного представника. При передачі такої інформації надавач послуг повинен переконатися, що її розголошення не спричинить виникнення ситуації, пов'язаної з ризиком для постраждалої особи, членів її родини, або надавача послуг.

Не дозволяється зазначати подробиці вчиненого насильства в листах, клопотаннях, інформуваннях тощо, які надсилаються за допомогою поштового зв'язку. Слід також враховувати заходи безпеки, якщо розмова з постраждалою особою відбувається в телефонному режимі, або в місцях скупчення людей (*на вулиці, в черзі тощо*).

99 Відповідно до пункту 10 Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04. 2003 р. № 616

100 Стаття 6 Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_32 (ратифікована Законом України від 01.01.2014) <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2438-17>

На прохання постраждалої особи, інформація про вчинення по відношенню до неї насильства повинна бути конфіденційною і для членів сім'ї, окрім випадків, якщо розголошення інформації може попередити вчинення насильницьких дій по відношенню до інших осіб або вчинення повторного насильства по відношенню до постраждалої особи.

Для забезпечення власної безпеки надавач допомоги не повинен повідомляти персональних даних про своїх працівників: домашньої адреси, номерів домашнього та мобільного телефонів, а будь-яку роботу з постраждалими особами здійснювати протягом робочих годин у приміщенні надавача допомоги.

Службове приміщення надавача допомоги повинно передбачати безперешкодний доступ до телефону, а кожен представник надавача допомоги, який надає послуги постраждалій особі, повинен бути ознайомлений з правилами техніки безпеки та порядком дій у випадку виникнення надзвичайної ситуації.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Антидискримінаційна експертиза – аналіз проектів нормативно-правових актів, за результатами якого надається висновок щодо їх відповідності принципу недискримінації.

Воєнні злочини – порушення законів і звичаїв ведення війни, що регулюють поведінку збройних формувань під час війни і захищають цивільне населення, військовополонених, культурне надбання і таке інше.

Геноцид – будь-яка дія, зазначена нижче, яка вчиняється з наміром знищити, повністю чи частково, будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу:

- a) вбивство членів такої групи;
- b) спричинення серйозних тілесних пошкоджень або розумового розладу членам такої групи;
- c) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, які розраховані на повне чи часткове її фізичне знищення;
- d) заходи, спрямовані на попередження народжуваності в такій групі;
- e) насильницька передача дітей із однієї групи людей в іншу.

Гендер – соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належним для жінок і чоловіків (ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Гендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства;

Гендерно-правова експертиза – аналіз чинного законодавства, проектів нормативно-правових актів, результатом якого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Державний стандарт соціальної послуги – визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості.¹⁰¹

Дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (*проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»*)

Домашнє насильство – всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у

101 Абзац 12 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні (ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»).

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру (проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»);

Заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми – центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціально-психологічної реабілітації дітей та притулки для дітей.

Збереження миру – це діяльність, спрямована на дотримання домовленостей щодо припинення військових дій, насильницьких способів вирішення конфлікту.

Захисний припис – спеціальна форма реагування уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»);

Злочини в ім'я, так званої, «честі» – це акти насильства, зазвичай вбивства, члена родини, найчастіше (але не обов'язково) жіночої статі, вчинене родичами за накликане на сім'ю «безчестя». Це охоплює, зокрема, заяви про те, що жертва порушила культурні, релігійні, соціальні чи традиційні норми або звичаї належної поведінки (ст. 42 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Злочини проти людяності – будь-яка з цих дій, якщо вона вчиняється в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється свідомо: вбивство, винищення, рабство, депортація або насильницьке переміщення населення, ув'язнення або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи, яке порушує основоположні норми міжнародного права, тортури, зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або інші форми сексуального насильства порівняної важкості, переслідування будь-якої групи чи громади через політичні, расові, національні, етнічні, культурні чи інші мотиви; насильницьке зникнення людей, злочини апартеїду тощо.

Каліцтво жіночих геніталій – такі форми умисної поведінки, як: а) видалення, інфібуляція або здійснення будь-якого іншого каліцтва в цілому або частково великих статевих губ, малих статевих губ або клітора; б) примушування жінки до того, щоб вона зазнала актів, перелічених у підпункті «а», або схилення її до цього; с) підбурювання, примушування дівчини до того, щоб вона зазнала актів, перелічених у підпункті «а», або схилення її до цього (ст. 38 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Корекційна програма – програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»)

Культура зґвалтування – культура, у якій поширені зґвалтування та панують світогляд, норми і практики, які нормалізують, виправдовують або/та заохочують різні форми сексуального насильства.

Маскулінність – набір характерних рис, ознак, способів поведінки та ролей, що широко визнаються притаманними чоловічому ґендеру у межах певного суспільства у визначений історичний період.

Мир – здатність справлятися з конфліктами самостійно, творчо і ненасильницькими засобами, залучаючи до цього процесу кожного й кожному.

Миробудування – дії з визначення та відновлення допоміжних структур для посилення та підтримки миру з метою запобігання повторенню конфлікту.

Миротворчість – це дипломатична діяльність, спрямована на те, щоб схилити ворогуючі сторони до згоди шляхом переговорів, використовуючи такі мирні засоби, які передбачені у Главі VI Статуту ООН.

Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»);

Насильство стосовно жінок – порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти стосовно жінок за ґендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті (ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Непряма дискримінація – ситуація, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Переслідування – умисна поведінка, яка полягає в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку (ст. 34 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Підбурювання до дискримінації – вказівки, інструкції або заклики до дискримінації стосовно особи та/або групи осіб за їх певними ознаками.

Позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»).

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Послуга соціальної профілактики – комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру. Соціальна послуга надається особам, сім'ям, групам осіб, які опинилися

у складних життєвих обставинах, спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, бездомністю, відбуванням покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк тощо.¹⁰²

Пособництво у дискримінації – будь-яка свідома допомога у вчиненні дій або бездіяльності, спрямованих на виникнення дискримінації.

Протидія торгівлі людьми – система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми – комплекс заходів, під час яких уповноважена особа на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює елементи вчиненого щодо особи діяння з визначенням торгівлі людьми, оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, що така особа є особою, яка постраждала від торгівлі людьми.

Пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поведуться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поведження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»).

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Рабство – стан або становище людини, стосовно якої здійснюються атрибути права власності або деякі з них.

Реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми – комплекс медичних, психологічних, соціальних, юридичних та інших заходів, спрямованих на відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних функцій особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі.

Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Реальна загроза вчинення насильства в сім'ї – погроза вчинення одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї умисних дій, передбачених абзацом другим цієї статті, якщо є реальні підстави очікувати її виконання (ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»);

Сексуальне домагання – будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища (ст. 40 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами).

Сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

102 Абзац 6 пункту 4 розділу I Державного стандарту соціальної послуги профілактики, затвердженого наказом Мінсоцполітики від 10.08.2015 № 912 (Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.09.2015 р. за № 1155/27600) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15>

Сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеvu недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї (*ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»*).

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяннн сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності (*проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»*).

Сексуальне насильство, пов'язане із конфліктом – окремі випадки чи типові прояви практики сексуального насильства, такі як зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи інші форми сексуального насильства порівняної тяжкості щодо жінок, чоловіків, дівчат та хлопчиків, які використовуються як військова тактика чи спосіб політичного залякування. Такі випадки чи типові практики повинні відбуватися під час конфлікту, після конфлікту чи політичного конфлікту. Вони мають прямий чи непрямий зв'язок з конфліктом чи політичними заворушеннями, тобто часовий, географічний та причинно-наслідковий зв'язок.

Сексуальне насильство, у тому числі зґвалтування – це: здійснення без згоди вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; здійснення без згоди інших актів сексуального характеру з особою; примушування іншої особи до здійснення без згоди актів сексуального характеру з третьою особою (*ст. 36 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами*).

Соціальна профілактика – вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді.¹⁰³

Торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Утиск – небажана для особи та/або групи осіб поведінка, метою або наслідком якої є приниження їх людської гідності за певними ознаками або створення стосовно такої особи чи групи осіб напруженої, ворожої, образливої або зневажливої атмосфери.

Феміністність – набір характерних рис, ознак, способів поведінки та ролей, що широко визнаються притаманними жіночому ґендеру у межах певного суспільства у визначений історичний період.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності (*ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»*).

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (*проект Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»*)

103 Абзац 7 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1.

РЕЗОЛЮЦІЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКА»

Прийнята Радою Безпеки на 4213-му засіданні, 31 жовтня 2000 року

Рада Безпеки,

посилаючись на свої резолюції 1261 (1999) від 25 серпня 1999 року, 1265 (1999) від 17 вересня 1999 року, 1296 (2000) від 19 квітня 2000 року і 1314 (2000) від 11 серпня 2000 року, а також на відповідні заяви свого Голови і посилаючись також на заяву для преси, зроблену Головою 8 березня 2000 року з нагоди Дня Організації Об'єднаних Націй, присвяченого правам жінок і міжнародному миру (SC/ 6816),

посилаючись також на зобов'язання, закріплені в Пекінській декларації і Платформі дій (A/52/231), а також зобов'язання, що викладені в підсумковому документі двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй за назвою «Жінки в 2000 році: гендерна рівність, розвиток і мир у двадцять першому столітті» (A/S-23/10/Rev.1),

зокрема ті, котрі стосуються жінок і збройних конфліктів,

з огляду на цілі і принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй і головну відповідальність Ради Безпеки за Статутом – підтримку міжнародного миру і безпеки,

виражаючи стурбованість із приводу того, що цивільне населення, особливо жінки і діти, складає переважну більшість серед тих, на кому негативно позначаються збройні конфлікти, включаючи біженців і змушених переселенців, і все частіше стає мішенню для комбатантів і збройних елементів і, визнаючи обумовлені цим наслідки для тривалого миру і примирення,

Знову підтверджуючи важливу роль жінок у запобіганні і врегулюванні конфліктів, і в розбудові миру, і підкреслюючи важливість їх рівноправної і всебічної участі у всіх зусиллях з підтримки і просування миру і безпеки, і необхідність посилення їхньої ролі в процесі прийняття рішень стосовно запобігання і врегулювання конфліктів,

знову підтверджуючи також необхідність впровадження повною мірою міжнародного гуманітарного права і норм з прав людини, що захищають права жінок і дівчат під час і після конфліктів,

особливо відзначаючи необхідність забезпечення всіма сторонами того, щоб у програмах розмінування й інформування про мінну небезпеку враховувалися особливі потреби жінок і дівчат, визнаючи нагальну потребу урахування гендерної перспективи при проведенні операцій з підтримки миру й у цьому зв'язку відзначаючи Віндхукську декларацію і Намібійський план дій із забезпечення інтегрування гендерної проблематики при проведенні багатокomпонентних операцій на підтримку миру (S/2000/693),

визнаючи також важливість рекомендації, яка міститься в заяві його Голови, зробленої для преси 8 березня 2000 року, щодо спеціалізованої підготовки всього миротворчого персоналу з питань захисту, особливих потреб і людських прав жінок і дітей у конфліктних ситуаціях,

визнаючи, що розуміння впливу збройних конфліктів на жінок і дівчат і наявність ефективних організаційних механізмів, що гарантують їхній захист і повну участь у мирному процесі, можуть значною мірою сприяти підтримці і просуванню міжнародного миру і безпеки,

відзначаючи потребу в зведених даних щодо впливу збройних конфліктів на жінок і дівчат,

1. Наполегливо закликає держави-члени забезпечити більш активне представництво жінок на всіх рівнях прийняття рішень у межах національних, регіональних і міжнародних інституцій і механізмів запобігання, регулювання і розв'язання конфліктів;

2. Закликає Генерального секретаря здійснити стратегічний план дій (A/49/587), у якому пропонується підвищити представлення жінок на рівнях прийняття рішень у врегулюванні конфліктів і мирних процесах;
3. Наполегливо закликає Генерального секретаря призначати більше жінок на посади спеціальних представників і посланників і доручати їм здійснення місій добрих послуг від його імені й у зв'язку з цим закликає держави-члени представляти Генеральному секретареві кандидатури для включення в централізований список, що регулярно поновлюється;
4. Наполегливо закликає далі Генерального секретаря прагнути розширення ролі і внеску жінок у межах польових операцій Організації Об'єднаних Націй, і особливо серед військових спостерігачів, цивільного поліцейського персоналу, співробітників з прав людини і гуманітарного персоналу;
5. Виражає свою готовність інтегрувати ґендерну перспективу в операції з підтримки миру і наполегливо закликає Генерального секретаря забезпечити включення, де це доречно, ґендерного компоненту в польові операції;
6. Просить Генерального секретаря надати державам-членам навчальні рекомендації та матеріали, що стосуються захисту, прав і особливих потреб жінок, а також важливості залучення жінок до всіх заходів з підтримки і розбудови миру, запрошує держави-члени включати ці елементи, а також навчання з усвідомлення проблеми ВІЛ/СНІД, у їхні національні програми підготовки військового і цивільного поліцейського персоналу напередодні розгортання, і просить далі Генерального секретаря забезпечити одержання аналогічної підготовки цивільним персоналом операцій з підтримки миру;
7. Наполегливо закликає держави-члени розширювати свою добровільну фінансову, технічну і матеріальну підтримку зусиль з підготовки персоналу з урахуванням ґендерних аспектів, включаючи зусилля, що здійснюються відповідними фондами і програмами, у тому числі Фондом розвитку для жінок Організації Об'єднаних Націй і Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй, Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців і іншими відповідними органами;
8. Закликає всіх діючих осіб при укладанні й здійсненні мирних угод застосовувати підхід, заснований на урахуванні ґендерних аспектів, у тому числі, серед іншого:
 - a. Особливих потреб жінок і дівчат у ході репатріації і розселення, а також у тому, що стосується реабілітації, реінтеграції і постконфліктного відновлення;
 - b. Заходів, спрямованих на підтримку місцевих жіночих мирних ініціатив і місцевих процесів врегулювання конфліктів і на залучення жінок у діяльність усіх механізмів впровадження мирних угод;
 - c. Заходів, що забезпечують захист і повагу людських прав жінок і дівчат, особливо в тому, що стосується конституції, виборчої системи і діяльності поліції і судових органів;
9. Закликає всі сторони в збройних конфліктах у повній мірі дотримуватись міжнародно-правових норм, застосовуваних до прав і захисту жінок і дівчат як цивільних осіб, зокрема зобов'язання, застосовні до них відповідно до Женевських конвенцій 1949 року і Додаткових протоколів до конвенцій 1977 року, Конвенції про біженців 1951 року і Протоколу до неї 1967 року, Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року і Факультативного протоколу до неї 1999 року і Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини 1989 року і двох Факультативних протоколів до неї від 25 травня 2000 року, і враховувати відповідні положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду;
10. Закликає всі сторони в збройних конфліктах уживати спеціальних заходів для захисту жінок і дівчат від обумовленого статевою приналежністю насильства, особливо від зґвалтування й інших форм сексуального насильства і всіх інших форм насильства, у ситуаціях, що представляють собою збройний конфлікт;

11. Підкреслює, що всі держави несуть відповідальність за те, щоб покласти кінець беззаконню і здійснювати судове переслідування осіб, винних у геноциді, злочинах проти людства і військових злочинах, включаючи злочини, які стосуються сексуального насильства щодо жінок і дівчат, і у зв'язку з цим підкреслює необхідність забезпечення того, щоб, коли це можливо, на ці злочини не поширювалася дія положень про амністії;

12. Закликає всіх у збройних конфліктах поважати цивільний і гуманітарний характер таборів і поселень біженців і брати до уваги особливі потреби жінок і дівчат, у тому числі при їхньому проектуванні, і посилається на свої резолюції 1208 (1998) від 19 листопада 1998 року і 1296 (2000) від 19 квітня 2000 року;

- закликає всіх залучених у планування роззброєння, демобілізації та реінтеграції, враховувати різні потреби колишніх учасників та учасниць бойових дій та урахувувати різні потреби їх утриманців;
- знову підтверджує свою готовність кожного разу, коли уживаються заходи за Статтею 41 Статуту Організації Об'єднаних Націй, урахувувати їхні потенційні наслідки для цивільного населення, беручи до уваги особливі потреби жінок і дівчат, для того, щоб передбачити відповідні гуманітарні винятки;
- виражає свою готовність забезпечити урахування ґендерних питань і прав жінок в місіях Ради Безпеки, у тому числі за допомогою проведення консультацій з місцевими і міжнародними жіночими групами;
- пропонує Генеральному секретарю провести дослідження про вплив збройних конфліктів на жінок і дівчат, про ролі жінок у розбудові миру і про ґендерні аспекти мирних процесів і врегулювання конфліктів, і пропонує далі представити Раді Безпеки доповідь про результати цього дослідження і надати його в користування всіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй;
- просить Генерального секретаря включати у відповідних випадках у свої доповіді Раді Безпеки інформацію про хід здійснення зусиль з інтегрування ґендерної проблематики при проведенні місій на підтримку миру і про всі інші аспекти, що стосуються жінок і дівчат;
- постановляє продовжувати активно займатися цим питанням.

ДОДАТОК 2. ВИТЯГ ІЗ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок

Розповс.: Заг.

3 березня 2017 р.

ПОПЕРЕДНЯ НЕРЕДАГОВАНА ВЕРСІЯ

Мова оригіналу: англійська

Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок

Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України¹⁰⁴

1. Комітет розглянув восьму періодичну доповідь України (CEDAW/C/UKR/8) на своїх 1472-му і 1473-му засіданнях 14 лютого 2017 року (див. CEDAW/C/SR 1472 і 1473). Підготовлений Комітетом перелік проблем і питань міститься в документі CEDAW/C/UKR/Q/8, а відповіді України містяться в документі CEDAW/C/UKR /Q/8/Add.1.

D. Фактори і труднощі, що перешкоджають ефективному виконанню Конвенції

9. Комітет вважає, що тривалий збройний конфлікт у державі-учасниці, який продовжується вже четвертий рік, являє собою проблему для виконання Конвенції. Проте він вважає, що виконання Конвенції, особливо під час конфлікту, є найбільш ефективною гарантією забезпечення повного дотримання і здійснення прав жінок, оскільки жінки є рушійною силою соціально-економічного розвитку країни. У зв'язку з цим Комітет закликає державу-учасницю виконати рекомендації, що містяться в цих заключних зауваженнях і є питанням першочергової важливості для забезпечення національної мобілізації і міжнародної підтримки, з урахуванням Загальної рекомендації №30 (2013 р.) про роль жінок у запобіганні конфліктів, конфліктних і постконфліктних ситуаціях (Загальна рекомендація №30 (2013 р.)) шляхом створення спеціального механізму координації з усіма відповідними державними установами на всіх рівнях, а саме – Верховною Радою, обласними адміністраціями, судовими органами та іншими зацікавленими сторонами, а також представниками громадянського суспільства і міжнародних організацій, які в даний час надають підтримку державі-учасниці на шляху до досягнення всеосяжного і міцного миру.

10. Комітет вітає зусилля держави-учасниці і її відданість справі розбудови миру, зміцнення верховенства права і сталого розвитку. Він зазначає, що з моменту початку конфлікту в квітні 2014 року, а також тимчасової окупації і невизнаної анексії Автономної Республіки Крим та м. Севастополя Російською Федерацією (Резолюції Генеральної

¹⁰⁴ Схвалені Комітетом на його шістдесят шостому засіданні (13 лютого – 3 березня 2017 р.).

Асамблеї A/RES/68/262, прийнята 27 березня 2014 р. і A/RES/71/205, прийнята 19 грудня 2016 р.) держава-учасниця зіткнулася з критичною ситуацією, яка характеризується наявністю людських страждань, економічної нестабільності, зростанням насильства і зменшенням безпеки. Комітет зазначає, що, незважаючи на підписання Мінських угод, бойові дії тривають. Незважаючи на зусилля держави-учасниці, поширення безкарності за порушення прав людини і правопорушення, вчинені в умовах кризи на території держави-учасниці та прилеглих територіях, зокрема в деяких районах Донецької і Луганської областей, мали серйозний вплив на цивільне населення, в тому числі на жінок, включаючи тих жінок і дівчат, які знаходяться в несприятливих умовах, таких як жінки-ВПО, жінки в сільській місцевості, жінки похилого віку і жінки з обмеженими можливостями, а також роми, ЛБТ й інші меншини. Зокрема, Комітет стурбований тим, що ця ситуація, поряд з широко поширеною корупцією, сприяла зростанню насильства по відношенню до жінок з боку держави і недержавних суб'єктів і зміцненню традиційних і патріархальних відносин, які обмежують у правах жінок і дівчат. Комітет також стурбований у зв'язку з відсутністю інформації про стан справ на територіях за межами ефективного контролю з боку держави-учасниці у зв'язку з обмеженням доступу для представників ОБСЄ та інших міжнародних організацій. Комітет нагадує державі-учасниці про термінову необхідність просування позитивного порядку денного з метою зміцнення верховенства права і підкреслює важливу роль жінок як рушійної сили для відновлення миру і стабільності.

11. Відповідно до Загальної рекомендації №30 (2013 р.) Комітет закликає державу-учасницю:

(а) Забезпечити дотримання верховенства права, справедливе і невідкладне здійснення правосуддя з урахуванням ґендерного аспекту;

(б) У пріоритетному порядку вжити заходів щодо ефективної боротьби з корупцією та безкарністю і виконати раніше взяте на себе зобов'язання щодо запобігання, розслідування, переслідування і покарання насильства по відношенню до жінок і дівчат з боку державних і недержавних суб'єктів;

(с) Забезпечити проведення систематичного навчання з питань прав людини, зокрема прав жінок, для всіх співробітників правоохоронних органів і військовослужбовців, а також впровадження та дотримання суворого кодексу поведінки з метою ефективного забезпечення дотримання прав людини;

(д) Як передбачено в межах Мінських угод, відхиляти клопотання про амністію для осіб, підозрюваних, обвинувачених або засуджених за вчинення військових злочинів, злочинів проти людяності або грубих порушень прав людини, в тому числі пов'язаного з конфліктом сексуального насильства, нагадуючи, що застосування амністії є неприпустимим, якщо воно перешкоджає здійсненню права жертв на ефективне застосування правового захисту, включаючи відшкодування збитків, або обмежує жертв і суспільство в праві знати правду про порушення прав людини і норм гуманітарного права.

Жінки, мир, безпека

12. Комітет позитивно ставиться до прийняття Національного плану дій щодо виконання резолюції 1325 «Жінки, мир, безпека» (2016-2020 рр.) Ради Безпеки ООН. Однак він стурбований тим, що:

(а) Жінки були в цілому маргіналізовані і вони не можуть активно і свідомо брати участь у поточних мирних переговорах, в тому числі щодо укладення угод в межах Мінськ-2;

(б) Без повноцінної і всебічної участі жінок у всіх етапах процесів із забезпечення миру і відновлення, а також у правосудді перехідного періоду і діяльності механізмів національного примирення пріоритети і досвід жінок-жертв конфлікту не будуть повністю враховані відповідно до вимог Конвенції та Резолюції Ради Безпеки 1325 (2000 р.), а це може призвести до регресу вищезазначених процесів.

13. Комітет посилається на свою Загальну рекомендацію №30 (2013 р.) і рекомендує державі-учасниці:

(а) Приділяти першочергову увагу забезпеченню значної і всебічної участі жінок у всіх етапах мирного процесу і у всіх ініціативах щодо подальшого відновлення, а також у процесах правосуддя в перехідний період, зокрема включення жінок до процесу прийняття рішень на національному та місцевому рівнях, а також розробляти програми з розбудови спроможності для жінок, які прагнуть брати участь в таких процесах;

(b) Надати жінкам і організаціям громадянського суспільства можливість робити свій внесок у мирний процес як активним учасникам, створюючи ефективні канали комунікації та координації та спільні ініціативи, покликані враховувати пріоритети жінок;

(c) Ще раз підтвердити незворотний характер всіх прав відповідно до Конвенції та прийняти стратегії запобігання будь-яким порушенням прав жінок в ході мирних переговорів;

(d) Відновити політичний процес, спрямований на побудову всеосяжного і міцного миру, який закладає основу для всеосяжної демократії, заснованої на законності, і взяти в ньому активну участь;

(e) Розробити «дорожню карту» для виконання Національного плану дій з чіткими часовими межами, контрольними показниками і бюджетом – з урахуванням ґендерних аспектів, розробити показники для регулярного контролю за її виконанням;

(f) Посилити співпрацю з міжнародними організаціями та донорським співтовариством.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

14. Визнаючи зусилля держави-учасниці щодо виконання своїх зобов'язань відповідно до Конвенції, Комітет висловлює стурбованість у зв'язку з загостренням насильства по відношенню до жінок в деяких районах Донецької та Луганської областей, а також на території тимчасово окупованій Автономної Республіки Крим та м. Севастополя з часу початку конфлікту¹⁰⁵. Комітет стурбований тим, що незважаючи на заниження кількості випадків сексуального насильства, в тому числі через стигматизацію і страх помсти, є свідчення численних випадків сексуального насильства в постраждалих регіонах, де триває конфлікт. Комітет також стурбований таким:

(а) Наявне визначення зґвалтування застаріло і не включає в себе зґвалтування, вчинене із застосуванням сили або примусу, викликаного страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, і, отже, не може бути застосоване до випадків, пов'язаних з конфліктом;

(b) Обмеженість можливостей правоохоронних органів і судової системи розслідувати, документувати і здійснювати судове переслідування випадків сексуального насильства;

(c) Відсутність заходів щодо забезпечення надання своєчасної та всебічної допомоги жертвам сексуального насильства, такої як послуги охорони здоров'я, включаючи сексуальне і репродуктивне здоров'я, психологічні, юридичні послуги, підтримка в отриманні джерел засобів до існування і надання інших міжгалузевих послуг.

15. Відповідно до Конвенції і її Загальної рекомендації № 30 (2013 р.), Комітет наполегливо закликає державу-учасницю:

(а) Внести поправки до статті 152 Кримінального кодексу, щоб включити положення, що стосуються сексуального насильства, в тому числі більш широке визначення зґвалтування, відповідно до міжнародних стандартів, яке буде включати в себе такі умови: «із застосуванням сили або загрози застосування

¹⁰⁵ Доповідь Управління Верховного комісара з прав людини «Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні, 14 березня 2014 р – 31 січня 2017 р.»

сили щодо даної або іншої особи, або шляхом примусу, викликаного, наприклад, страхом перед насильством, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, або шляхом використання обстановки, яка характеризується примусом, коли посягання було скоєне щодо особи, нездатної дати згоду, що виражає її справжню волю» з метою забезпечення відповідальності за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом;

(b) Забезпечити відповідну підготовку для юристів, слідчих, прокурорів і співробітників поліції з метою підвищення їх можливостей для проведення розслідування, документування та притягнення до відповідальності винних у випадках сексуального насильства відповідно до Міжнародного протоколу щодо документації і розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту;

(c) Забезпечити доступ жінок і дівчат до правосуддя та прийняти процедури для розслідування випадків сексуального насильства, що враховують ґендерний аспект; проводити відповідне навчання і приймати кодекси поведінки та протоколи для поліції і збройних сил, які враховують ґендерний аспект, а також зміцнювати потенціал судової системи, щоб забезпечити її незалежність, неупередженість і сумлінність;

(d) Забезпечити доступ жінкам, які стали жертвами сексуального насильства, до комплексної медичної допомоги, в тому числі екстреної контрацепції та профілактики зараження ВІЛ/СНІДом, підтримки психічного здоров'я та психологічної підтримки, яка надається фахівцями в галузі охорони здоров'я, що належним чином підготовлені для виявлення сексуального насильства і усунення його наслідків, а також забезпечити постраждалим доступ до судово-медичних досліджень, і у зв'язку з цим звертатися по допомогу до відповідних установ та структур Організації Об'єднаних Націй;

(e) Забезпечити жертвам доступ до застосування заходів з відшкодування збитку і компенсації, які відповідають конкретним потребам жінок і спрямовані на подолання структурної нерівності, яка обумовлює застосування насильства по відношенню до жінок, зокрема сексуального насильства, і не допустити повторення такого насильства;

(f) Забезпечити всебічний розгляд питань, пов'язаних з проблемою сексуального насильства, обумовленого конфліктом, в будь-яких майбутніх процесах правосуддя перехідного періоду, що охоплюють весь спектр судових і несудових заходів, включаючи ініціативи в галузі кримінального переслідування, розслідування з метою встановлення істини, програми відшкодування шкоди, інституційні реформи або їх поєднання, а також проведення всеосяжних національних консультацій, зокрема за участі осіб, які постраждали від порушень прав людини і зловживань.

Жінки-ВПО

16. Комітет стурбований зростанням числа внутрішньо переміщених жінок і дівчат у державі-учасниці, які потребують довгострокового втручання для того, щоб забезпечити, зокрема, їх доступ до базових послуг і захисту. Відзначаючи прийняття Закону про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (Закон про ВПО) в жовтні 2014 року, а також низки постанов і указів про допомогу жінкам-ВПО, Комітет висловлює занепокоєння з приводу відсутності заходів щодо їх виконання. Крім того, Комітет занепокоєний тим, що внутрішньо переміщені жінки, в тому числі жінки похилого віку, жінки-інваліди, жінки-роми та ЛБТ, які мають підвищений ризик або постраждали від сексуального насильства або сексуальної експлуатації, стикаються з погіршенням і так нелегких умов життя й труднощами також щодо доступу до реєстрації та обмеженням свободи пересування, а також обмеженням можливості працевлаштування. Комітет відзначає зусилля держави-учасниці щодо подальшого здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам на постраждалих від конфлікту територіях. Однак він стурбований тим, що матері і дружини загиблих солдатів стикаються з серйозними проблемами щодо доступу до соціальних виплат.

17. Комітет наполегливо закликає державу-учасницю:

(a) **Забезпечити задоволення конкретних потреб різних груп внутрішньо переміщених жінок, які піддаються різним формам дискримінації, в тому числі вдів, жінок-інвалідів, літніх жінок, жінок, що належать до ромів або ЛБТ, а також забезпечити довгострокові заходи щодо задоволення потреб внутрішньо переміщених жінок і дівчат;**

(b) **Забезпечити ефективне виконання Закону про ВПО шляхом видання нормативних актів, що забезпечують його практичне застосування;**

(c) **Забезпечити внутрішньо переміщеним жінкам і дівчатам адекватний доступ до медичних послуг, освіти, харчування, житла, свободу переміщення, реєстрації, соціальних пільг, правосуддя і доступ до прийняття довгострокових рішень, а також забезпечити для них стабільну зайнятість.**

Доступ до правосуддя

18. Комітет із задоволенням відзначає зусилля, що вживаються Міністерством юстиції, а також той факт, що Конвенція застосовується в судах. Разом з тим, Комітет стурбований повідомленнями про корупцію і відсутність незалежності судових органів, що призводить до безкарності осіб, які вчинили акти дискримінації по відношенню до жінок, у тому числі акти сексуального та гендерного насильства. Він зазначає, що на практиці система правосуддя залишається недоступною для більшості жінок через наявність таких бар'єрів як корупція, незнання своїх прав і обмежена доступність правової допомоги.

19. Комітет, посилаючись на свою загальну рекомендацію №33 (2015 р.) про доступ жінок до правосуддя, рекомендує державі-учасниці:

(a) **Продовжувати зусилля щодо боротьби з корупцією та реформи, спрямовані на інституційну розбудову судової системи, в тому числі шляхом систематичного підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів, співробітників поліції та інших правоохоронних органів щодо застосування Конвенції, а також загальних рекомендацій Комітету і його прецедентних рішень відповідно до Факультативного протоколу;**

(b) **Усунути всі можливі перешкоди для доступу жінок до правосуддя, в тому числі шляхом забезпечення безоплатної правової допомоги та звільнення від судових витрат для жінок, які не мають достатніх коштів;**

(c) **Виділяти достатні ресурси для фонду правової допомоги, а також для неурядових організацій, що сприяють доступу жінок до правосуддя;**

(d) **Підвищувати інформованість жінок про їхні права та рівень їх правової грамотності в усіх питаннях, які охоплюються Конвенцією, з тим щоб вони могли відстоювати свої права.**

20. Комітет стурбований тим, що визначення дискримінації, яке міститься в статті 1 Закону про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок, неявно відрізняється від положень, передбачених в статті 1 Закону про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні, що призводить до суперечливого тлумачення терміну «дискримінація» на практичному рівні. Він також стурбований тим, що:

(a) **Нові законодавчі реформи для покращення становища жінок не передбачають достатніх ресурсів для їх впровадження та звітності;**

(b) **Серед усіх гілок влади, таких як уряд, парламент і судова система, має місце недостатнє знання прав жінок, передбачених в межах Конвенції та Факультативного протоколу до неї, а також Концепції практичного забезпечення рівності чоловіків і жінок та Загальних рекомендацій Комітету;**

(c) **Самі жінки, особливо в сільській місцевості, і ті, що належать до вразливих груп, зокрема ромські жінки, не знають про свої права відповідно до Конвенції, і, таким чином, не мають достатньої інформації, необхідної для їх відстоювання.**

21. Комітет рекомендує державі-учасниці:

(a) Гармонізувати своє антидискримінаційне законодавство з метою заборони дискримінації жінок за всіма ознаками і включити сюди пряму і непрямую дискримінацію в державному і приватному секторі, а також комплексні форми дискримінації, відповідно до статті 1 Конвенції та її Загальної рекомендації №28 (2010 р) про основні зобов'язання держав-учасниць відповідно до статті 2 Конвенції;

(b) Створити потужні механізми підзвітності і виділити достатні людські, технічні та фінансові ресурси для виконання законодавства з дотриманням прав жінок в межах Конституції і Конвенції;

(c) Забезпечити, щоб Конвенція, Факультативний протокол та Загальні рекомендації Комітету були в достатній мірі відомі і застосовувалися усіма гілками влади, включаючи судову систему, як основа для законів, судових рішень і політики щодо гендерної рівності та покращення становища жінок;

(d) Підвищувати рівень інформованості жінок про їхні права і доступні засоби правового захисту для відстоювання своїх порушених прав відповідно до Конвенції, і забезпечити, щоб інформація щодо Конвенції, Факультативного протоколу та Загальних рекомендацій Комітету надавалася всім жінкам, в тому числі ромам і жінкам з сільської місцевості.

22. Комітет вітає прийняття планів дій і стратегій щодо забезпечення рівності. Він також із задоволенням відзначає, що в жовтні 2016 року прем'єр-міністром було прийнято рішення заснувати при Кабінеті Міністрів посаду Уповноваженого щодо забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків. Відзначаючи проведену реформу з децентралізації, Комітет стурбований тим, що (у відповідних документах) не існує ніяких посилань на гендерну рівність. Комітет стурбований тим, що адміністративна реформа 2010 року і реструктуризація послабили національний механізм щодо покращення становища жінок і привели до відсутності наступності в реалізації політики гендерної рівності. Він також стурбований обмеженими можливостями національного механізму держави-учасниці щодо забезпечення належної координації процесу інтеграції гендерної проблематики у всіх сферах і на всіх рівнях.

23. Комітет рекомендує державі-учасниці:

(a) Прийняти чітку стратегію для консолідації і зміцнення потенціалу національного механізму щодо покращення становища жінок на центральному та місцевому рівнях і гарантувати його належну дієвість, а також наявність достатніх людських та фінансових ресурсів для прийняття рішень, спрямованих на ефективне виконання Конвенції і гарантувати, що він буде дієздатним і децентралізовано зможе забезпечувати дотримання прав людини для жінок на всіх рівнях;

(b) Забезпечити ефективну координацію та розробити стратегію актуалізації гендерної проблематики, яка включає гендерне бюджетування, і яка може застосовуватися у всіх стратегіях і програмах на всіх рівнях для забезпечення різних аспектів життя жінок;

(c) Забезпечити, щоб національні механізми комплексно і ефективно здійснювали розробку політик і програм, спрямованих на досягнення гендерної рівності, з урахуванням необхідності дотримання прав людини, а також покращити збір даних з розбивкою за ознакою статі та з урахуванням інших відповідних факторів, необхідних для оцінки результативності та ефективності таких стратегій і програм.

Стереотипи

26. Комітет, як і раніше, стурбований збереженням в політичному дискурсі, ЗМІ та в суспільстві глибоко укорінених патріархальних поглядів і дискримінаційних стереотипів щодо ролі та обов'язків жінок та чоловіків в сім'ї, які увічнюють підлегле

становище жінок в сім'ї і суспільстві, що, зокрема, відображається на виборі жінок у сфері освіти і професійної діяльності, виражається їх обмеженою участю в політичному і громадському житті, їх нерівною участю на ринку праці і нерівним становищем в сімейних відносинах. Комітет нагадує, що такі дискримінаційні стереотипи є також ключовими причинами насильства по відношенню до жінок, і висловлює стурбованість у зв'язку з тим, що до теперішнього часу держава-учасниця не вживала постійних заходів для зміни або усунення дискримінаційних стереотипів і негативних традиційних підходів.

27. Комітет нагадує державі-учасниці про те, що в усуненні патріархальних поглядів і дискримінаційних стереотипів провідну роль мають відігравати її посадові особи високого рівня, і рекомендує державі-учасниці:

(а) Без зволікання впровадити комплексну стратегію, що передбачає активні і послідовні заходи, орієнтовані на жінок і чоловіків з усіх прошарків суспільства, з метою ліквідації дискримінаційних стереотипів і патріархальних уявлень про роль і обов'язки жінок і чоловіків в сім'ї та в суспільстві;

(б) Використовувати новаторські заходи, спрямовані на засоби масової інформації, для поглиблення розуміння реальної рівності жінок і чоловіків, а також посилення позитивного і нестереотипного уявлення про жінок у всіх сферах, з особливим акцентом на систему освіти.

Насильство проти жінок

28. Комітет, як і раніше, стурбований у зв'язку з високою поширеністю в державі-учасниці насильства по відношенню до жінок, зокрема випадків домашнього і сексуального насильства, за якими показники залишаються заниженими, відсутністю статистичних даних з розбивкою за віком і відносинами між жертвою і злочинцем. Беручи до уваги представлену делегацією в ході діалогу інформацію про те, що проект закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) в даний час проходить друге читання у парламенті, Комітет висловлює стурбованість тим, що:

(а) Домашнє насильство не підлягає кримінальному покаранню, і в законодавстві держави-учасниці немає конкретного визначення гендерно обумовленого насильства;

(б) Відсутні притулки для жертв гендерно обумовленого насильства, в тому числі для жінок і дівчат з обмеженими можливостями.

29. Посилаючись на свою загальну Рекомендацію №19 (1992 р) про насильство по відношенню до жінок, Комітет рекомендує державі-учасниці:

(а) Криміналізувати домашнє насильство і прискорити ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція);

(б) Прийняти всеосяжні заходи щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та дівчат і забезпечити, щоб винні притягувалися до відповідальності і несли належне покарання;

(с) Впровадити програми обов'язкового навчання для суддів, прокурорів, співробітників поліції та інших посадових осіб правоохоронних органів з питань суворого застосування законодавства про криміналізацію насильства по відношенню до жінок, а також щодо врахування гендерних особливостей процедур для жінок, які є жертвами насильства, зокрема жінок з обмеженими можливостями;

(д) Забезпечити адекватне відшкодування шкоди, надання допомоги і захисту жінкам, які стали жертвами насильства, в тому числі жінкам і дівчатам з обмеженими можливостями, шляхом створення притулків, в тому числі в сільській місцевості, а також розширення співпраці з неурядовими організаціями, які надають притулок і здійснюють реабілітацію жертв насильства;

(e) Здійснювати збір статистичних даних про домашнє, сексуальне та інші форми насильства по відношенню до жінок з розбивкою за віком і характером взаємин між жертвою і злочинцем;

(f) Забезпечити адекватні умови для компенсації і реабілітації для жінок з інвалідністю, які є жертвами насильства.

Збір даних

48. Комітет висловлює стурбованість у зв'язку із загальною відсутністю оновлених статистичних даних з розбивкою за статтю, віком, етнічною приналежністю, інвалідністю, географічним місцезнаходженням і соціально-економічною ситуацією, які необхідні для точної оцінки становища жінок, щоб визначити, чи піддаються вони дискримінації, з метою усвідомленого і цілеспрямованого вироблення відповідної політики і систематичного моніторингу та оцінки прогресу, досягнутого в реалізації фактичної рівності жінок у всіх питаннях, які охоплюються Конвенцією.

49. Комітет закликає державу-учасницю розробити систему ґендерних показників для покращення збору даних з розбивкою за ознакою статі та іншими відповідним факторами, які необхідні для адекватної оцінки впливу і ефективності політик та програм, спрямованих на забезпечення ґендерної рівності та розширення здійснення жінками своїх прав людини. У зв'язку з цим Комітет звертає увагу держави-учасниці на свою Загальну рекомендацію № 9 (1989 р.) про статистичні дані щодо становища жінок і рекомендує державі-учасниці звернутися за технічною допомогою до відповідних структур Організації Об'єднаних Націй, а також розширювати співпрацю з жіночими об'єднаннями, які могли б допомогти в зборі точних даних.

ДОДАТОК 3. НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ НА ВИКОНАННЯ РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА»

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ
від 24 лютого 2016 р. № 113-р
Київ

Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року

1. Затвердити Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (далі – Національний план дій), що додається.

2. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним, Київській міській держадміністраціям забезпечити:

- виконання Національного плану дій;
- подання щороку до 10 лютого Міністерству соціальної політики інформації про стан виконання Національного плану дій для узагальнення та інформування щороку до 1 березня Кабінету Міністрів України.

3. Рекомендувати органам місцевого самоврядування, Державній судовій адміністрації, Службі безпеки забезпечити виконання Національного плану дій у межах своїх повноважень.

Прем'єр-міністр України
Інд. 73

А. ЯЦЕНЮК

ЗАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 24 лютого 2016 р. № 113-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ДІЙ
з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року

Найменування завдання	Найменування показника	Значення показника за роками					Найменування заходу	Відповідальний виконавець	Джерела фінансування (державний, місцевий бюджет, інші)	Прогнозний обсяг фінансових ресурсів для виконання завдання, тис. грн.	У тому числі за роками							
		Усього	2016	2017	2018	2019					2020	2016	2017	2018	2019	2020		
I. Миротворча та мирозахисна діяльність: аналіз, координація та підготовка кадрів																		
1. Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від гендерно-зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам	кількість розроблених рекомендацій з урахуванням потреб жінок у запобіганні конфліктам	1	1					1) проведення досліджень корінних причин виникнення конфліктів та їх впливу на жінок і дівчат, у тому числі стосовно ризиків гендерно зумовленого насильства, доступу до правосуддя	Мінсополітики, Мінборони, МВС, ДСА (за згодою), обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою), Національна академія наук (за згодою)	220	220							
	кількість впроваджених рекомендацій	100	20	20	20	20	20											

	кількість розроблених моніторингових карток областей	25	3	5	6	6	5	6	6	5	2) розроблення регіональної моніторингової картки стану справ щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від гендерно зумовленого насильства, а також участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам	Мінсоцполітики, Міноборони, МОЗ, ДСА (за згодою), Київська область, Київська міська держадміністрація, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	-"-	1334,8	150	269,3	323,1	323,1	269,3
	кількість підготовлених пропозицій щодо включення жінок до складу учасників миротворчих процесів	1	1								3) аналіз практик та умов забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам	Міноборони, МЗС, Мінсоцполітики, Адміністрація Держприкордонслужби, МВС, міжнародні організації (за згодою)	інші джерела	150	150				
	кількість розроблених пропозицій	1		1							4) проведення аналізу застосування міжнародного досвіду, наявних навчальних програм з питань конфліктів,	Мінсоцполітики, Міноборони, МВС, ДСНС, МОН, СБУ громадські об'єднання та міжнародні	-"-	161,6		161,6			

	кількість розроблених рекомендацій	25	5	5	5	5	5	5	5	5	місцеві бюджети	5	5	538,5	538,5	538,5	538,5	538,5
	кількість впроваджених рекомендацій, відсотків	100	20	20	20	20	20	20	20	20	інші джерела	2692,5	538,5	538,5	538,5	538,5	538,5	538,5
	кількість підготовлених висновків з рекомендаціями	7	3	1	3	3	3	3	3	3	місцеві бюджети	10	5	269,5	269,5	269,5	269,5	269,5
Разом за завданням 2											інші джерела	1378	300	269,5	269,5	269,5	269,5	269,5
											місцеві бюджети	109	37	14	15	15,5	27,5	27,5
3. Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції Ради Безпеки ООН 1325	кількість проведених засідань регіональних міжвідомчих координаційних рад	520	104	104	104	104	104	104	104	104	інші джерела	4183	951	808	808	808	808	808

		30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	насилству в сім'ї, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми з метою розгляду на них питань виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325		інші джерела	101	27,7	27,7	15,2	15,2			
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	2) забезпечення діяльності Міжвідомчої робочої групи з питань виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та координації між суб'єктами працюють над впровадженням резолюції		Мінсополітики, Мінмодспорт, Адміністрація Держприкордонслужби, МВС, МЗС, Мін'юст, МОЗ, Мінборони, ДСНС ДСА (за згодою), СБУ (за згодою), громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)								
		10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	кількість проведених засідань										
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	кількість розглянутих випадків порушень, відсотків										
		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	3) забезпечення належного реагування на випадки порушень, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством на		МВС, Мінборони, Адміністрація Держприкордонслужби, Мінсополітики, СБУ (за згодою), обласні,								

	кількість жінок, які пройшли навчання та взяли участь у миротворчих заходах	150	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	6	місцеві бюджети	Мінсоцполітики, Мінборони, МВС, МЗС, СБУ (за згодою), обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	проведення тренінгів з теорії і практики встановлення миру, примирення та участі у миротворчих процесах для жінок, які залучаються до проведення безпосередніх заходів врегулювання конфліктних та кризових ситуацій, участі у складі миротворчого персоналу та контингенту, переговорних процесів тощо	45	45	45	45	1	1	1,2	1,3	1,4
Разом за завданням 4													822,6	місцеві бюджети			216,2	116,8	134,5	113,5	241,6				
													1345	інші джерела			1043,5	121	98,5	41	41				
II. Участь жінок у встановленні миру																									
5. Розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури миру	кількість жінок, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях, відсотків	30	5	10	15	20	30	30	30	30	30	30	30	Мінборони, МВС, МЗС, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	1) забезпечення участі жінок у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки										

кількість жінок у переговорних групах, відсотків	30	10	15	20	25	30	2) забезпечення участі жінок у міжнародних миротворчих процесах, переговорних групах, багатосторонніх заходах щодо протидії зовнішнім та внутрішнім безпековим викликам та загрозам	МЗС, Міноборони, МВС, ДСНС, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)													
кількість жінок на керівних посадах у військових-цивільних адміністраціях, відсотків	50	50	50	50	50	50	3) забезпечення участі жінок у роботі військово-цивільних адміністрацій, утворених на території Донецької та Луганської областей	Міноборони, СБУ (за згодою), Донецька, Луганська обласні державні міністрації													
кількість жінок у моніторингових місіях, відсотків	30	10	15	20	25	30	4) забезпечення участі жінок у моніторингових місіях та міжнародних безпекових організаціях	Міноборони, МВС, МЗС, обласні, Київська міська державні міністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)													
кількість жінок, представлених у секторі безпеки, оборони та силових структурах, відсотків	10	2	2	2	2	2	5) розширення представництва жінок у секторі безпеки та оборони, силових структур	Міноборони, МВС, Адміністрація Дер-жприкордон-служби, СБУ (за згодою),													

																			місцеві бюджети	800,1	213,3	140,2	145,6	151,3	149,7						
																			інші джерела	685	585	25	25	25	25						
III. Запобігання конфліктам та насильству																															
6. Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення антитерористичної операції, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях	75	кількість проведених заходів	15	116	116	116	116	116	116	116	116	116	15	1) проведення інформаційно-просвітницьких заходів щодо забезпечення особистої та колективної безпеки населення на територіях, де відбуваються або відбувалися воєнні дії, навчання заходів безпеки з урахуванням гендерних аспектів, особливих потреб людей з інвалідністю, осіб похилого віку	133	17	26	29	30	31	133	17	26	29	30	31					
																											Мінсоцполітики, Міноборони, МОЗ, обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	місцеві бюджети	800,1	213,3	140,2
580	116	116	116	116	116	116	116	116	116	116	15,5	15,5	7	8																	
Разом за завданням 6																															
7. Запобігання та протидія насильству щодо жінок	5	кількість розроблених нормативно-правових актів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1) удосконалення законодавства з питань попередження та протидії всім формам насильства щодо жінок, надання допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства,	10	10	26	29	30	31	10	17	26	29	30	31					
																											Мінсоцполітики, Міноборони, МВС, ДСНС, Адміністрація Держприкордонслужби, МОН, МОЗ	місцеві бюджети	800,1	213,3	140,2
61,5	15,5	15,5	15,5	7	8																										

	кількість проведених зустрічей	15	3	3	3	3	3	3	3	3		б) залучення дівчат та жінок до на- лагодження діалогу та, в разі потреби, вирішення конфліктів на рівні територі- альних громад, особливо тих, які приймають внутрішньо переміщених осіб	формування у молоді стійких переконань щодо норм культури миру, толерантності, протидії кон- фліктам	держадмі- ністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	місцеві бюджети	100	20	20	20	20	20	20
	кількість осіб, які взяли участь у зустрічах	1450	150	250	300	350	400									інші дже- рела	500	500				
Разом за завданням 7																держав- ний бю- джет	280	70	70	70	70	
																місцеві бюджети	924,2	191,9	190,6	181,1	179,5	
																інші джерела	947,5	595,5	87,5	87,5	89,5	
IV. Захист жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів																						
8. Удоскона- лення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення сис- теми допомоги, інформування про допомогу)	кількість роз- роблених планів спеціальних заходів та їх виконання	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1								
	кількість роз- роблених планів спеціальних заходів та їх виконання																					

	кількість за- проваджених механізмів направлення до суб'єктів надання допо- моги осіб, які постраждали від гендерно зумовленого насильства з урахуванням потреб вну- трішньо пере- міщених осіб та осіб, які пере- бувають у райо- ні проведення антитерорис- тичної операції, населеному пункті, розта- шованому на лінії зіткнення, та на тимчасо- во окупованих територіях	1	1		2) удоско- налення та впровадження ефективного механізму направлення до суб'єктів надання до- помоги жінок і дівчат, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, особливо від згвалтування та інших форм сексуального насильства	Мінсоцполіти- ки, МВС, Міно- борони, СБУ (за зго- дою), МОН, МОЗ, обласні, Київська місь- ка держадмі- ністрації	інші джерела	50	50			
кількість кримі- нальних справ кількість осіб, засуджених за злочини	3) проведення кримінального розслідування та пересліду- вання осіб, винних у ско- єнні злочинів щодо жінок і дівчат, які ста- ли жертвами насильства				4) удоскона- лення меха- нізму звітності про випадки сексуального насильства	МВС, ДСА (за згодою), Генеральна прокуратура України, СБУ (за згодою)						
						МВС						

Разом за завданням 8											місцеві бюджети	322,5	74	61	57	69,5	61	
											інші джерела	160	72	22	22	22	22	
V. Допомога та реабілітація постраждалих від конфліктів																		
9. Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів	кількість розроблених програм	2	1	1							Мінсополітики, МОЗ, МОН, обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	10	6	1	1	1	1	1
											інші джерела	10	2	2	2	2	2	2
	кількість осіб, яким надано допомогу	9950	1820	1870	2020	2070	2170				Мін'юст, обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	87	18	17,5	17	17	17,5	17,5
											інші джерела	120	24	24	24	24	24	24

	кількість осіб, у тому числі жінок, яким надано допомогу	2950	420	470	620	670	770	3) забезпечення надання комплексної допомоги постраждалим від гендерно зумовленого насильства на базі діючої мережі закладів, установ та організацій, які працюють у цій сфері	обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	місцеві бюджети	37,61	7,29	8	8	8,5	5,82
										інші джерела	50	10	10	10	10	10
	кількість осіб, у тому числі жінок і дівчат, які скористалися послугами	2050	245	325	490	490	500	4) підтримка жіночих ініціативних груп, проведення груп підтримки та самодопомоги для постраждалих від конфліктів з урахуванням потреб дівчат та хлопців, жінок і чоловіків	обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	місцеві бюджети	23,5	3	3	8	4,5	5
	кількість жіночих ініціативних груп	29	4	5	7	6	7			інші джерела	67,5	22,5	22,5	22,5		
	кількість наданих послуг	6250	1250	1250	1250	1250	1250	5) надання медичних, освітніх послуг з питань репродуктивного здоров'я жінкам, які постраждали від конфліктів	обласні, Київська міська держадміністрації, МОЗ, МОН, громадські об'єднання та міжнародні організації (за згодою)	місцеві бюджети	10	1,5	1,5	2	2	3
	кількість осіб, які отримали послуги	1400	165	215	270	320	430			інші джерела	50	10	10	10	10	10
Разом за завданням 9										місцеві бюджети	168,11	35,79	31	36	33	32,32
										інші джерела	297,5	68,5	68,5	68,5	46	46

	кількість проведених досліджень	1	1							112,5				
Разом за завданням 10										51				51
										21,9	30,7	15,7		22
										132,5	242,5	20		20
Усього за Національним планом дій														
У тому числі														
										219		70		121
										862	1077,39	779,5		969,22
										1738,6	4121,2	1483,3		1344

ДОДАТОК 4. ВИТЯГ З НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Указ
Президента України

Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини

З метою вдосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, відповідно до частини другої статті 102 Конституції України постановляю:

1. Затвердити Національну стратегію у сфері прав людини (додається).

2. Кабінету Міністрів України:

1) розробити із залученням представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, провідних вітчизняних учених і міжнародних експертів та затвердити у тримісячний строк План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (далі – План дій);

2) забезпечувати щороку:

підготовку та оприлюднення до 1 листопада звіту про виконання Плану дій за поточний рік;

проведення до 10 грудня публічного обговорення звіту про виконання Плану дій за поточний рік за участю представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій та доопрацювання Плану дій з урахуванням результатів такого обговорення;

3) передбачати під час розроблення проектів законів про Державний бюджет України на відповідний рік кошти, необхідні для фінансування виконання Плану дій.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України

П. ПОРОШЕНКО

м. Київ
25 серпня 2015 року
№ 501/2015

ЗАТВЕРДЖЕНО
Указом Президента України
від 25 серпня 2015 року
№ 501/2015

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ у сфері прав людини

1. Загальна частина

Затвердження Національної стратегії у сфері прав людини (далі – Стратегія) зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері.

Події Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року) засвідчили незворотне прагнення Українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини.

В умовах тимчасової окупації частини території України та військової агресії Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей проблема захисту прав і свобод людини постає особливо гостро. Поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної кризи, реформування державного управління тощо забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства.

Стратегія спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації.

Стратегія зосереджена на вирішенні основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини та нових викликах суспільства, але не вичерпує повністю проблематику у зазначеній сфері. Удосконалення системи захисту прав і свобод людини здійснюватиметься з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і напрацьованих та апробованих міжнародною спільнотою засад і принципів. У зв'язку з цим буде взято до уваги та активно використовуватиметься досвід Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, правозахисних організацій України, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, інших міжнародних організацій, а також практика Європейського суду з прав людини.

У співпраці з іншими державами Україна застосовує підхід, заснований на правах і свободах людини, і розвиває двосторонні відносини з урахуванням міжнародних зобов'язань у зазначеній сфері.

2. Мета і результати реалізації Стратегії

Метою реалізації Стратегії є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Результатом виконання Стратегії має стати запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

3. Принципи Стратегії

Стратегія базується на таких принципах:

- відкритість і прозорість реалізації положень Стратегії з метою максимального залучення до її реалізації та моніторингу всіх заінтересованих сторін;

- гарантування рівності та недискримінації у забезпеченні прав і свобод людини;
- конкретність, досяжність цілей та вимірюваність очікуваних результатів реалізації Стратегії;
- добросовісність при тлумаченні та реалізації Стратегії;
- планування розподілу фінансових та інших ресурсів, виходячи з необхідності досягнення цілей Стратегії;
- забезпечення своєчасного реагування на нові виклики.

4. Стратегічні напрями

Попередження та протидія дискримінації

Попередженню та протидії дискримінації перешкоджають недостатня узгодженість діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування в цій сфері, неефективність правових механізмів притягнення до відповідальності за дискримінацію, відсутність інформаційно-просвітницької роботи для подолання стереотипів, упередженості і нетерпимості в суспільстві.

Стратегічна мета:

- створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації.

Очікувані результати:

- забезпечено комплексність та узгодженість законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації;
- реалізуються програми щодо підвищення обізнаності громадян у сфері запобігання та протидії дискримінації;
- забезпечено безперешкодний доступ кожного до ефективних засобів правового захисту від дискримінації;
- дотримується і впроваджується принцип недискримінації та культура поваги до різноманітності, вживаються заходи з подолання у суспільстві стереотипів, які призводять до дискримінації;
- впроваджуються відповідні та своєчасні позитивні дії на національному та місцевому рівнях у сфері запобігання та протидії дискримінації, забезпечено ефективне та своєчасне реагування держави на нові виклики;
- посилено відповідальність за відмову в розумному пристосуванні об'єктів фізичного оточення для забезпечення потреб людей з інвалідністю;
- забезпечується ефективне розслідування злочинів, вчинених з мотивів расової, національної, релігійної та іншої нетерпимості, та притягнення винних осіб до відповідальності;
- удосконалено порядок проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів;
- здійснюється підготовка статистичних даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та притягнення до відповідальності винних осіб.

Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Незважаючи на досягнутий прогрес, в Україні зберігається проблема нерівності прав та можливостей жінок і чоловіків, що зумовлює необхідність продовження активної та комплексної роботи щодо розв'язання проблем гендерної дискримінації та забезпечення реальної гендерної рівності.

Стратегічна мета:

- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах життя суспільства.

Очікувані результати:

- впроваджено міжнародні стандарти щодо забезпечення гендерної рівності, в тому числі на законодавчому рівні;
- удосконалено механізми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- створено умови для збалансованої участі жінок і чоловіків у громадсько-політичних процесах, прийнятті суспільно важливих рішень;

- проводяться комплексні заходи щодо подолання ґендерної дискримінації, в тому числі ґендерних стереотипів;
- забезпечено рівність у доступі до правосуддя.

Протидія ґендерному насильству, торгівлі людьми та рабству

Законодавство з питань запобігання ґендерному насильству потребує удосконалення і приведення у відповідність із міжнародними стандартами.

Актуальними проблемами є також експлуатація дітей, неправомірне використання праці у місцях примусового тримання осіб за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, неефективність розслідувань злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, здійсненням іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина.

Стратегічна мета:

- створення ефективної системи протидії усім формам ґендерного насильства, торгівлі людьми та рабства, надання якісної допомоги жертвам.

Очікувані результати:

- створено умови, необхідні для запобігання та протидії усім формам ґендерного насильства та торгівлі людьми;
- удосконалено систему надання допомоги жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- приведено у відповідність із міжнародними стандартами законодавство з питань протидії ґендерному насильству;
- забезпечується розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, в тому числі вчинених на тимчасово окупованій території України та у районі проведення антитерористичної операції у Донецькій і Луганській областях;
- забезпечено додержання принципу рівності при визначенні умов праці, оплати праці, загальнообов'язкового державного соціального страхування осіб, які перебувають у місцях примусового тримання за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону;
- встановлено кримінальну відповідальність за неправомірне використання праці осіб, які перебувають у місцях примусового тримання за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону;
- унормовано питання організації працетерапії, зокрема встановлено вимоги щодо організації працетерапії у відповідності із планом відновлення пацієнта, проведення періодичної оцінки ефективності здійснення працетерапії лікарем;
- посилено контроль, у тому числі громадський, за умовами праці осіб у місцях їх примусового тримання за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону.

Протидія домашньому насильству

Домашнє насильство має латентний характер, що ускладнює ефективне та своєчасне вжиття уповноваженими органами заходів для його запобігання та припинення.

Стратегічна мета:

- створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству, підвищення якості надання допомоги жертвам домашнього насильства.

Очікувані результати:

- створено ефективну систему запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі вжито заходів щодо забезпечення повідомлення уповноважених органів про випадки домашнього насильства;
- вдосконалено порядок надання допомоги жертвам домашнього насильства та впроваджуються програми, спрямовані на навчання осіб, які вчинили домашнє насильство, ненасильницькій поведінці в міжособистісних стосунках;

- проводиться робота з інформування населення про проблеми і способи протидії домашньому насильству та порядок надання допомоги жертвам домашнього насильства;
- здійснюються заходи щодо попередження домашнього насильства на місцевому рівні.
- Реалізація, моніторинг та контроль за імплементацією Стратегії
- Імплементація Стратегії забезпечується спільними діями державних органів, інститутів громадянського суспільства, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за підтримки Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших міжнародних організацій на усіх етапах розроблення плану дій щодо реалізації її положень, моніторингу та контролю.

ДОДАТОК 5. ВИТЯГ З ПЛАНУ ДІЙ НА ВИКОНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Додаток
до розпорядження Кабінету Міністрів України
від 23 листопада 2015 р. № 1393-р

ПЛАН

заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року

ВИТЯГ

Найменування очікуваного результату (відповідно до Національної стратегії)	Найменування заходу, спрямованого на досягнення очікуваного результату	Індикатор досягнення	Строк виконання	Відповідальні за виконання
Протидія гендерному насильству, торгівлі людьми та рабству Створення ефективної системи протидії усім формам гендерного насильства, торгівлі людьми та рабства, надання якісної допомоги жертвам				
88. Створення умов, необхідних для запобігання та протидії усім формам гендерного насильства та торгівлі людьми	1) затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року 2) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту закону про внесення змін до положень національного законодавства, у тому числі Закону України «Про протидію торгівлі людьми» щодо посилення заходів стосовно убезпечення жінок та дівчат з інвалідністю від сексуального насильства та експлуатації 3) проведення перевірки повідомлень, що надійшли до Комітету ООН про права інвалідів, щодо наявності в Україні правопорушень у сфері торгівлі людьми, сексуального насильства та експлуатації жінок та дівчат з інвалідністю в спеціальних закладах та, у разі підтвердження відповідної інформації, забезпечення притягнення до відповідальності та належного покарання злочинців, а також вжиття заходів для надання захисту жертвам таких злочинів	затверджено Державну соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року	IV квартал 2016 р.	Кабінет Міністрів України
		подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект прийнято відповідний Закон та внесено зміни до відповідних підзаконних нормативно-правових актів	I квартал 2017 р.	Мінсоцполітики МОЗ
		проведено перевірку, за результатами якої подано Кабінетові Міністрів України висновки і пропозиції	IV квартал 2016 р.	МВС Мін'юст Мінсоцполітики МОЗ МОН

	<p>4) запровадження спеціалізації працівників поліції, прокурорів та суддів щодо роботи з випадками гендерного насильства, зокрема торгівлі людьми</p> <p>5) забезпечення провадження діяльності міжвідомчої координаційної ради (робочої групи) з питань протидії торгівлі людьми і регіональних координаційних рад з питань протидії торгівлі людьми</p>	<p>визначено механізм забезпечення розгляду справ спеціалізованими судами</p>	<p>IV квартал 2018 р.</p>	<p>МВС Національна поліція інші заінтересовані органи державної влади ДСА (за згодою)</p>
		<p>проведено не менш як чотири засідання на рік</p>	<p>перше засідання проведено не пізніше ніж через три місяці з дня прийняття розпорядження Кабінету Міністрів України про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року</p>	<p>Міносополітики МВС Національна поліція МЗС МОН Мін'юст Мінекономрозвитку Мінфраструктури Адміністрація Держприкордонслужби СБУ (за згодою) Держкомтелерадіо ДМС громадські та міжнародні організації (за згодою) обласні та Київська міська держадміністрації</p>
	<p>б) продовження проведення інформаційних кампаній серед населення (з особливою увагою на внутрішньо переміщених осіб) щодо можливих ризиків потрапляння в ситуації насильства, торгівлі людьми та можливостей отримання комплексної допомоги постраждалим від гендерного насильства та торгівлі людьми</p>	<p>підвищено поінформованість населення про ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та домашнього насильства</p>	<p>починаючи з III кварталу 2016 р.</p>	<p>Міносополітики разом з іншими центральними органами виконавчої влади</p>
<p>89. Удосконалення системи надання допомоги жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми</p>	<p>1) створення центрів надання допомоги постраждалим від гендерного насильства, у тому числі домашнього насильства та торгівлі людьми, на базі вивільнених приміщень реформованих закладів охорони здоров'я</p>	<p>створено центри надання допомоги постраждалим від гендерного насильства, у тому числі домашнього насильства та торгівлі людьми, на базі вивільнених приміщень реформованих закладів охорони здоров'я</p>	<p>2017— 2020 роки</p>	<p>МОЗ МОН Міносополітики місцеві держадміністрації (за згодою) міжнародні та громадські організації (за згодою)</p>

	2) проведення заходів з виявлення та ідентифікації жертв торгівлі людьми та надання їм допомоги відповідно до програми реабілітації	кількість жертв торгівлі людьми, які отримали допомогу та послуги відповідно до програми реабілітації	постійно	Мінсоцполітики МВС Національна поліція МЗС МОН Адміністрація Держприкордонслужби СБУ (за згодою) Держстат місцеві держадміністрації
	3) забезпечення діяльності існуючих установ, які надають допомогу постраждалим від гендерного насильства, у тому числі домашнього насильства та торгівлі людьми	кількість установ, які надавали допомогу постраждалим кількість постраждалих, які отримали допомогу в зазначених установах	2016— 2020 роки	Мінсоцполітики
	4) створення центрів соціально-психологічної допомоги в усіх регіонах України	кількість новостворених центрів соціально-психологічної допомоги	IV квартал 2019 р.	Кабінет Міністрів України місцеві органи виконавчої влади
	5) проведення аналізу можливостей виділення приміщень реформованих закладів охорони здоров'я для утворення центрів надання допомоги постраждалим від гендерного насильства, у тому числі домашнього насильства та торгівлі людьми	кількість установ, приміщення яких можливо використати для утворення центрів надання допомоги постраждалим від гендерного насильства, у тому числі домашнього насильства та торгівлі людьми утворено роботу групу за участю представників МОЗ, МОН, Мін'юсту, малих та середніх підприємств (за згодою), міжнародних та громадських організацій (за згодою)	IV квартал 2016 р.	МОЗ МОН мали та середні підприємства (за згодою) міжнародні та громадські організації (за згодою)
90. Проведення у відповідність з міжнародними стандартами законодавства з питань протидії гендерному насильству	1) проведення моніторингу впровадження міжнародних рекомендацій у сфері протидії гендерному насильству, зокрема торгівлі людьми	представлено результати моніторингу	починаючи з IV кварталу 2016 р.	Мінсоцполітики МЗС міжнародні та громадські організації (за згодою)
	2) удосконалення існуючої або запровадження нової звітності з метою отримання даних щодо кількості правопорушень у сфері гендерного насильства, у тому числі жінок та дівчат з інвалідністю, та притягнення до відповідальності за відповідні правопорушення	запроваджено відповідну звітність	I квартал 2017 р.	МВС Національна поліція Мінсоцполітики

<p>91. Забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, у тому числі вчинених на тимчасово окупованій території України та у районі проведення антитерористичної операції у Донецькій і Луганській областях</p>	<p>1) підвищення професійного рівня працівників поліції, прокурорів, адвокатів та суддів стосовно особливостей здійснення кримінального провадження щодо торгівлі людьми з приділенням особливої уваги відновленню та захисту прав постраждалих</p>	<p>кількість новопризначених працівників, що пройшли навчання з протидії торгівлі людьми включено навчальний курс з протидії торгівлі людьми до обов'язкової частини навчальних планів навчальних закладів кількість осіб, що проходять навчання з протидії торгівлі людьми у навчальних закладах кількість осіб, що проходять навчання з протидії торгівлі людьми поза межами навчальних закладів</p>	<p>починаючи з IV кварталу 2016 р.</p>	<p>МВС Національна поліція МОН</p>
<p>92. Унормування питання організації працетерапії, зокрема встановлено вимоги щодо організації працетерапії відповідно до плану відновлення пацієнта, проведення періодичної оцінки ефективності здійснення працетерапії лікарем</p>	<p>1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту нормативно-правового акта щодо залучення до праці осіб з інвалідністю, які проживають у закладах соціального захисту населення та системи охорони здоров'я, виконання покарань</p>	<p>прийнято Кабінетом Міністрів України відповідний нормативно-правовий акт</p>	<p>III квартал 2016 р.</p>	<p>Мінсоцполітики МОЗ</p>
<p>93. Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, кримінального розслідування та переслідування</p>	<p>1) виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, у тому числі вчинених організованими групами</p>	<p>кількість виявлених кримінальних правопорушень, закінчених досудових розслідувань, ліквідованих організованих груп</p>	<p>постійно</p>	<p>МВС Національна поліція</p>
	<p>2) здійснення кримінального переслідування торгівців людьми у тісній взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав, ліквідація каналів міжнародного трафіку</p>	<p>кількість кримінальних правопорушень, в яких особам повідомлено про підозру, та осіб, яким оголошено підозру у вчиненні кримінального правопорушення</p>	<p>III квартал 2016 р.</p>	<p>МВС Національна поліція</p>
	<p>3) забезпечення захисту потерпілих та свідків торгівлі людьми у ході досудового розслідування</p>	<p>кількість заходів</p>	<p>постійно</p>	<p>МВС Національна поліція</p>
	<p>4) виявлення серед національних меншин осіб, які потерпіли від торгівлі людьми</p>	<p>кількість осіб</p>	<p>III квартал 2016 р.</p>	<p>МВС Національна поліція</p>
	<p>5) упровадження проведення кримінального аналізу ризиків з протидії торгівлі людьми</p>	<p>кількість заходів</p>	<p>IV квартал 2016 р.</p>	<p>МВС Національна поліція</p>

94. Підвищення професійного рівня працівників підрозділів боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми	1) проведення навчання працівників підрозділів боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, збереження професійного ядра служби	кількість осіб, які пройшли відповідне навчання	IV квартал 2016 р.	MBC Національна поліція
95. Зміцнення та підвищення рівня міжнародного співробітництва	1) співпраця з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями у сфері протидії торгівлі людьми	кількість заходів	IV квартал 2016 р.	MBC Національна поліція
Протидія домашньому насильству				
<i>Створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству, підвищення якості надання допомоги жертвам домашнього насильства</i>				
96. Створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі вжиття заходів забезпечення повідомлення уповноваженим органам про випадки домашнього насильства	1) розроблення та затвердження порядку міжвідомчої взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи з протидії домашньому насильству	розроблено та затверджено постанову Кабінету Міністрів України про порядок міжвідомчої взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи з протидії домашньому насильству	2016 — 2017 роки	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою) обласні та Київська міська держадміністрації
	2) розроблення і затвердження Державної програми протидії домашньому насильству на період до 2022 року та забезпечення її фінансування	розроблено та затверджено Державну програму протидії домашньому насильству на період до 2020 року	2018 рік	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою)
	3) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Стамбульської конвенції)	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	2016 рік	Мінсоцполітики разом з іншими центральними органами виконавчої влади
	4) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту Закону України «Про запобігання та боротьбу з домашнім насильством»	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	2015 — 2017 роки	Мінсоцполітики разом з іншими центральними органами виконавчої влади
	5) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проектів законів України щодо приведення законодавства України у відповідність з вимогами Стамбульської конвенції, зокрема про внесення змін до Кримінального, Цивільного, Цивільного процесуального кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів у сфері запобігання домашньому насильству	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	2015 — 2017 роки	Мінсоцполітики MBC інші центральні органи виконавчої влади

	<p>6) створення відповідно до міжнародних стандартів єдиної державної системи збору та обробки відомостей про факти домашнього насильства між суб'єктами міжвідомчої взаємодії</p>	<p>створено єдину державну систему збору та обробки відомостей про факти домашнього насильства відповідно до міжнародних стандартів</p>	<p>2017 рік</p>	<p>Мінсоцполітики МВС МОЗ ДСА (за згодою) інші заінтересовані органи державної влади</p>
	<p>7) підготовка щорічного звіту про судову практику у справах, що стосуються домашнього насильства</p>	<p>кількість щорічних звітів про судову практику у справах, що стосуються домашнього насильства</p>	<p>починаючи з IV кварталу 2016 р.</p>	<p>ДСА (за згодою) Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (за згодою)</p>
	<p>8) проведення систематичного навчання фахівців уповноважених органів (суб'єктів міжвідомчої взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії домашньому насильству) з питань запобігання та протидії домашньому насильству</p>	<p>кількість новопризначених фахівців, що проходять навчання кількість фахівців, які підвищили кваліфікацію включено навчальний курс з протидії домашньому насильству до обов'язкової частини навчальних планів навчальних закладів включено навчальний курс з протидії домашньому насильству до програм первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації кількість осіб, які проходять навчання з питань протидії домашньому насильству поза межами навчальних закладів</p>	<p>2018 — 2022 роки</p>	<p>Мінсоцполітики МВС МОН МОЗ інші центральні органи виконавчої влади</p>
	<p>9) проведення систематичного навчання суддів та прокурорів щодо особливостей розслідування та розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством</p>	<p>кількість новопризначених фахівців, що проходять навчання кількість фахівців, які підвищили кваліфікацію затверджено навчальні програми підготовки суддів та прокурорів щодо особливостей розслідування та розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством</p>	<p>починаючи з III кварталу 2016 р.</p>	<p>Академія прокуратури (за згодою) Національна школа суддів (за згодою) Вища кваліфікаційна комісія суддів (за згодою) МОН інші заінтересовані органи державної влади</p>
	<p>10) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроектів про внесення змін до норм та положень національного законодавства, у тому числі до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», щодо посилення заходів стосовно забезпечення жінок та дівчат з інвалідністю від домашнього насильства</p>	<p>подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект прийнято відповідний Закон та внесено зміни до відповідних підзаконних нормативно-правових актів</p>	<p>I квартал 2017 р.</p>	<p>Мінсоцполітики МОЗ</p>

97. Удосконалення порядку надання допомоги жертвам домашнього насильства та впровадження програми, спрямованих на	1) розроблення та затвердження державних соціальних стандартів надання допомоги постраждалим від домашнього насильства та щодо корекційної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство (з урахуванням віку, статі та стану здоров'я) 2) відпрацювання та застосування механізму державного соціального замовлення послуг неурядових організацій, які працюють у сфері протидії домашньому насильству (надають послуги потерпілим від домашнього насильства, проводять корекційну роботу з особами, які вчиняють домашнє насильство) 3) розроблення та затвердження корекційних програм для осіб, які вчиняють домашнє насильство	Кількість розроблених та затверджених державних стандартів надання допомоги постраждалим та стандартів, що стосуються корекційної роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство	III квартал 2017 р.	Мінсоцполітики міжнародні та громадські організації (за згодою)
навчання осіб, які вчинили домашнє насильство, ненасильницькій поведінці в міжособистісних стосунках		сума коштів державного бюджету сума коштів місцевих бюджетів кількість місцевих бюджетів надання послуг, у розрізі регіонів кількість інформаційно-роз'яснювальних заходів щодо застосування механізму державного соціального замовлення послуг неурядових організацій	IV квартал 2016 р.	Мінсоцполітики МВС МОЗ міжнародні та громадські організації (за згодою) обласні та Київська міська держадміністрації
		кількість рекомендованих та застосовуваних програм кількість виділених місць для проведення корекційних програм у розрізі регіонів	2016 рік	Мінсоцполітики МВС МОН МОЗ Національна академія педагогічних наук (за згодою) наукові установи (за згодою) міжнародні та громадські організації (за згодою)
	4) проведення роботи з особами, які вчиняють домашнє насильство (включаючи забезпечення фахівцями, приміщеннями та ресурсами)		починаючи з III кварталу 2016 р.	Мінсоцполітики МВС місцеві держадміністрації
	5) забезпечення діяльності існуючих установ, які надають допомогу постраждалим від домашнього насильства	кількість установ, які надають допомогу постраждалим кількість постраждалих, які отримали допомогу в зазначених установах, у розрізі регіонів	2016 — 2020 роки	Мінсоцполітики МВС місцеві органи виконавчої влади
98. Проведення роботи з інформування населення про проблеми і способи протидії домашньому насильству та порядок надання допомоги постраждалим від домашнього насильства	1) проведення інформаційної кампанії з формування свідомості населення щодо нетерпимого ставлення до домашнього насильства	підвищено рівень обізнаності населення про правові основи запобігання та боротьби з домашнім насильством та про види допомоги постраждалим від домашнього насильства	2016 — 2020 роки	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади

	<p>2) підтримання діяльності національної «гарячої» лінії із запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та забезпечення розвитку локальних «гарячих» ліній</p>	<p>кількість звернень на національну «гарячу» лінію кількість локальних «гарячих» ліній кількість звернень на локальні «гарячі» лінії кількість інформаційних кампаній з номерами телефонів національної та локальних «гарячих» ліній включено навчальні модулі з підготовки фахівців з телефонного консультування до навчальних планів вищих навчальних закладів</p>	<p>2016 — 2020 роки</p>	<p>Мінсоцполітики МВС МОН МОЗ облдержадміністрації міжнародний жіночий правозахисний центр «Па Страда-Україна» громадські організації (за згодою)</p>
	<p>3) проведення в державних та комунальних навчальних закладах освітніх та інформаційних заходів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності щодо ненасильницької поведінки, статевого виховання та репродуктивного здоров'я</p>	<p>кількість підготовлених фахівців кількість запроваджених програм кількість проведених заходів</p>	<p>2016 — 2020 роки</p>	<p>МОН Мінсоцполітики</p>
<p>Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків</p>				
<p><i>Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства</i></p>				
<p>99. Впровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності, у тому числі на законодавчому рівні</p>	<p>1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення до трудового законодавства змін щодо надання додаткових гарантій для працюючих чоловіків, які мають дітей віком до 15 років або дитину-інваліда 2) проведення аналізу національного законодавства щодо запровадження позитивних дій 3) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до законодавства, у тому числі до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», щодо врахування потреб жінок і чоловіків з інвалідністю 4) проведення комплексного аналізу щодо виконання зобов'язань за міжнародними договорами з питань забезпечення гендерної рівності для визначення проблемних питань у процесі виконання зазначених зобов'язань</p>	<p>подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект</p> <p>проведено аналіз, розроблено рекомендації щодо запровадження позитивних дій, розроблено та внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект стосовно внесення змін до законодавства щодо запровадження позитивних дій</p> <p>подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект, прийнято відповідний Закон та внесено зміни до відповідних підзаконних нормативно-правових актів</p> <p>розроблено дієвий механізм виконання рекомендацій органів міжнародних організацій</p>	<p>III квартал 2016 р.</p> <p>2016 — 2018 роки</p> <p>I квартал 2017 р.</p> <p>2016 — 2020 роки</p>	<p>Мінсоцполітики Мін'юст</p> <p>Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади</p> <p>Мінсоцполітики МОЗ</p> <p>Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою)</p>

	5) проведення заходів щодо досягнення цілей Стратегії Ради Європи у сфері гендерної рівності, що є аналогічними відповідним стратегічним цілям Національної стратегії у сфері прав людини врахування положення майбутнього стратегічного документа ЄС у сфері гендерної рівності після набрання ним чинності у процесі розроблення майбутніх заходів у межах реалізації державної політики у сфері гендерної рівності	забезпечено ефективну імплементацію Стратегії Ради Європи у сфері гендерної рівності	2016—2017 роки, далі — до 2020 року після ухвалення наступної відповідної стратегії Ради Європи	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою)
	б) визначення пріоритетів/заходів з метою виконання тих рекомендацій, що не імплементовані в Україні	здійснено переклад рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи українською мовою широке розповсюдження рекомендацій Ради Європи для підвищення рівня обізнаності заінтересованих державних установ та громадськості поетапне виконання рекомендацій враховано рекомендації у ході розроблення заходів і політики у відповідній сфері	2016—2017 роки	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою) переклад може бути здійснений за сприяння Ради Європи (за згодою)
100. Удосконалення механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків	1) забезпечення діяльності радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків	затверджено положення про радника з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків кількість працюючих радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків	2016—2020 роки	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади місцеві держадміністрації
	2) забезпечено діяльність робочих груп з питань впровадження гендерних підходів у діяльність органів влади та місцевого самоврядування	затверджено положення про робочу групу з питань впровадження гендерних підходів у діяльність органів влади та місцевого самоврядування кількість запроваджених позитивних дій за результатами діяльності робочих груп з впровадження гендерних підходів	2016—2020 роки	Мінсоцполітики інші центральні органи виконавчої влади місцеві держадміністрації
	3) внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 169 «Про затвердження порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців» та нормативно-правових актів з питань атестації державних службовців	включено до переліку питань для проведення іспиту кандидатів на заміщення вакантних посад державних службовців та проведення атестації питань інтеграції гендерних підходів у діяльність органів влади	2017 рік	Нацдержслужба Мінсоцполітики

<p>101. Створення умов для збалансованої участі жінок і чоловіків у громадсько-політичних процесах, прийняття суспільно важливих рішень</p>	<p>1) удосконалення виборчого законодавства з метою комплексного урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, зокрема відповідальності за недотримання його вимог</p> <p>2) організація роботи шкіл лідерства для жінок, проведення просвітницької роботи</p>	<p>збільшено представництво жінок у Верховній Раді України та серед депутатів місцевих рад</p>	<p>2016 — 2020 роки</p>	<p>Мінсоцполітики Мін'юст</p>
<p>102. Здійснення комплексних заходів щодо подолання гендерної дискримінації, у тому числі гендерних стереотипів</p>	<p>1) внесення змін до Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2004 р. № 693, в частині визначення відповідальності рекламодавців та виробників реклами за порушення вимог статей 7 і 8 Закону України «Про рекламу»</p> <p>2) внесення змін до законодавства щодо розроблення, виконання державних цільових програм у частині застосування гендерного підходу</p>	<p>кількість жінок, підготовлених у школах лідерства</p> <p>внесено зміни до Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2004 р. № 693</p> <p>розроблено та затверджено методичні рекомендації щодо проведення гендерного аналізу на етапі розроблення програм, гендерної експертизи проєктів державних програм, гендерного фінансування</p>	<p>2016 — 2020 роки</p> <p>IV квартал 2017 р.</p> <p>II квартал 2017 р.</p>	<p>Мінсоцполітики Мінінфраструктури Державна служба з питань безпеності харчових продуктів та захисту прав споживачів</p> <p>Мінсоцполітики Мінекономрозвитку Мінфін</p>
	<p>3) включення компонента, спрямованого на поширення гендерних знань та подолання гендерних стереотипів, у систему освіти</p>	<p>підвищено рівень правової обізнаності населення щодо гендерної рівності, інформування про вимоги гендерного законодавства, подолання гендерних стереотипів</p>	<p>постійно</p>	<p>Мінсоцполітики МОН інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади місцеві держадміністрації</p>
	<p>4) організація та проведення освітньо-просвітницьких заходів (зокрема із залученням засобів масової інформації) спрямованих на поширення гендерних знань та подолання гендерних стереотипів</p>	<p>підвищено рівень правової обізнаності населення щодо гендерної рівності, інформування про вимоги гендерного законодавства України, подолання гендерних стереотипів</p>	<p>постійно</p>	<p>Мінсоцполітики інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади місцеві держадміністрації</p>
<p>103. Забезпечення рівності у доступі до правосуддя</p>	<p>1) проведення аналізу даних та визначення перешкод, які постають перед жінками у процесі здобуття доступу до національних судів, та за його результатами розроблення відповідних рекомендацій</p>	<p>проведено аналіз даних та визначено перешкоди, які постають перед жінками у процесі здобуття доступу до національних судів, та за його результатами розроблено відповідні рекомендації</p>	<p>2016 — 2018 роки</p>	<p>Мін'юст Мінсоцполітики органи судової влади (за згодою) інші центральні органи виконавчої влади громадські та міжнародні організації (за згодою)</p>

104. Упровадження міжнародних стандартів щодо забезпечення гендерної рівності у частині збору статистичних даних	1) проведення аналізу відповідності існуючої в Україні системи збору статистичних даних у відповідній сфері, міжнародним, насамперед європейським, стандартам	розраховано та вжито за підсумками аналізу заходи для приведення національної системи збору статистичних даних у відповідність з міжнародними, насамперед європейськими, стандартами створено основу для проведення моніторингу прогресу та оцінки змін у політиці у сфері гендерної рівності на національному рівні	2016 — 2018 роки	Держстат інші центральні органи виконавчої влади міжнародні організації (за згодою)
Попередження та протидія дискримінації				
Створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації				
105. Забезпечення комплексності та узгодженості законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, упровадження відповідних та своєчасних позитивних дій на національному та місцевому рівні у сфері запобігання та протидії дискримінації, забезпечення ефективного та своєчасного реагування держави на нові виклики	1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» щодо: приведення у відповідність з положеннями актів права ЄС переліку підстав, за якими забороняється дискримінація, включаючи заборону дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, розширення переліку форм дискримінації (віктимізація), врегулювання питання заборони множинної дискримінації та дискримінації за асоціацією, уточнення сфер дії закону розширення положень, які регулюють питання встановлення особливих правовідносин, які не можуть вважатися дискримінаційними (винятки)	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	I квартал 2016 р.	Мін'юст Мінсоцполітики Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) Комітет Верховної Ради України з питань прав людини (за згодою)
2) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою врегулювання питання адміністративної відповідальності за дискримінацію, визначення штрафних санкцій та суб'єктів їх накладення	виконано зобов'язання у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, ЄВРАТОМ та їх державами-членами щодо імплементації актів ЄС у сфері зайнятості створено дієвий позасудовий механізм реагування на випадки порушення законодавства у сфері недискримінації	виконано зобов'язання у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, ЄВРАТОМ та їх державами-членами щодо імплементації актів ЄС у сфері зайнятості створено дієвий позасудовий механізм реагування на випадки порушення законодавства у сфері недискримінації	IV квартал 2015 р.	Мін'юст Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою)

	<p>3) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо:</p> <p>вилучення з диспозиції статті 161 Кримінального кодексу України частини, яка стосується кримінальної відповідальності за дискримінацію (прями чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв за ознаками) – разом із внесенням відповідних змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Цивільного кодексу України, передбачивши штрафи, відшкодування шкоди тощо забезпечення покарання за злочини, скоєні з мотивів нетерпимості за такими ознаками, як раса, колір шкіри, релігійні переконання, сексуальна орієнтація, транссексуальність, інвалідність, мова, (зміни до пункту 3 статті 67, частини другої статей 115, 121, 122, 126, 127, 129, статті 293)</p> <p>дискриміналізація зараження ВІЛ та іншими інфекційними хворобами</p> <p>(статті 130 і 133 Кримінального кодексу України) та необхідності виділення цих захворювань з інших видів нанесення шкоди здоров'ю в нормах Кримінального кодексу України</p> <p>узгодження понятійного апарату Кримінального кодексу України в частині кваліфікації різних форм та проявів нетерпимості</p> <p>уніфікація термінології з використанням терміна «нетерпимість»</p>	<p>подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект</p>	<p>II квартал 2016 р.</p>	<p>МВС Мініюст МОЗ Мінсоцполітики Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) Комітет Верховної Ради України з питань прав людини (за згодою)</p>
	<p>4) розроблення та затвердження типового колективного договору, передбачивши пряму заборону дискримінації на робочому місці та вимогу щодо прийняття підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності політик рівності та недискримінації</p> <p>розроблення та затвердження типової політики рівності та недискримінації та зобов'язання державних організацій, установ та підприємств прийняти відповідні політики</p>	<p>затверджено відповідний наказ розроблено типову політику рівності</p> <p>прийнято постанову Кабінету Міністрів України щодо зобов'язання прийняти політику недискримінації для державних органів, установ та підприємств державної форми власності</p>	<p>грудень 2016 р.</p>	<p>Мінсоцполітики</p>
	<p>5) з метою забезпечення відповідності норм та положень національного законодавства офіційному перекладу Конвенції ООН про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї та усунення дискримінаційної складової понять внесення змін щодо заміни слів «інвалід» та «особа з обмеженими фізичними можливостями» (у значенні «людина з інвалідністю») словами «людина з інвалідністю», а також інших конструкцій, у тому числі до:</p>	<p>внесено зміни до офіційного українського перекладу Конвенції ООН про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї</p>	<p>III квартал 2016 р.</p>	<p>МЗС Мінсоцполітики</p>

	офіційного перекладу Конвенції ООН про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї Закону України «Про ратифікацію Конвенції ООН про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекти	IV квартал 2016 р.	МЗС Мінсоцполітики інші заінтересовані органи виконавчої влади
	нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України	внесено зміни до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України	через 12 місяців після прийняття відповідних законів	Мінсоцполітики інші заінтересовані органи виконавчої влади
	нормативно-правових актів центральних та місцевих органів виконавчої влади	внесено зміни до нормативно-правових актів центральних та місцевих органів виконавчої влади	IV квартал 2020 р.	Мінсоцполітики інші заінтересовані органи виконавчої влади органи місцевого самоврядування (за згодою)
	б) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідкування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	II квартал 2017 р.	Кабінет Міністрів України інші заінтересовані органи державної влади
	7) внесення до наказу МОЗ від 20 серпня 2008 р. № 479 змін стосовно усунення дискримінаційних заборон щодо усиновлення дітей, зокрема ВІЛ-позитивними людьми, людьми з інвалідністю та трансгендерними людьми	внесено зміни до наказу МОЗ від 20 серпня 2008 р. № 479	IV квартал 2016 р.	МОЗ Мінсоцполітики
	8) утворення робочої групи із залученням міжнародних фахівців для розроблення проекту Порядку здійснення заміни офіційних документів особам, яким встановлено клінічний діагноз «трансгендерність», та підготовки пропозицій щодо внесення відповідних змін до інших нормативних документів	утворено робочу групу	I квартал 2016 р.	МОЗ МВС громадська організація «Інсайт» (за згодою)
	9) розроблення Порядку здійснення заміни офіційних документів особам, яким встановлено клінічний діагноз «трансгендерність», та підготовка пропозицій щодо внесення відповідних змін до інших нормативних документів підготовка пропозиції щодо внесення змін до наказу МОЗ від 3 лютого 2011 р. № 60 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статеві належності» та розділу 2 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Мініюсту від 12 січня 2011 р. № 96/5	прийнято відповідні нормативно-правові акти	II квартал 2016 р.	МОЗ МВС Мініюст громадська організація «Інсайт» (за згодою)

	10) удосконалення діяльності експертної ради з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі 11) внесення змін до переліку захворювань, протипоказань до донорства і форм ризикованої поведінки, додатка 3 до Порядку медичного обстеження донорів крові та (або) її компонентів, затвердженого наказом МОЗ від 1 серпня 2005 р. № 385 «Про інфекційну безпеку донорської крові та її компонентів», зокрема вилучення пункту 1.3	удосконалено процедуру розгляду звернень з питань дискримінації за ознакою статі внесено відповідні зміни	2016— 2020 роки II квартал 2016 р.	Мінсоцполітики місцеві держадміністрації МОЗ
106. Реалізація програми щодо підвищення обізнаності громадян у сфері запобігання та протидії дискримінації	1) проведення інформаційно-просвітницької кампанії з питань рівності та недискримінації 2) розроблення та розміщення у відділках МВС та пунктах надання швидкої медичної допомоги інформаційних плакатів для постраждалих від злочинів на ґрунті ненависті 3) розміщення у державних установах (центрах зайнятості, лікарнях, органах і установах соціального захисту населення) інформаційних плакатів щодо видів дискримінації, покарання за неї та засобів правового захисту	проведено кампанію розміщено інформаційні плакати у відділках МВС та пунктах надання швидкої медичної допомоги розміщено відповідні плакати	постійно II квартал 2016 р. II квартал 2016 р.	центральні органи виконавчої влади МВС МОЗ Генеральна прокуратура України (за згодою) профільні громадські та міжнародні організації (за згодою) центральні органи виконавчої влади Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою)
107. Забезпечення безперешкодного доступу кожного до ефективних засобів правового захисту від дискримінації, дотримання і впровадження принципу недискримінації та культури поваги до різноманітності, вжиття заходів з подолання у суспільстві стереотипів, які призводять до дискримінації	1) розроблення курсу з питань протидії дискримінації для державних службовців із залученням міжнародних експертів та громадськості 2) передбачення в межах курсів службової підготовки та підвищення кваліфікації обов'язкового навчання працівників органів виконавчої влади на всіх рівнях щодо запобігання та протидії дискримінації через систему інститутів підвищення кваліфікації та інститут навчання державних службовців 3) включення питання щодо заборони дискримінації до переліку питань для переатестації державних службовців 4) розроблення та запровадження тренінгів для суддів з питань расизму та дискримінації, насамперед на запобігання дискримінації	розроблено курс з протидії дискримінації з урахуванням кращих міжнародних практик і включено до відповідних програм, курсів, тренінгів для державних службовців пройшло тренінг 50 відсотків суддів	IV квартал 2016 р. починаючи з IV кварталу 2015 р.	Нацдержслужба Мінсоцполітики Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) інститути підвищення кваліфікації, методичного забезпечення громадські та міжнародні організації (за згодою) Національна школа суддів (за згодою) міжнародні та громадські організації (за згодою)

	<p>5) розроблення із залученням міжнародних експертів та представників громадянського суспільства курсу для працівників правоохоронних органів щодо запобігання дискримінації та недопущення працівниками правоохоронних органів проявів дискримінації стосовно уразливих груп</p> <p>6) внесення відповідного курсу до програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів</p>	<p>розроблено курс із залученням міжнародного експертного потенціалу та громадянської спільноти</p> <p>пройшло курс</p> <p>20 відсотків співробітників органів внутрішніх справ та</p> <p>50 відсотків прокурорів</p>	починаючи з I кварталу 2016 р.	МВС
	7) розроблення та внесення до навчальних програм підготовки юристів курсу з антидискримінаційного права	розроблено курс та включено його до навчальних програм підготовки юристів	III квартал 2016 р.	МОН
	8) розроблення та запровадження в межах програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації прикордонників курсу з протидії дискримінації під час проходження прикордонного контролю та доступу до процедури пошуку притулку	розроблено курс і включено його до відповідних програм пройшло тренінг 50 відсотків прикордонників	III квартал 2016 р. I квартал 2018 р.	Адміністрація Держприкордонслужби
	9) розроблення та впровадження стандартів соціальної роботи (для шкільних психологів, соціальних педагогів) з підлітками та молоддю, що належать до мігрантів, біженців, етнічних меншин, внутрішньо переміщених осіб, ЛГБТ та надання їм соціальних та психологічних послуг з питань соціальної адаптації	затверджено та впроваджено відповідні стандарти	2018 рік	МОН Мінімолодьспорт інші заінтересовані органи виконавчої влади
108. Посилення відповідальності за відмову в розумному пристосуванні об'єктів фізичного оточення для забезпечення потреб людей з інвалідністю	1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій стосовно внесення змін до Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування щодо обов'язкового врахування під час конкурсу особливих потреб людей з ураженням органів зору, слуху, опорнорухового апарату та інших маломобільних груп населення (відповідно до статті 28 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»)	кількість доступних транспортних засобів загального використання (автомобільного, залізничного, міського електротранспорту, в тому числі метрополітену, тощо)	III квартал 2016 р.	Мініфраструктури Мінекономрозвитку Мінфін Мінсоцполітики інші заінтересовані органи влади
	2) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного кодексу України та інших актів законодавства змін щодо: визначення органу, який здійснюватиме державний контроль (нагляд) за пристосуванням діючих об'єктів архітектури до потреб людей з інвалідністю; покладення на власників та користувачів об'єктів архітектури обов'язку вживати заходів щодо їх пристосування до потреб людей з інвалідністю; передбачення відповідальності за відмову від пристосування об'єктів архітектури до потреб людей з інвалідністю;	подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект	III квартал 2016 р.	Мінсоцполітики Мінрегіон

	<p> посилення відповідальності забудовників, суб'єктів, що проводять експертизу проектів будівництва та здійснюють державний архітектурно-будівельний контроль (нагляд) за неотримання державних будівельних норм у частині забезпечення доступності маломобільних груп населення, у тому числі людей з інвалідністю</p>	<p> затверджено відповідний протокол/інструкцію</p>	<p> III квартал 2016 р.</p>	<p> МВС інші заінтересовані органи влади громадські організації (за згодою)</p>
<p>109. Забезпечення ефективного розслідування злочинів, вчинених з мотивів расової, національної, релігійної та іншої нетерпимості та притягнення винних осіб до відповідальності</p>	<p>1) затвердження протоколу/інструкції щодо прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення з урахуванням мотиву нетерпимості, зазначеного потерпілим</p> <p>2) розроблення та включення до програм навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів курсу з ефективного та належного розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості</p>	<p>розроблено курс та включено його до відповідних навчальних програм</p>	<p>IV квартал 2016 р.</p>	<p>МВС інші заінтересовані органи влади Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) громадські організації (за згодою)</p>
	<p>3) розроблення та затвердження спільної інструкції МВС та Генеральної прокуратури України щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості органами внутрішніх справ з урахування методології ОБСЄ</p>	<p>затверджено спільну інструкцію МВС та Генеральної прокуратури України</p>	<p>IV квартал 2017 р.</p>	<p>МВС інші заінтересовані органи влади Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) громадські організації (за згодою)</p>
	<p>4) розроблення та прийняття наказу щодо введення у кожному регіоні спеціалізації (покладення обов'язків) прокурорів і слідчих, відповідальних за здійснення контролю за розслідуванням злочинів на ґрунті ненависті</p>	<p>прийнято відповідний наказ</p>	<p>IV квартал 2018 р.</p>	<p>МВС інші заінтересовані органи влади Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) неурядові громадські організації (за згодою)</p>
<p>110. Удосконалення порядку проведення органами виконавчої влади антидискримінаційної експертизи проектів нормативно-правових актів</p>	<p>1) розроблення та затвердження методики проведення антидискримінаційної експертизи, спрямованої на належне виконання постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 61</p>	<p>розроблено та затверджено методологію</p>	<p>I квартал 2016 р.</p>	<p>Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) Мін'юст</p>

	2) проведення семінарів та тренінгів для юридичних та інших підрозділів органів виконавчої влади з метою підвищення ефективності проведення ними антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів	змінено підхід до проведення аналізу проєктів нормативно-правових актів щодо наявності у них дискримінаційних факторів від формального до сутнісного	постійно	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (за згодою) Мін'юст
111. Здійснення підготовки статистичних даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та притягнення до відповідальності винних осіб	1) прийняття нормативно-правового акта щодо впровадження системи ведення центральними та місцевими органами виконавчої влади обліку звернень щодо дискримінації	прийнято відповідний акт	I квартал 2016 р.	Мін'юст
	2) розроблення та затвердження комплексних державних статистичних показників та відповідних статистичних форм для проведення оцінки стану дотримання принципів рівності та недискримінації	розроблено програми		Держстат
	3) включення до категорій узагальнення судової статистики категорії справ щодо дискримінації	наявність уніфікованої, розгорнутої та офіційної статистики щодо розгляду судами справ за фактами дискримінації	I квартал 2016 р.	ДСА (за згодою)
	4) запровадження узагальнення судової практики у справах щодо дискримінації	вивчено та узагальнено судову практику з урахуванням статистики	IV квартал 2016 р.	Верховний Суд України (за згодою) апеляційні суди (за згодою) вищі спеціалізовані суди (за згодою)
	розроблення на основі результатів узагальнення рекомендацій/роз'яснення щодо застосування законодавства з питань запобігання та протидії дискримінації під час розгляду справ	надано місцевим судам рекомендації щодо застосування законодавства з питань запобігання та протидії дискримінації під час розгляду справ	I квартал 2017 р.	
	6) запровадження збору статистичних даних та їх оприлюднення (звітність) щодо злочинів з мотивів нетерпимості	здійснено збір та детальну статистику даних	I квартал 2016 р.	МВС інші заінтересовані органи влади СБУ (за згодою)

ДОДАТОК 6. ПОЛОЖЕННЯ ПРО УРЯДОВОГО УПОВНОВАЖЕНОГО З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 7 червня 2017 р. № 390

ПОЛОЖЕННЯ про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики

1. Урядовий уповноважений з питань гендерної політики (далі — Урядовий уповноважений) є уповноваженою Кабінетом Міністрів України посадовою особою, на яку покладено функцію з організації здійснення Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства.

2. Урядовий уповноважений призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Кандидатуру на посаду Урядового уповноваженого вносить на розгляд Прем'єр-міністра України Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

3. Урядовий уповноважений у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України та цим Положенням.

4. Основними завданнями Урядового уповноваженого є:

1) сприяння забезпеченню реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

2) участь відповідно до компетенції у координації роботи міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

3) проведення моніторингу щодо врахування Кабінетом Міністрів України принципу гендерної рівності під час прийняття нормативно-правових актів;

4) участь у здійсненні Прем'єр-міністром України представництва Кабінету Міністрів України у міжнародних зустрічах і форумах, у тому числі з Комісією ООН із статусу жінок, Радою безпеки ООН на сесіях з порядку денного "Жінки, мир, безпека", Ради Європи, ОБСЄ тощо;

5) співпраця та взаємодія з громадянським суспільством з питань щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства.

5. Урядовий уповноважений відповідно до покладених на нього завдань:

1) подає Кабінетові Міністрів України за погодженням з Віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України пропозиції щодо забезпечення ефективної реалізації державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, удосконалення механізму її реалізації;

2) сприяє координації дій з впровадження центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування рекомендацій міжнародних інституцій з прав людини та рекомендацій і зауважень міжнародних моніторингових місій та міжнародних організацій;

3) бере участь у:

- підготовці державної доповіді про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інших доповідей, які стосуються стану забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;
- підготовці та опрацюванні проектів актів законодавства з питань, що належать до його компетенції;

- розробленні державних програм з питань гендерної рівності;
- проведенні моніторингу та здійсненні контролю за виконанням Національного плану з виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2020 року;
- взаємодії з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій;

4) подає Кабінетові Міністрів України за погодженням з Віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України пропозиції щодо включення до програмних документів питань щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

5) забезпечує інформування громадськості через засоби масової інформації про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, а також про прийняття Кабінетом Міністрів України рішень із зазначених питань.

6. Урядовий уповноважений має право:

1) звертатися із запитами до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з метою сприяння вирішенню питань, що належать до його компетенції;

2) одержувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

3) ініціювати утворення експертних та робочих груп, залучення представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, а також вчених та експертів, у тому числі іноземних, до вирішення питань, що належать до його компетенції;

4) брати участь у засіданнях колегій міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади під час розгляду питань, що належать до його компетенції;

5) скликати наради з питань, що належать до його компетенції.

7. Урядовий уповноважений бере участь з правом дорадчого голосу в засіданнях Кабінету Міністрів України під час розгляду питань, що належать до його компетенції.

8. Забезпечення діяльності Урядового уповноваженого здійснюється апаратом Урядового уповноваженого, який є самостійним структурним підрозділом Секретаріату Кабінету Міністрів України.

9. Урядовий уповноважений має бланк з найменуванням своєї посади.

**ДОДАТОК 7. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН З НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ
«ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ
ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК І РЕЗОЛЮЦІЙ РБ ООН
З ПИТАНЬ «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА» ДЛЯ ПРОСУВАННЯ
ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ ТА СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ»**

№	Назви розділів, тем	Кількість годин за видами занять			
		Всього	ЛЗ	СЗ	ПЗ
1.	2.	3.	4.	5.	6.
1.	Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: значення, юридична сила, керівні принципи	6	2	2	2
2.	Резолюції Ради Безпеки ООН з питань «Жінки, мир, безпека»	4	2	2	–
3.	Гендерна політика в Україні	6	2	2	2
4.	Національний механізм утвердження гендерної рівності	6	2	2	2
5.	Національний план дій на реалізацію Резолюції РБ ООН 1325	4	2	2	–
6.	Інституційні завдання сектору безпеки з реалізації порядку денного «Жінки, мир, безпека»	8	2	–	6
Всього:		34	12	10	12

ДОДАТОК 8. КОНТАКТИ НЕУРЯДОВИХ ТА ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ НАДАЮТЬ ПОСЛУГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА/ АБО ПРАЦЮЮТЬ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА СІМ'І

Контакти «гарячих ліній» на Національному рівні	
Міністерство внутрішніх справ України	м. Київ «Гаряча лінія» –0-800-500-202
Міністерство охорони здоров'я України	м. Київ «Гаряча лінія» –0-800-801-333
Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України	м. Київ «Гаряча лінія» –1545
Міністерство юстиції України	м. Київ Єдиний телефонний номер системи безоплатної вторинної правової допомоги – 0-800-213-103
Уповноважений Верховної ради України з прав людини	м. Київ, вул. Інститутська, 21/8, 01008 0-800-50-17-20
Уповноважений Президента України з прав дитини	м. Київ, вул. Банкова, 11,01120 (044) 255-64-50, (044) 255-76-75
Служба безпеки України	Гаряча лінія проти корупції 0-800-50-14-82
Національна патрульна поліція України м. Київ	Гаряча лінія (044)-254-94-88
АТОЛ лінія емоційної допомоги	Гаряча лінія 0-800-20-30-20
Гаряча лінія щодо алко та нарко залежних людей	0-800-507-703
Національна лінія телефону довіри щодо захворювання на ВІЛ/СНІД	0-800-500-451
Національна «гаряча лінія» із попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації (24/7)	0800-500-335, 116123 (з мобільних – Київстар, Life, Vodafone)
Національна дитяча «гаряча лінія»	0800-500-225, 116111 (з мобільних ,)
Телеканал "ІНТЕР"	Гаряча лінія «Стосується кожного» (044) 494 12 38

Контакти громадських та державних організацій на регіональному рівні			
Область	Назва	Адреса	Послуги, які можна отримати
Вінницька	«Козятинський обласний соціальний центр матері та дитини»	м. Козятин, вул. Пролетарська, 91 Тел. (факс): (04342) 5-35-35 (242) 5-35-35, тел./факс 5-35-34	Звертатися до Центру соціальних служб сім'ї дітей та молоді. Приймають до себе клієнтів тільки через направлення від державної адміністрації. Цілодобово психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні консультації. В закладі мають право перебувати жінки в період з 7-го місяця вагітності до досягнення дитиною 1,5 річного віку
	Вінницьке відділення Всеукраїнської благодійної організації «Фонд допомоги жертвам насилля»	м. Вінниця, вул. Пирогова 109 Тел. (факс): (0432) 50-79-03	Амбулаторне анонімне консультування. Надання соціальних послуг (про-світницькі, консультативні, психокорекційні, юридичне консультування, правовий захист)
	Вінницька міська громадська організація «Інформаційно-профілактичний кризовий жіночий центр»	м. Вінниця, вул. Збишка, буд. 37, кв. 67	Консультативний центр. Юридичні, психологічні, інформаційні, медичні послуги
	Вінницька громадська організація «Інформаційно-просвітницький центр «ВІСЬ»	м. Вінниця, вул. Соборна 68 Тел. (факс): +38 (096) 588-62-14	Інформаційно-просвітницька діяльність у сфері протидії насильства
	Вінницька громадська організація «Пані Всесвіт»	м. Вінниця, а/с 737, вул. 50-ти річчя Перемоги, 27, к.41	Тренінги, психологічні консультації. Основні напрямки роботи: освіта, протидія насиллю проти жінок
Волинська	Волинський обласний центр соціально-психологічної допомоги	м.Луцьк, вул. Декабристів, 23	Стаціонар денний та цілодобовий. психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних і юридичних послуг тощо особами, які опинилися у складних життєвих обставинах, що сприятиме якнайшвидшому їх поверненню до нормальних умов життєдіяльності
	Волинська обласна громадська організація "Центр правової допомоги"	м. Луцьк вул. Грушевського, 14 45008 Тел. (факс): (03352) 7-39-92	Консультування жінок потерпілих від насильства
Дніпропетровська	Обласний комунальний заклад «Дніпропетровський центр соціально-психологічної допомоги»	м. Дніпро, вул. Праці, буд. 24 (056) 376-53-83; (056) 748-07-39	Цілодобово. Профілактика. Надання соціальних послуг. Сприяння в працевлаштуванні, отриманні або відновленні документів, проходженні медичних оглядів. Заклад розрахований на 15 місць. Термін перебування до 3-х місяців
	Обласна громадська організація «Промінь»	м. Дніпро вул. Героїв Сталінграду, буд. 32-а, кв. 24 49055 Тел. (факс): (056) 789-80-18; (066) 40-72-038	правова допомога уразливим групам населення, в тому числі засудженим особам, консультування жінок, які є потерпілими від насильства в сім'ї, консультування з питань міграції та протидії торгівлі людьми
	Притулок, створений Фондом народонаселення ООН (UNFPA)	м. Кривий Ріг (адресу дізнаватись через Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та мобільні бригади)	Надається психологічна допомога жертвам домашнього насильства та притулок (розрахований на 30 місць)

	Громадська організація «Клуб «Імпульс»	м. Павлоград, вул. Репіна, 95	Консультативний центр. Консультативна допомога, реабілітаційні послуги жертвам насильства в сім'ї, торгівлі людьми ВІЛ-інфікованим, наркозалежним
Донецька	Донецький обласний Центр соціально-психологічної допомоги	м. Дружківка, вул. Машинобудівників (Радченка), буд. 64 Моб. телефон: +38 (095) 428-17-00	Цілодобово. Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги. Обласний центр соціально-психологічної допомоги – установа для тимчасового притулку (до 90 діб на рік) та соціальної адаптації. Осіб (у тому числі з дітьми), які перебувають у складних життєвих обставинах (зокрема спричинених стихійним лихом, учиненням стосовно них злочину, насильством в сім'ї) віком від 18 до 35 років: які зазнали різних форм насилля: фізичного, сексуального, психологічного; стали жертвами торгівлі людьми тощо. Заклад розрахований на 15 місць
	Притулок, створений Фондом народонаселення ООН (UNFPA)	м. Маріуполь (адресу дізнаватись через Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та мобільні бригади)	Надається психологічна допомога жертвам домашнього насильства та притулок (розрахований на 30 місць)
Житомирська	Житомирський обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Житомир, вул. Маршала Рибалка, 32 (0412)255989	Цілодобово. Термін перебування – до 90 діб + одноразове гаряче харчування. Заклад надає допомогу особам від 13 до 35 років. Послуги: психологічні, юридичні, соціально-педагогічні. Заклад розрахований на 16 місць
	Громадська організація «Жіночий інформаційно-консультативний центр»	Житомирський район, смт. Озерне, вул. Авіаційна, 28 Тел. (факс): (0412) 40-07-31; (0412) 07-40-32	Цілодобово. Профілактика, реабілітація, послуги: просвітницькі, консультативні, психокорекційні, юридичне консультування, правовий захист, працевлаштування, влаштування у тимчасовий притулок. Заклад розрахований на 8 осіб.
Закарпатська	Закарпатський обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Ужгород, вул. Благоева, 10-б (0312) 63-80-97; (099) 029-44-45 – мобільний; (050) 077-69-59 – мобільний	Цілодобово. Спеціалісти: з 9.00 до 17.00. Послуги: психологічні, юридичні, соціально-педагогічні; Перебування до 90 діб, безкоштовне харчування.
Запорізька	Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Запоріжжя, вул. Північнокільцева, 22а (061) 213-88-20	Цілодобово. Соціальні, психологічні, юридичні послуги клієнтам, які перебувають в складних життєвих обставинах, в т.ч. через насильство в сім'ї (безкоштовно). Можливість протягом 3-х місяців перебування жінок з дітьми від 3-х років у притулку. Заклад розрахований на 10 місць
	Обласна громадська організація «Об'єднання психологів та психоаналітиків «ВЗАЄМОДІЯ»	Поштова адреса: м. Запоріжжя, вул. Комарова, 25а, кв.17, 60104Тел. (факс): (061) 270-92-91; (067) 393-80-65	Консультування осіб, що постраждали від насильства в сім'ї, програма реінтеграції постраждалих від торгівлі людьми
	Жіноча благодійна організація «Жіноче серце»	М.Запоріжжя, вул, Рекордна, буд. 26, оф 307 Тел. (факс): (050) 611-16-63; (097) 757-35-35	Групи самопомоги і гурток творчості, як засоби психоемоційного розвантаження для жінок, які потерпіли від насильства в сім'ї

Івано-Франківська	Центр соціально-психологічної допомоги	с-ще Верховина, вул. Коваля, 1 (03432) 2-51-45	Психологічні, соціально-педагогічні, юридичні, соціально-економічні та інформаційні послуги. Захист прав та інтересів осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Тимчасовий притулок та харчування осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах Заклад розрахований на 30 місць
	Громадська організація «Жінки для майбутнього»	Івано-Франківськ, вул. Будівельників, 7/5 Тел. (факс): +38(067) 858-15-83	Захист прав, психологічна та соціальна допомога жінкам
м. Київ та Київська область	Соціальна квартира для вагітних жінок та жінок, що постраждали від домашнього насильства з дитиною до 2 років	м. Київ, Довженка 2, кімната 11 – денний центр Українська фундація громадського здоров'я (044) 457-41-01	Перебування та розміщення жінок, що постраждали від домашнього насильства, що перебувають на останніх місяцях вагітності (7,8,9) та тих, хто має 1 дитину до 2-х років. Розміщення жінок до соціальної квартири тільки в будні дні з 9 до 18.00 через денний центр. Наявність документів є не обов'язковою
	Київський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Мати і дитина разом»	м. Фастів, вул. Піонерська, 24 (04565) 6-66-13	Цілодобово. Соціально-психологічні послуги для матерів, які опинилися в складних життєвих обставинах та виникла загроза відмови від дитини (в тому числі жертвам насильства)
	Деснянський районний притулок для жінок, які зазнали насильства в сім'ї	02156, м. Київ, вул. Курчатова, 14а Тел. (факс): (044) 518-73-72	Цілодобово. Надання тимчасового притулку для жінок (з дітьми), які постраждали від насильства в сім'ї. Термін перебування – від 1 до 3 місяців. Заклад розрахований на 10 місць. Консультування юристів, психологів, лікарів, соціальних працівників
	Київський міський центр по роботі з жінками	м. Київ, вул. Мельникова, 20 (044) 483-07-13, 489-44-48	Допомога жертвам насильства та жінкам, що опинилися в кризових ситуаціях. Психологічна та юридична допомога, влаштування на тимчасове проживання до притулку для потерпілих від насильства в сім'ї. Організація та проведення різноманітних курсів та навчання для жінок в центрі
	Київський міський центр соціально – психологічної допомоги	м. Київ, вул. Новодарницька, 26, корпус 1 Тел. (факс): (044) 566-15-48	Профілактика. Надання соціальних, психологічних та юридичних послуг (безкоштовно). Сприяння в працевлаштуванні, отриманні або відновленні документів, проходженні медичних оглядів. Заклад розрахований на 30 місць (строк перебування – до 3-х місяців)
	Центр сім'ї Дарницького району м. Києва	м. Київ, пр-т Григоренка, 21-б Тел. (факс): (044) 575-46-72	Надання просвітницьких, консультативних, психокорекційних послуг для тих, хто постраждав від домашнього насильства Сімейна медіація (безкоштовно)
	Київський міський центр сім'ї «Родинний дім»	м. Київ, вул. Салютна, 11-а Тел. (факс): (063) 392-91-93	Профілактика. Реабілітація. Діє освітній гендерно-ресурсний центр. Послуги: просвітницькі, консультативні, психокорекційні, влаштування у тимчасовий притулок, соціально-педагогічні, психологічні, юридичні, правових захист

	Громадська організація «Підтримка та захист жінки»	Київ, пр-т Маяковського, 63а, кв. 367 Тел. (факс): (067) 503-81-10, (093) 935-11-94	Група підтримки для жінок «Ти не одна», проходить по суботах. Реабілітація. Інформаційні послуги
	Всеукраїнська громадська організація «РОЗРАДА»	м. Київ, вул. Софіївська, 23 офіс 12 Тел. (факс): (044) 278 -62-51, моб. – (067) 408-51-12	Профілактика, реабілітація, надання просвітницьких, консультативних, психокорекційних, соціальних послуг. Психологічна та соціальна допомога людям, яка базується на ідеях гуманістичної психології та гендерної рівності, та розповсюдження соціально-психо-логічних знань
	ГО «Ла Страда - Україна»	М. Київ, 03113, а.с. 26 044-205-36-96	Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 116 123 (з мобільних) Цілодобово, анонімно, конфіденційно, безкоштовно. Національна дитяча «гаряча лінія» 0 800 500 225 116 111 (з мобільних) Анонімно, конфіденційно, безкоштовно. Інформаційні, психологічні, правові консультації.
Кіровоградська	Кропивницький обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Кропивницьк, вул. Короленка, 50 (0522) 27-42-36	Цілодобово. Надання соціальних послуг. Психокорекція. Правовий захист. Сприяння в працевлаштуванні, отриманні або відновленні документів, проходженні медичних оглядів. Заклад розрахований на 12 місць
	Кіровоградська громадська організація «Територія успіху»	М. Кропивницький вул. Єгорова, 19, п. 2 25015 Тел. (факс): (0522) 32-26-59	Допомога особам, які постраждали від торгівлі людьми. захист прав жінок потерпілих від насильства в сім'ї
Луганська	Луганський обласний центр соціально-психологічної допомоги	Слов'яносербський р-н, смт. Слов'яносербськ, вул. Гагаріна, 36 (06473) 9-30-54	Послуги (безкоштовні): медичні, юридичні, психологічні, соціально-педагогічні Проживання до 90 діб. Заклад розрахований на 16 місць
Львівська	Центр соціально-психологічної допомоги у Львівській області	м. Львів, вул. Коновальця, 103 Тел. (факс): (032) 237-99-20; (032) 237-99-27	Цілодобово. Профілактика. Реабілітація. Надання соціальних, педагогічних, психологічних послуг. Заклад розрахований на 15 місць
	Благодійна організація «Регіональний центр соціальної адаптації»	м. Львів, вул. Личаківська, 56 Тел. (факс): (032) 2751051, ф., 2751051	Стационар денний. Послуги: просвітницькі, консультативні, психокорекційні, юридичне консультування, правовий захист, працевлаштування, влаштування до тимчасового притулку
	Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи»	м.Львів, проспект Червоної Калини, 36, т.к. «Шувар», 3-й поверх, офіс 316	Різномпланова допомога жінкам, які постраждали від насильства, торгівлі людьми. Надаються навчально-консультативні, інформаційні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, юридичні послуги, працює кризовий центр цілодобового перебування «Оаза»

	Благодійний фонд «САЛЮС»	(032) 23-79-505	Медично-діагностичні та психотерапевтичні послуги жінкам-жертвам насильства та зґвалтувань
Миколаївська	Обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Вознесенськ, вул. Жовтневої революції, 239 (0513) 45-30-42	Соціальні, психологічні та юридичні послуги особам, які перебувають в складних життєвих обставинах, в т.ч. через насильство в сім'ї. Є можливість протягом 3-х місяців цілодобового перебування в центрі жінкам з дітьми. Заклад розрахований на 24 місця
	Центр соціально-психологічної реабілітації дітей «Соціальний готель» служби у справах дітей Южноукраїнської міської ради		Стаціонар цілодобовий. Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, соціально-медичні, інформаційні, юридичні послуги. Заклад розрахований на 50 осіб та перебування там на денному стаціонарі – 9 місяців. Контактні дані абоненти можуть дізнаватись в службі у справах дітей
Одеська	Обласна комунальна установа «Обласний центр соціально-психологічної допомоги»	м. Одеса, вул. В.Терешкової, 12а Тел. (факс): (048) 766-00-62	Цілодобово. Психологічні, соціально-педагогічні, соціально-економічні, інформаційні, юридичні послуги. Заклад розрахований на 24 місця
	Громадський Рух «Віра, Надія, Любов»	м. Одеса, вул. Успенська, 53 (048) 777-25-17 «гаряча» лінія по попередженню домашнього насильства – 777-25-17	Надання допомоги особам, які постраждали від насильства в сім'ї
	Громадська організація «Молодіжний Центр Розвитку»	м.Одеса, вул. Фонтанська дорога, 165, санаторій ім. Горького, клуб, 2 поверх	протидія насиллю, допомога ув'язненим жінкам, жінкам які звільнились з місць позбавлення волі
Полтавська	Пирятинська районна громадська організація «Жіночі ініціативи»	м. Пирятин, вул. Леніна, 36, 37000 Тел. (факс): (053) 583-28-26	юридична та психологічна допомога жінкам, які постраждали від насильства в сім'ї
	Полтавський центр сім'ї «Родинний дім»	м. Полтава, вул. Баленка 11, кв. 78, вул. Ковпака, 626	Гуманітарна допомога, для осіб у СЖО, сімей АТО, жінок, які старждають від домашнього насильства
	Полтавська обласна громадська організація «Асоціація жінок «Плеяда»	Полтава, вул. Фрунзе 86а Тел. (факс): (0532) 56-55-14	Економічний розвиток жінок, підтримка їх підприємницьких ініціатив; попередження насильства в сім'ї, протидія торгівлі людьми; просування участі жінок у громадському та політичному житті; долання жіночої дискримінації на ринку праці; досягнення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя
Рівненська	Рівненське обласне об'єднання громадян «Центр підтримки громадських ініціатив «ЧАЙКА»	м. Рівно, вул. Данила Галицького, 16 33018 Тел. (факс): (0362) 23-34-57, (0362) 23-43-48	Захист прав, подолання насилля проти жінок, психологічна і соціальна допомога
Сумська	Сумський обласний центр соціально-психологічної допомоги	м. Суми, вул. Іллінська, 51-г	Стаціонар цілодобовий. Профілактика. Реабілітація. Надання всіх соціальних послуг
	Сумське міське громадсько-молодіжне об'єднання «Міський Кризовий Центр» (СМКЦ)	40030, м. Суми, вул. Кірова, буд.4, кв. 77 Факт. адреса: 40030, м. Суми, вул. Кооперативна, 6	Захист прав та інтересів жінок, дітей та молоді, що пережили насильство, шляхом надання їм інформаційно-консультативної, правозахисної (в т.ч. захист прав постраждалих у суді), соціальної та психологічної допомоги; надання інформаційної, консультативної, просвітньої та технічної підтримки НДО Сумської області

Тернопільська	Тернопільський обласний центр соціально-психологічної допомоги «Родина»	м. Тернопіль, вул.Коновальця, 18 Тел. (факс): (0352) 28-79-29	Тимчасовий притулок. Профілактика. Надання соціальних послуг. Сприяння в працевлаштуванні, отриманні або відновленні документів, проходженні медичних оглядів
Харківська	Харківське відділення Всеукраїнського благодійного «Фонду допомоги жертвам насилля»	Юридична адреса: 61124, м.Харків, вул. Зернова, 6/5, кв.36, Адреса офісу: провулок Театральний, 1/13, к.215 Тел. (факс): (098) 839-61-01 волонтер-психолог Наталія Миколаївна, (093) 006-47-23 волонтер-юрист Ігор Миколайович	Послуги просвітницькі, консультативні, психопрофілактичні, психокорекційні, юридичне, соціальне та психологічне консультування, соціальний супровід, перенаправлення бенефіціарів, групові соціально-психологічні тренінги, сімейне консультування, освітні профілактичні програми в навчальних закладах, оздоровча соціально-психологічна реабілітація
	Харківська міська жіноча громадська організація «Надія»	м. Харків, вул. Петровського, 6/8 Тел. (факс): (057) 713-74-11	Психологічна, юридична допомога та тимчасове перебування жінок, які постраждали від насильства
	«Гаряча лінія» Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги	Тел. (факс): 0-800-213-103	
Херсонська	Херсонський обласний центр «Успішна жінка»	Поштова адреса: м. Херсон, 73000, вул. Чекистів, 2 Тел. (факс): (0552) 42-35-66	Захист прав, подолання насилля проти жінок, психологічна і соціальна допомога
	Благодійна Організація «Інша»	Поштова адреса: м. Херсон, вул. Літвінова, 46 Тел. (факс): (050) 49-49-424	Дослідження, захист прав, подолання насилля проти жінок
Хмельницька	Державний заклад «Хмельницький обласний центр соціально-психологічної допомоги»	м.Хмельницький, вул.Заводська, 61/1 Тел. (факс): (0382) 74-64-72	Стаціонар денний та цілодобовий. Профілактика. Надання соціальних послуг. Сприяння в працевлаштуванні, отриманні або відновленні документів, проходженні медичних оглядів
Черкаська	Коаліція молодіжних громадських організацій Черкаської області «Молода Черкащина»	Поштова адреса: м. Черкаси, вул. Ільїна, 266/2, оф.1, 18000 Тел. (факс): (0472) 38-38-78	Інформаційна, просвітницька та методична допомога. Юридична допомога жертвам насильства в сім'ї
	Черкаський обласний осередок Всеукраїнської асоціації жінок „Славія”	Поштова адреса: м. Черкаси вул. Лазарева, 6, оф. 338. 18000 Тел. (факс): (0472) 4-54-52	Підтримка жінок під час розлучення, надання психологічної і юридичної підтримки жінкам, що опинилися у кризовій ситуації через розірвання шлюбу
Чернігівська	Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги	м.Чернігів, вул. Елеваторна, 6 Тел. (факс): (04622) 58-2-74, ф. 5-83-97	Стаціонар денний та цілодобовий. Надання невідкладної комплексної допомоги (психологічних, соціально-побутових (в т.ч. тимчасового притулку), соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних і юридичних послуг)
	Благодійна організація «Чернігівський жіночий правозахисний центр»		Сприяння задоволенню та захисту законних політичних, громадянських, особистих, соціальних, економічних, творчих, національно-культурних та інших прав і свобод жінок та дітей

Чернівецька	Чернівецький обласний центр соціально-психологічної допомоги	м.Чернівці, вул.Білоруська, 22 Тел. (факс): (0372) 58-23-83	Стационар денний та цілодобовий, тимчасовий притулок. Надання невідкладної комплексної допомоги (психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних і юридичних послуг тощо) особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, що сприятиме якнайшвидшому їх поверненню до нормальних умов життєдіяльності
-------------	--	--	---

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні